

**LA LAÏCITAT
COM A RESPOSTA
ALS DISCURSOS
D'ODI**

Qualsevol forma de reproducció, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser efectuada amb l'autorització dels titulars, amb excepció prevista per la llei.

Informe Ferrer i Guàrdia 2024

© Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia

© Fotografia portada: *Annie Spratt*

Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia

C/ Avinyó, 44 08002 Barcelona

www.ferrerguardia.org

Coordinació: *Aida Mestres, Daniel Sosa i Berta Ballester*

Disseny i maquetació: *Andrea González*

Correcció i traducció: *Núria Masdeu - Traduccions*

Impressió: *unoeditorial.com*

Equip tècnic: *Hungria Panadero, Sergi Contreras, Josep Mañé,
Joan Gorina i Uska Ballester*

La Fundació Ferrer i Guàrdia no es fa responsable dels continguts ni dels comentaris de les persones autores dels articles. La publicació queda limitada a facilitar la lliure expressió d'idees per part dels autors/es, dintre del marc establert de les normes de publicació.

ISBN 978-84-87064-96-8

DL B 15667-2024

Amb el suport de :

**Ajuntament
de Barcelona**

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Igualtat
i Feminisme**

INFORME FERRER I GUÀRDIA 2024

LA LAÏCITAT COM A RESPOSTA ALS DISCURSOS D'ODI

Índex

Presentació	9
Pròleg	16
Articles	23
Factors clau del sorgiment i la consolidació de l'extrema dreta Miquel Ramos	25
Camins cap a la radicalització de l'extema dreta a les xarxes socials Judith Pellicer	45
La crisi climàtica i la resposta davant del negacionisme de l'extrema dreta Ignasi Llorente	65
Es pot frenar l'odi cap a les dones? Carla Galeote	95
La defensa dels drets dels col·lectius LGTBIQA+ i la lluita dels discursos d'odi Elena Longares	107
Política, religió i postmodernitat Luis García i Francisco Delgado Ruiz	125

Laïcitat en xifres / Anàlisi 2024	141
Hungria Panadero - Josep Mañé - Joan Gorina	

Presentació	142
--------------------	------------

Adscripció a opcions de consciència	144
--	------------

Religiositat	156
---------------------	------------

Finançament	158
--------------------	------------

Educació	162
-----------------	------------

Ritus de pas	178
---------------------	------------

Annex Laïcitat en xifres	183
---------------------------------	------------

Presentació	184
--------------------	------------

Identitat religiosa	185
----------------------------	------------

Incidència religiosa: influència i pràctica	192
--	------------

Diversitat religiosa	194
-----------------------------	------------

Educació religiosa	196
---------------------------	------------

Dret a la llibertat religiosa	200
--------------------------------------	------------

Conclusions	205
--------------------	------------

Autors i autores	208
-------------------------	------------

Presentació

Aquest any, l'**Informe Ferrer i Guàrdia 2024** aborda la qüestió de la **laïcitat com a resposta als discursos d'odi**, una temàtica que esdevé cada cop més rellevant en un context marcat per l'augment dels moviments extremistes i la propagació de la desinformació al conjunt de la societat.

Des de la **Fundació Ferrer i Guàrdia**, editem anualment aquest informe amb l'objectiu de **fomentar la reflexió i l'acció cap a una societat més plural i inclusiva**. Ens basem en els ideals ferrerians de lliurepensament, autonomia i cohesió social, promovent la laïcitat com a principi fonamental per garantir la llibertat de consciència i la igualtat de tracte.

En el context actual, l'**augment dels discursos d'odi i l'ascens de moviments d'extrema dreta** representen una **amença directa als valors de convivència pacífica, democràcia, laïcitat i llibertat de pensament**. Aquestes forces polítiques i socials utilitzen la por i la divisió per aconseguir suport, creant un ambient de desconfiança i hostilitat cap a determinats col·lectius o qualsevol forma social que s'escapi d'una concepció molt limitada del món. La seva estratègia exigeix l'apropiació de símbols nacionals i religiosos per reforçar narratives excloents, així com la disseminació de falsedats per manipular l'opinió pública.

Aquest informe explora com aquests moviments utilitzen les **tecnologies digitals de comunicació** per difondre narratives falses i desinformació, i destaca la importància de la laïcitat com a eina per contrarestar aquestes tendències. Algunes plataformes digitals (conegudes com a xarxes socials) han esdevingut els canals principals per propagar ideologies extremistes, fet que permet que els discursos d'odi es difonguin ràpidament i arribin a audiències àmplies **sense filtres crítics**, de manera que s'impulsa el denominat fenomen de «cambra d'eco», a través

de les bombolles de filtres i algoritmes que «tanquen el sistema» amb idees que amplifiquen i reforcen un «aïllament intel·lectual». Per tant, cada vegada és més profunda la fractura o fractures socials.

L'extrema dreta, a través del nacionalisme excloent, els discursos d'odi, l'esoterisme i la pseudociència, entre d'altres, legitima les seves argumentacions per aconseguir **suports populars**. Mitjançant **diferents tàctiques**, que van des de la reinterpretació al falsejament de dades científiques, la promoció de teories conspiratives i la difusió de mites pseudohistòrics, vol **desacreditar** els coneixements establerts i impulsar dubtes entre la població. Aquest atac contra la racionalitat i el pensament crític no tan sols debilita la confiança en les institucions democràtiques, sinó que també fomenta una cultura de la irracionalitat on prevalen les creences personals per sobre dels fets verificables.

A través de les **reflexions i anàlisis presentades en aquest informe**, volem destacar la necessitat d'un **enfocament transversal** que abasti qüestions relacionades amb els drets humans, la cohesió social i les tensions culturals contemporànies. La **defensa dels drets humans** ha d'esdevenir un pilar fonamental en la **lluita contra els discursos d'odi**, ja que aquests discursos sovint es basen en la negació dels drets fonamentals d'alguns col·lectius. Per tant, és necessari promoure la cohesió social mitjançant polítiques que fomentin la inclusió, el respecte i la igualtat de tracte per a totes les persones, independentment de la seva ètnia, religió, gènere o orientació sexual.

L'objectiu és **proporcionar una visió integral** de les dinàmiques socials actuals i orientar estratègies concretes per **defensar els valors democràtics**, revisant el concepte de laïcitat des de la perspectiva de la convivència. La **laïcitat**, entesa no solament com la separació de l'Església i l'Estat, sinó com un **compromís** amb el **pensament crític i la racionalitat**, pot servir com a baluard contra l'extremisme i la intolerància.

Des d'aquesta perspectiva, el concepte de laïcitat implica **reconèixer i adaptar-se a les noves realitats socials**, promovent una societat on el **debat públic** es basi en **l'evidència i la raó**, i on les decisions polítiques es prenguin en benefici del bé comú, respectant la diversitat i garantint la llibertat de consciència per a tothom. Aquest enfocament transversal no tan sols enforteix la democràcia, sinó que també contribueix a construir una societat més justa, equitativa i resilient davant les amenaces que plantegen els moviments d'extrema dreta.

L'**Informe Ferrer i Guàrdia 2024** inclou diferents articles en profunditat escrits per persones referents en diverses àrees, i *Laïcitat en xifres 2024* presenta una anàlisi detallada i rigorosa sobre la religiositat i la secularització a Espanya i Catalunya. Amb aquest informe, pretenem impulsar un espai de debat i reflexió des de diferents àmbits, que abasten des de l'activisme fins al món acadèmic i el de la comunicació.

En el pròleg, **Lluís Pérez Lozano** ens presenta una **reflexió sobre la laïcitat davant la irracionalitat autoritària**. Pérez Lozano fa una anàlisi dels desafiaments actuals de la laïcitat enfront dels nous dogmatismes, posant èmfasi en la importància de mantenir un compromís amb el racionalisme il·lustrat com a eina per combatre l'ascens de l'extrema dreta i la irracionalitat en l'esfera pública. La seva reflexió ens proposa que la defensa de la laïcitat és, en essència, la defensa de la raó i del diàleg crític com a pilars de la convivència democràtica.

Miquel Ramos aprofundeix en el **context polític** i els **discursos d'odi**. Ramos analitza com les noves tecnologies i les xarxes socials han estat instrumentalitzades per l'extrema dreta per difondre discursos d'odi i desinformació. L'article destaca la necessitat d'adoptar mesures efectives per protegir la integritat de la informació en línia i contrarestar la propagació de continguts nocius. Ramos il·lustra com la combinació

de tecnologia i extremisme representa un desafiament per a les societats modernes, on la informació i la desinformació es difonen a una velocitat sense precedents.

Judit Pellicer explora el paper de les xarxes socials en la propagació dels discursos d'odi. Pellicer examina com les plataformes digitals faciliten la difusió de continguts nocius, i exposa estratègies per contrarestar aquesta tendència. Subratlla la importància de **la laïcitat com a principi regulador en l'espai públic digital**, i destaca la necessitat d'un marc normatiu que assegurí que les xarxes socials no es converteixin en eines de divisió i odi. La seva anàlisi aporta una comprensió dels mecanismes mitjançant els quals els discursos d'odi es multipliquen en línia i com podem combatre'ls eficaçment.

Carla Galeote analitza el fenomen dels «incel» i la seva evolució des d'una comunitat de suport a un moviment misogin. Galeote explica com aquesta comunitat, inicialment creada per oferir suport a persones amb frustracions sexuals, ha passat a culpar les dones i el feminisme de la seva situació actual. L'article examina incidents de violència glorificats per la comunitat «incel» com a exemple del seu perill. Galeote subratlla la necessitat d'educació sexual i mesures col·lectives per combatre l'odi cap a les dones i protegir-ne la integritat.

Elena Longares aborda la situació i la defensa dels drets dels col·lectius LGTBIQA+ i la lluita contra els discursos d'odi. Longares analitza com els drets dels col·lectius LGTBIQA+ són amenaçats per les narratives extremistes i com la laïcitat pot servir de base per garantir-ne els drets i l'empoderament. El seu article posa de manifest la necessitat d'una defensa activa dels drets d'aquests col·lectius enfront de l'odi i la discriminació, destacant el **paper fonamental** de la **laïcitat** en la creació d'un **entorn inclusiu i respectuós**.

Ignasi Llorente ens ofereix una **anàlisi des d'una perspectiva ecologista i laica**. Llorente, una vegada més present en aquest informe, examina com els moviments ecologistes es poden beneficiar de la laïcitat per promoure una agenda ambiental basada en l'evidència científica i el bé comú, lluny de dogmes i ideologies irracionals. El seu article destaca la intersecció entre la lluita per la sostenibilitat ambiental i els valors laics, i suggereix una aliança estratègica per enfortir ambdues causes.

Luis García i Francisco Delgado ens parlen de l'**impacte de la religió en la política europea**. En aquest article, els autors analitzen com la religió s'ha utilitzat com a eina política per part de l'extrema dreta, i proposen **la laïcitat com a resposta per garantir la llibertat de consciència i la igualtat de drets**. La seva reflexió aprofundeix en les complexitats de la política religiosa a Europa i en com les forces laiques poden contrarestar les narratives dogmàtiques i excloents.

Finalment, a **Laïcitat en xifres 2024** es presenta una radiografia detallada sobre la religiositat i la secularització a Espanya i Catalunya, analitzant les adscripcions de consciència i pràctiques religioses de la població, així com les seves implicacions en els àmbits educatiu, tributari i social. Aquesta edició ens permet oferir una visió completa de l'evolució de les creences de la població.

Des d'aquesta diversitat de perspectives, l'Informe Ferrer i Guàrdia 2024 posa de manifest **la importància de la laïcitat com a eina fonamental per afrontar els desafiaments actuals**, especialment els que estan relacionats amb els discursos d'odi i l'ascens de l'extrema dreta. Des de la defensa de la llibertat de consciència fins a la promoció de la cohesió social i la igualtat de tracte, la laïcitat es presenta com un principi essencial per construir una societat inclusiva. Les anàlisis i les

reflexions d'aquest informe ens conviden a repensar les nostres estratègies i a reforçar el nostre compromís amb els valors democràtics, fent que la diversitat i el respecte mutu siguin els pilars sobre els quals es fonamenti el nostre futur comú.

Hungria Panadero Hernández

Directora de la Fundació Ferrer i Guàrdia

Barcelona, novembre de 2024

Pròleg

La raó laica davant la irracionalitat autoritària

Lluís Pérez Lozano

Antoni Domènech,¹ que en pau descansi, va dedicar bona part de la seva obra (oral i escrita) a batallar contra la deriva postmoderna d'una part de l'esquerra, entenent per «postmoderna» aquella part de l'esquerra que, en comptes de fer una esmena «des de dins» a l'herència de la Il·lustració, va passar a fer-ne una esmena a la totalitat. Per aquesta esquerra, el racionalisme il·lustrat no era sinó una mascarada pel colonialisme europeu, el patriarcat i el poder de les classes altes. L'emancipació dels oprimits reclamaria, així, un fort relativisme, tant des del punt de vista epistemològic com ètic: un rebuig més o menys frontal a la pretensió il·lustrada de fer servir la raó per anar-nos atansant (de forma imperfecta) a la veritat objectiva i al bé comú (de cada comunitat política i de la humanitat sencera).

Domènech, per contra, reivindicava el compromís tradicional de les esquerres amb el mètode científic i amb les ètiques racionals (com les de Wollstonecraft o Kant), així com amb les teories polítiques i econòmiques que miraven d'assentar-se en ambdues potes (com la de Marx). Teories que criticaven els sistemes polítics i econòmics sorgits de les revolucions dels segles xviii i xix pel fet de no ser, precisament, prou fidels als ideals de la Il·lustració radical (com ara el de la igualtat). Domènech alertava que una cosa és l'examen crític continuat sobre

¹ Antoni Domènech (1952-2017) va ser un filòsof polític català, professor a la Universitat de Barcelona i fundador de la revista *Sin Permiso*. Reconegut per les seves contribucions al pensament polític, especialment en la defensa del republicanisme, el marxisme i la tradició il·lustrada, la seva obra principal, *El eclipse de la fraternidad*, analitza la història del republicanisme i la seva connexió amb el socialisme, reivindicant la fraternitat i la igualtat com a valors polítics essencials per a l'emancipació.

allò que es considera veritable, a cada moment; i que una altra cosa és rebutjar la idea mateixa de «veritat». Que aquest últim extrem portava a buidar de contingut conceptes emancipadors com el de «justícia». I que, quan això passa, inevitablement acabem situant les nostres vides col·lectives sota la llei del més fort, la qual cosa, naturalment, apunta la l'opressió del dèbil.

En les seves obres i intervencions en aquesta línia, Domènech sovint citava un passatge de Benito Mussolini, francament aclaridor:

El feixisme és un moviment superrelativista [...]. Si el relativisme significa la fi de la fe en la ciència, la decadència d'aquest mite, la «ciència», concebut com el descobriment de la veritat absoluta, em puc lloar d'haver aplicat el relativisme a l'anàlisi del socialisme. Si el relativisme significa menyspreu per les categories fixes i pels homes que asseguruen posseir una veritat objectiva externa..., aleshores no hi ha res més relativista que les actituds i l'activitat feixistes... Nosaltres, els feixistes, hem manifestat sempre una indiferència absoluta per totes les teories... Nosaltres, els feixistes, hem tingut el valor de deixar de banda totes les teories polítiques tradicionals, i som aristòcrates i demòcrates, revolucionaris i reaccionaris, proletaris i antiproletaris, pacifistes i antipacifistes. Només cal tenir una mira fixa: la nació. La resta és evident... El relativista modern dedueix que tothom té llibertat per crear-se la seva ideologia i per intentar posar-la en pràctica amb tota l'energia possible, i ho dedueix del fet que totes les ideologies tenen el mateix valor, que totes les ideologies són simples ficcions. (Domènech, 2019, p. 253)

Avui, en ple auge global de l'extrema dreta, demòcrates d'arreu del món miren de localitzar les causes d'aquest fenomen per tal de poder-lo combatre. Com amb qualsevol gran fenomen social, segur que ens trobem davant d'un amb origen multicausal. Però el fet és que hi ha un tret comú a totes les extremes dretes d'arreu del món: el seu rebuig, implícit i tot sovint explícit, al racionalisme de matriu il·lustra-

da. Des de les conspiranoies estil QAnon fins al negacionisme climàtic, passant per la invenció de dades falses sobre criminalitat o la difusió de mites pseudohistòrics, els moviments d'extrema dreta d'arreu del món participen de forma oberta d'una cultura d'exaltació de la irracionalitat. Una cultura de la qual formen part, i no menor, els vincles entre l'extrema dreta i els fanatismes religiosos (de tota mena de religions). És per això que, en l'arsenal disponible per lluitar contra l'auge de l'extrema dreta, les forces prodemocràtiques han de renovar el seu compromís amb un valor que ja fa massa temps que confinen a un lloc secundari: el de la laïcitat.

1. La laïcitat i l'imperi de la raó

Sovint, la laïcitat s'entén com una forma de neutralitat de l'Estat en matèries religioses i morals. No obstant això, aquesta comprensió simplista no fa justícia al veritable significat d'aquest concepte. La laïcitat implica, en essència, que les posicions basades en la fe i el dogma són respectades a l'esfera privada, però no governen la vida pública. Aquesta només pot ser governada per l'imperi de la raó, mitjançant la deliberació pública entre tota la ciutadania. Això significa que les decisions polítiques i socials s'han de basar en el diàleg racional i en l'evidència empírica, no en creences dogmàtiques, que, per definició, rebutgen sotmetre's a un escrutini racional. L'estat no és «neutral» quan, per exemple, decideix que l'adulteri no és delictes, que la teoria sintètica de l'evolució s'ha d'ensenyar a les escoles o que els matrimonis entre persones del mateix sexe són legals. Les persones que no hi estiguin d'acord han de poder combatre aquestes decisions a l'àgora pública, però els arguments basats en la fe religiosa (privada i intransferible, per definició) no hi poden entrar.

Naturalment, l'imperi de la raó és un ideal regulador, al qual només podem atansar-nos de forma imperfecta, per tal com a la presa de decisions col·lectiva s'hi barregen el debat més o menys racional amb el conflicte i les negociacions basades en relacions de força. Però l'important és que mai no es perdi de vista que la democràcia ha de mal·ladar per maximitzar el grau de racionalitat pública que hi ha en les seves decisions, la qual cosa requereix, per descomptat, minimitzar les desigualtats de poder entre la ciutadania, per com el diàleg racional només és possible (que no inevitable) entre els iguals.

La laïcitat, entesa així, proporciona una plataforma on totes les veus són escoltades, però on l'horitzó buscat és que les decisions col·lectives es prenguin sobre la base dels millors arguments, en el context de la deliberació pública entre ciutadans i ciutadanes lliures i iguals. Això és crucial per a la convivència en societats cada vegada més diverses, on la presa de decisions basada en dogmes de fe porta, inevitablement, a l'opressió dels membres de minories religioses i culturals. La laïcitat pública és el fonament més ferm de la plena llibertat religiosa i, en general, de l'absoluta llibertat de consciència.

2. El combat laic contra l'irracionalisme

Com hem vist explicat pel mateix Mussolini, l'extrema dreta té el seu fonament intel·lectual en l'irracionalisme, la negació de la ciència i de la veritat objectiva, i el rebuig als ideals de la Il·lustració radical. L'irracionalisme de l'extrema dreta es manifesta en diverses formes, com ara la negació del canvi climàtic, la difusió de teories de la conspiració i la promoció d'estereotips falsos sobre tota mena de minories sexuals, religioses i culturals. Aquests elements formen part d'una estratègia més àmplia per desacreditar les institucions democràtiques, cosa que erosiona la confiança en els sistemes democràtics en el seu conjunt.

La laïcitat és una eina essencial per combatre aquestes tendències irracionalistes. En insistir que la vida pública es governi (en la mesura del possible) pel debat racional i l'evidència empírica, la laïcitat contrarestarà l'irracionalisme de l'extrema dreta, tot promovent una cultura de debat i diàleg informats, en lloc de la confrontació basada en la por i la desinformació. Per tant, cal que la laïcitat sigui una de les bases del combat dels demòcrates contra l'extrema dreta. Això implica, entre d'altres coses, que les forces prodemocràcia reincorporin a les seves agendes una defensa activa del principi de laïcitat en l'espai públic, a més d'assegurar que sigui seguit per les institucions educatives, governamentals i judicials. També requereix una política clara de rebuig a qualsevol intent d'imposar creences religioses o morals particulars en l'esfera pública.

Hi haurà qui voldrà veure en això una agenda antireligiosa. Molt al contrari, la laïcitat és un principi inclusiu, que garanteix la igualtat de tots els ciutadans i ciutadanes, independentment de les seves creences religioses o espirituals. Al nostre país, al segle XIX, eren els activistes anticlericals els que maldaven per garantir el dret dels protestants a obrir capelles, malgrat les enormes resistències de la jerarquia catòlica, per posar-ne només un exemple. La laïcitat assegura la llibertat per a totes les opcions religioses a força de garantir que cap d'elles governarà la *res publica*, que és de tothom en general i de ningú en particular.

3. Una laïcitat actualitzada

No obstant això, la laïcitat anirà coixa en aquest combat si no actualitza les seves receptes concretes a les condicions d'una Europa molt diferent de la dels segles XVIII i XIX. En aquella època, el paisatge religiós del continent era molt més uniforme, i l'ideal del «ciutadà» s'associava acríticament al de l'home blanc, propietari i de rerefons

cultural cristià. Aquest suposat ideal «universal» en realitat sempre va emmascarar la imposició d'una visió i uns interessos molt particulars, que van anar sent discutits pels grans moviments emancipadors, com ara el feminisme, el moviment obrer o el mateix moviment laicista. Moviments que plantejaven una esmena «des de dins» al projecte de la Il·lustració radical, en contraposició a aquells moviments que (com el tradicionalisme o el feixisme) hi plantejaven esmenes a la totalitat «des de fora».

Però és que, a més, a l'era de la globalització, Europa és encara més diversa (quantitativament i qualitativa) que en els segles en què es va començar a formular i implementar el principi de laïcitat. Això no implica que aquest concepte s'hagi d'abandonar, sinó que cal actualitzar les formes en què es concreta. Per posar-ne un exemple: des d'un punt de vista laic, pot resultar controvertida la imatge d'un alcalde o una alcaldessa assistint (en tant que càrrec públic) a una celebració religiosa com la Festa del Xai. Però, alhora, el fet és que al nostre país bona part de les festes majors estan associades al santoral catòlic. Quan la majoria de catalans i catalanes provenia del mateix rerefons cultural catòlic (sostinguessin o no aquesta fe), això podia no ser de gran importància. En el moment en què una part creixent del país ni és catòlica ni prové de famílies de tradició catòlica, tot plegat esdevé més problemàtic; sobretot en un context en què un dels cavalls de batalla de l'extrema dreta és la criminalització de les persones de fe islàmica. La forma de resoldre aquesta mena de tensions entre la teoria i la pràctica de la laïcitat no és fàcil, però el que està clar és que no pot ser la mateixa que al segle xx.

L'anterior va lligat a la idea que la manera correcta de defensar els valors de la Il·lustració radical és fer-ne una crítica «des de dins», en dos sentits: (1) identificar la distància que separa les nostres societats de la

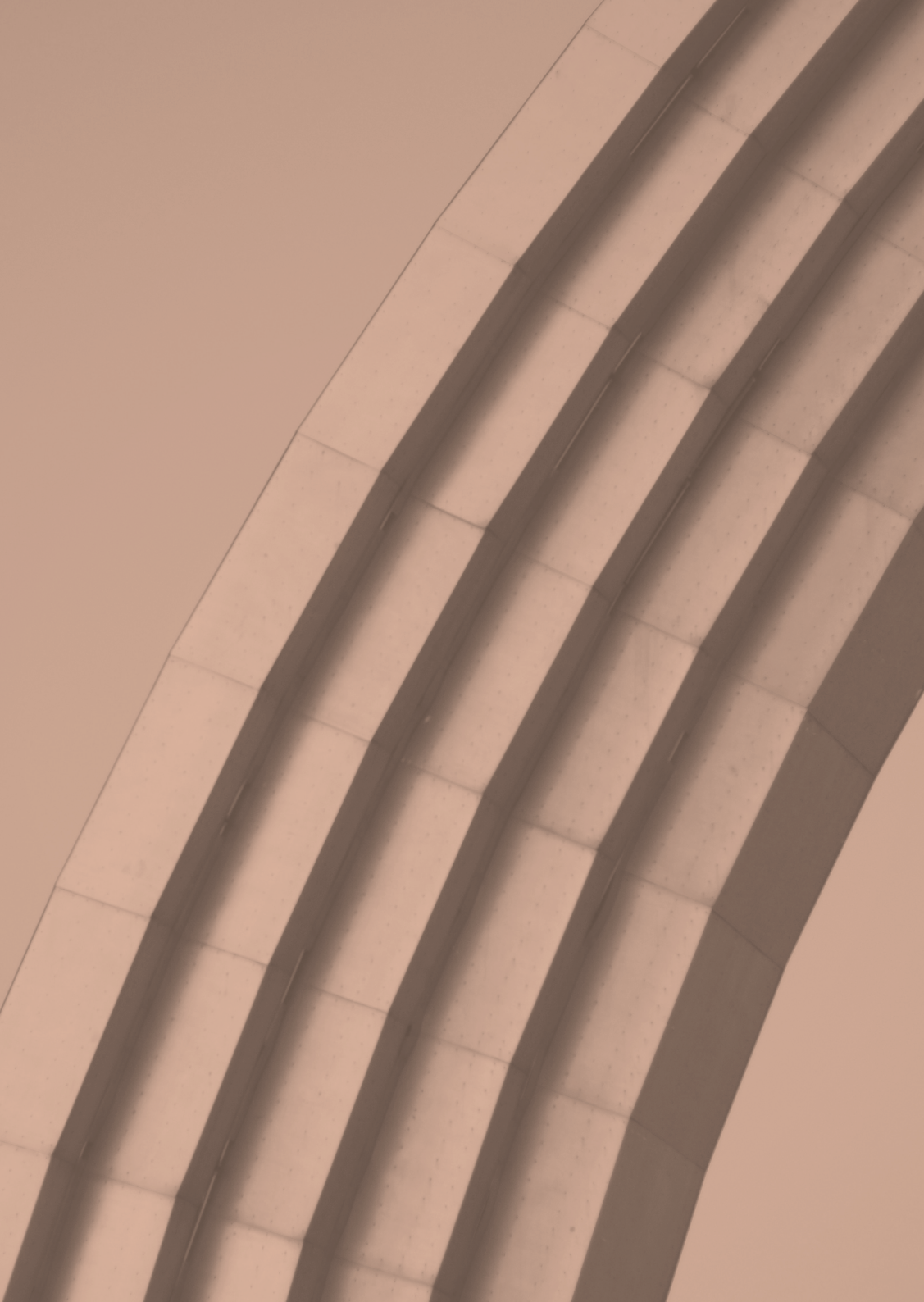
realització d'aquests valors, i (2) identificar les formes en què aquests valors s'han fet servir, retòricament, per justificar sistemes socials que en realitat s'hi troben en contradicció. A l'era de la globalització, la quarta onada del feminisme i l'auge de la diversitat cultural, l'universalisme laic només pot ser una eina eficaç en el combat contra l'extrema dreta si reconeix (i evita) els seus usos perversos que en el passat han legitimat el colonialisme, el nacionalisme d'estat, el classisme i l'heteropatriarcat.

Però, igual com és important fer aquesta crítica, és important que sigui una crítica *des de dins* de la Il·lustració radical. És bo i necessari desemmascarar que hi ha veritats que resulten no ser-ho, que hi ha universalismes que no són sinó particularismes imperials, o que hi ha consensos sobre la justícia que en realitat són injustos amb molts col·lectius; en canvi, renunciar a les idees mateixes de «veritat», «universalitat» o «justícia» és suïcida per a qualsevol lluita d'emancipació. En el terreny de la convivència democràtica, l'alternativa a l'imperi de la raó traduït en el principi de laïcitat és l'imperi del dogma basat en la força bruta. Aquesta és la cruïlla. L'extrema dreta té clara la seva tria. Cal que les forces democràtiques d'arreu del món també tinguin clar quina ha de ser la seva.

Referències bibliogràfiques

Domènech, A. (2019). *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*. Crítica.

Articles

Factors clau del sorgiment i la consolidació de l'extrema dreta

Miquel Ramos

Mandataris de diversos països es reunien a les costes de Normandia el 6 de juny de 2024 per celebrar el 80 aniversari del desembarcament de les forces aliades durant la Segona Guerra Mundial. Emmanuel Macron, president de la República Francesa, feia d'amfitrió en una cerimònia que recordava la fita militar que simbolitza l'inici de la victòria sobre l'Alemanya nazi i els seus col·laboradors. Tres dies després, les eleccions al Parlament Europeu van donar la victòria al partit d'extrema dreta Reagrupament Nacional (RN), amb un 31,5 % dels vots, i van deixar Macron 20 punts enrere. Davant els resultats, el president avançava les eleccions legislatives, que es van celebrar el 30 de juny i el 7 de juliol del mateix any, gairebé un mes després.

Tot i que la unió de les esquerres entorn de l'anomenat Nou Front Popular (NFP) va fer possible que RN no guanyés les eleccions a la segona volta, el partit d'extrema dreta arribà als vora deu milions de vots. És la criatura ja madura, sota un altre nom i altres lideratges, que, cinquanta anys enrere, va crear el filonazi i negacionista de l'Holocaust Jean-Marie Le Pen, pare de Marine, i que, des de fa anys, en cada cita electoral té sempre un peu a les institucions.

Com el RN, altres formacions i altres projectes polítics de la nova extrema dreta són avui forces amb un alt percentatge de vots, que han assolit alguns governs, com a Itàlia, Polònia, el Brasil, els Estats Units, l'Argentina o Hongria, o hi estan a les portes, com a Alemanya, els Països Baixos i els Estats Units de nou, amb un possible segon mandat de

Donald Trump. L'onada reaccionària global respon a molts factors, i en cada context n'hi ha de particulars, però és cert que hi ha una base ideològica, uns elements compartits i una conjuntura global que expliquen en gran manera aquesta situació.

Per explicar l'auge i la normalització de l'extrema dreta al llarg dels darrers anys cal entendre la seua evolució i l'adaptació al nou context democràtic. Aquesta conquesta política actual via democràtica ha anat precedida d'un canvi o, si més no, d'una agitació intencionada de les consciències col·lectives, dels marcs i de les línies vermelles del sentit comú. La finestra d'Overton s'ha desplaçat fins a considerar acceptables algunes idees que fins ara estaven ubicades a les graderies ultres de la política. Allò que defensaven els grups neonazis dels anys vuitanta i noranta del segle xx avui es defensa obertament a les institucions, i inclús ha entrat a formar part del «sentit comú» de persones que en absolut es consideren d'extrema dreta.

L'actual corpus ideològic i tota la carcassa retòrica i estètica que presenta l'extrema dreta avui els deu sobretot a la reformulació teòrica que van fer cinquanta anys enrere, principalment, els intel·lectuals de l'anomenada Nouvelle Droite francesa. Després del Maig del 68, i a través del seu propi laboratori d'idees anomenat GRECE (Grup de Recerca i d'Estudis per a la Civilització Europea) i en sintonia amb altres intel·lectuals i estratèges de l'extrema dreta com els italians Pino Rauti o Julius Evola, entre d'altres, proposarien un nou llenguatge, una nova batalla que anomenaren «metapolítica», destinada a picar pedra des de l'àmbit intel·lectual, dotant de contingut els hereus del feixisme, que van entendre la possibilitat de no tan sols romandre i sobreviure emparats pel capitalisme, sinó guanyar amb les eines que oferien aquestes democràcies.

Aquests intel·lectuals no tenen res a veure amb la caricatura, vigent encara avui, sobre l'extrema dreta. Contràriament al que s'ha fet servir com a lema, allò de curar el feixisme llegint i el racisme viatjant, l'extrema dreta va llegir l'esquerra, els seus adversaris, i els va entendre i adaptar al seu marc. Va entendre el mode en què les lluites que reivindicava l'esquerra (igualtat, feminisme, drets LGTBI, descolonització, antiimperialisme) van conquerir una part del sentit comú i va fer hegemòniques algunes d'aquestes idees. Fou així com la Nouvelle Droite va promoure, a principis dels anys vuitanta, una lectura gramsciana del moment, una conquesta de l'hegemonia cultural a partir de nous embolcalls, reservant les esvàstiques i els vells símbols per a la intimitat. Una carrera de fons que requeria conquerir abans el cor i el sentit comú de la gent per assolir el poder polític, tal com va teoritzar el comunista sard Antonio Gramsci, a qui van llegir i adaptar sense prejudicis, pregonant, com van plasmar inclús als seus textos, la necessitat d'un gramscisme de dretes.

Més enllà d'aquest laboratori d'idees i del seu llegat, cal entendre les condicions i els contextos en què l'extrema dreta ha arribat avui a conquerir una part del món amb aquestes idees que fa no tants anys ens semblaven marginals, i com alguns dels drets aconseguits al llarg dels anys gràcies a aquesta prèvia tasca política, mediàtica i cultural poden estar avui en perill.

Hi ha diferents vectors pels quals es dirigeixen aquests canvis de paradigma. La nova era inaugurada amb la caiguda del mur de Berlín, i descartat ja el contrapès socialista com a alternativa, portà una nova lectura del nou món, que necessitava nous bocs expiatoris, que serviren per construir un nou subjecte desafecte i amenaçant, tant exterior com interior, capaç de justificar qualsevol política. La lectura huntingtoniana del nou món, amb el xoc de civilitzacions com a marc principal, va

permetre establir les bases del nou relat civilitzador d'Occident, avui encara en funcionament. Una convivència impossible, un xoc entre maneres d'entendre el món que es traslladava també a l'interior de cada nació, i que tindria en les persones migrants, i especialment les d'origen àrab o de religió musulmana, el seu principal enemic.

Aquest nou context permetia ja no confrontar dos mons, el capitalista i el socialista, nascuts i crescuts a Europa, sinó presentar un nou escenari de conflicte entre dues civilitzacions: una, la de la Il·lustració, la democràcia i les llibertats, i l'altra, la dels bàrbars d'Orient, incapaços de governar-se, ancorats en les tradicions més retrògrades i amb una desmesurada aversió per la democràcia i els valors universals (els d'Occident), als qui ara amenaçava amb terrorisme, repressió contra la dissidència i expansió territorial. Així es van justificar la invasió de l'Iraq i l'Afganistan, i les intervencions militars a Líbia, el Iemen i Síria, i així es defensa el genocidi que Israel està cometent a Palestina amb el suport de tot Occident. Aquesta política neocolonial i imperialista també té la seua aplicació de portes endins, a través de les lleis sobre migració i de totes les polítiques antiterroristes que s'han implementat des de l'11-S fins ara a Europa i els Estats Units. Aquestes polítiques de protecció serveixen alhora per establir uns mecanismes de control que es faran servir també contra qualsevol dissidència.

**“La finestra
d’Overton s’ha
desplaçat fins
a considerar
acceptables algunes
idees que fins ara
estaven ubicades a
les graderies ultres
de la política”**

Una manera de desviar la crítica a la gestió dels recursos públics de les democràcies neoliberals és estendre la idea de la inviabilitat dels serveis públics, tant per privatitzar-los com per pauperitzar els que es conserven, com una part de la sanitat i l'educació. L'afebliment i la precarització de l'estat del benestar ha trobat un boc expiatori, que conduirà la classe treballadora a un nou marc: la competència pels recursos. Aquest xovinisme del benestar (primer els de casa) assumeix que l'Estat no pot donar més de si i que hi ha qui no mereix determinats drets. Evidentment, els primers prescindibles són les persones migrants. En aquest sentit, el racisme és de nou instrumental per al capitalisme, i l'extrema dreta és una peça més d'aquest engranatge.

Aquesta retòrica excloent, i alhora supremacista i civilitzadora, esgrimida per les potències occidentals no és nova d'aquesta era. És una adaptació al llarg de la història del colonialisme europeu, que des de fa segles ha fet servir la suposada superioritat moral i cultural com a excusa per a l'espoli de tercers països, l'esclavatge i els genocidis comesos contra els seus nadius. I és avui l'excusa per perpetuar aquest sistema que opera, sota altres paràmetres i amb altres codis, de la mateixa manera. I aquesta és la base avui d'una part de l'engranatge ideològic i propagandístic que l'extrema dreta ha fet servir per establir-se en la normalitat democràtica, aprofitant precisament aquests marcs previs, a partir dels quals ha articulat el seu programa.

Així, si ens atenim a alguns dels elements en comú més habituals d'aquesta extrema dreta que avui guanya terreny a Europa i als Estats Units, identificarem la concreció d'aquest marc supremacista en dos enemics que gairebé totes aquestes comparteixen: les persones migrants i les persones musulmanes.

Aquesta amenaça ha estat adaptada pels diferents contextos, segons les característiques pròpies de les nacions i les formacions que representen aquest espectre polític. Totes aquestes extremes dretes comparteixen un nacionalisme xovinista i excloent, i presenten la nació com un ens superior a l'individu, ètnicament homogènia i sempre sota amenaça, tant externa com interna. Hi trobem, doncs, l'amenaça de la migració i del mestissatge com a dissolvent ja no de la raça (tot i que encara la fan servir algunes extremes dretes), sinó de la cultura pròpia. També l'amenaça interna, que seria una suposada elit política que dirigeix el país, l'esquerra pels seus plantejaments humanistes i els liberals-conservadors pel fet d'acceptar, teòricament, els marcs ideològics d'allò que anomenen «marxisme cultural» o «correcció política», és a dir, els consensos en matèria de drets i llibertats que l'extrema dreta qüestiona.

D'aquesta construcció de l'enemic se'n deriven paraules inventades per l'extrema dreta, com *islamogauchisme* (islamoesquerranisme), que descriu la suposada aliança entre l'esquerra i les persones musulmanes en el seu pla per conquerir Europa i islamitzar-la. És precisament aquesta suposada aliança la que va portar Anders Breivik, un home noruec d'extrema dreta, a assassinar 69 adolescents del Partit Laborista a l'illa d'Utoya l'any 2011. Els considerava culpables de la substitució demogràfica i la islamització d'Europa per les seues postures en matèria migratòria i antiracista.

L'historiador Alfredo González Ruibal sintetitzava en una piulada a la xarxa social X les referències que fa servir l'extrema dreta, dies després de la derrota de RN a les eleccions franceses, citant un mem que difonien alguns seguidors de Le Pen. La imatge, feta amb intel·ligència artificial, mostrava un grup d'homes musulmans celebrant i rient sota la torre Eiffel mentre es repartien un cofre amb joies. En primer pla,

una xiqueta blanca, rossa i amb una bandera de França a la samarreta plorava amb un gest de rendició: «Les fantasies distòpiques de l'extrema dreta són bàsicament un reflex del que Europa ha fet a la resta del món en el passat: saqueig, conversió forçosa, ocupació territorial, violència sexual i reemplaçament demogràfic.»¹

L'extrema dreta pot articular aquest discurs perquè les estructures i les polítiques estatals han establert anteriorment el marc perquè aquestes encaixen. I perquè es basen en prejudicis instal·lats històricament en la construcció identitària d'Europa. No és llavors tot aquest racisme i aquest sistema d'exclusió cap artefacte inventat per l'extrema dreta, sinó que aquesta el verbalitza, l'exigeix i l'aplica tant com pot, partint de bases ja establertes.

El racisme biologista propi dels nazis i hereu de l'era colonial quedà descartat pels seguidors renovats i més pragmàtics d'aquestes ideologies després de l'Holocaust. Un nou terme, que vindria precisament de la Nouvelle Droite, presentava aquesta renúncia a la superioritat racial i el viratge cap a una mena de conservadorisme de les identitats i les ètnies: l'etnopluralisme, és a dir, considerar que totes les cultures són respectables i tenen valor per elles mateixes, però no poden conviure, ja que d'aquesta mescla n'esdevindrà la dissolució. És el que, d'una manera col·loquial, alguns racistes moderns sintetitzen en la frase següent: «Jo no soc racista, soc ordenat. Cadascú a casa seua.»

Hi ha derivades d'aquesta idea que sovint prenen forma de conspiració, com ara la teoria del Gran Reemplaçament o el pla Kalergi. Ambdues teories defensen que hi ha un pla de certes elits per dissoldre la raça i la cultura europees a través de la migració i l'acceptació de

¹ <https://x.com/GuerraenlaUni/status/1810730088402661675>

la diversitat ètnica, cultural i religiosa que comporta. Aquestes elits seran sovint jueves, tenint en compte que l'antisemitisme continua estant en gran manera al cor de moltes de les teories de la conspiració que l'extrema dreta fa servir sovint.

Aquesta creença que hi ha un pla organitzat per a una substitució demogràfica té múltiples versions, i també s'ha fet servir a Catalunya no tan sols contra les persones nouvingudes d'altres països de fora de l'Estat espanyol, sinó del propi estat. La negació de la diversitat del propi estat ha estat una característica del nacionalisme espanyol, amb l'anticatalanisme com un dels principals vectors. Al País Valencià, igual que a les Illes Balears, hi ha una sèrie de teories que sol esgrimir l'extrema dreta que combinen tant les conspiranoies sobre la substitució cultural com l'atac als intents de normalitzar la llengua i la cultura pròpies, en una evident situació de desavantatge i precarietat. Són els moviments coneguts com blaverisme i gonellisme, que neguen la unitat de la llengua i presenten la idea dels Països Catalans com un projecte expansionista dissenyat a Catalunya per apropiat-se de la resta de territoris.

En el cas català, la irrupció d'Aliança Catalana (AC) a les institucions, primer a Ripoll i posteriorment a altres municipis i al Parlament de Catalunya, ha estat en part possible gràcies a l'onada global de les idees que representa i a uns antecedents que, en el cas de Catalunya, serien tant Vox com la Plataforma per Catalunya (PxC) de Josep Anglada, que va fer servir abans que cap altra formació a escala estatal la fórmula guanyadora: no a l'Islam i primer els de casa. Només amb aquests dos lemes, PxC va aconseguir 67 regidors l'any 2011, abans inclús que nasqués Vox, i sense fer cap referència a cap marc nacional, ni Catalunya ni Espanya. El viratge cap a l'espanyolisme de PxC fou posterior; per això l'arribada d'AC no és cap sorpresa. Cal, però, deixar clar que, tot

**“Aquesta retòrica
excloent, i alhora
supremacista i
civilitzadora, no és
nova d’aquesta era.
És una adaptació al
llarg de la història
del colonialisme
europeu.”**

i que el replegament identitari és un dels elements habituals de les extremes dretes, no totes les reivindicacions sobiranistes, culturals o identitàries estan sempre lligades a l'extrema dreta.

Una de les tècniques que fan servir totes les extremes dretes per barbaritzar i criminalitzar les persones migrants, i especialment de religió musulmana, és la d'atribuir-los la violència sexual, la misogínia i l'LGTBI-fòbia. Aquesta tàctica serveix per negar que hi ha un patriarcat transversal a totes les cultures, eximint-ne la pròpia, i atribuir-ho a altres cultures. Es presenten així com els grans defensors de les dones (no del feminisme, ja que el paper de la dona per l'extrema dreta és principalment la procreació), davant la resta, que permet l'entrada de migrants i tolera l'islam i, per tant, és còmplice de la violència masculista. Per això, Vox va proposar que la millor manera d'acabar amb la violència sexual contra les dones era tancar fronteres.

Aquesta tàctica es coneix com a *femonacionalisme*, i funciona de la mateixa manera amb els drets de les persones LGTBI, sota el nom d'*homonacionalisme*. És el que tant Marine Le Pen com Alice Weidel, d'Alternativa per Alemanya (AfD, per les sigles en alemany), fan servir per erigir-se en defensores dels drets de les dones i de les persones LGTBI davant el masclisme i l'homofòbia, que són prejudicis exportats. Així, no és estrany veure actualment persones LGTBI formant part d'aquestes formacions o inclús liderant-les (Wiedel a Alemanya, Pim Fortuyn als Països Baixos, Milo Yiannopoulos als Estats Units, etc.). Aquest suport d'una part de les persones LGTBI a aquestes formacions i l'assumpció d'aquests discursos tenen un evident component racista, supremacista i fins i tot classista, que demostra la transversalitat d'aquests prejudicis i l'habilitat de l'extrema dreta per explotar-los.

A més de l'ús dels drets de les dones i de les persones LGTBI com a element de criminalització contra persones migrants, l'extrema dreta també s'apropia d'altres reivindicacions de les quals sempre s'havia allunyat, però que ara fa servir hàbilment sota altres marcs. En aquest sentit opera, principalment a França, un altre ús pervers d'un dels fonaments democràtics que l'esquerra sempre havia abandonat: la laïcitat.

Hi ha una confusió generalitzada i sovint interessada en els termes *laïcitat* i *laïcisme*, entenent el primer com la igualtat de tracte, la llibertat de consciència i la separació i neutralitat de l'estat respecte a les diferents confessions. El laïcisme, que sovint fa servir també el nom de *laïcitat*, s'ha entès o s'interpreta com una expulsió de tota expressió religiosa ja no de les institucions, sinó també de l'àmbit públic. En aquest sentit, es creu, des de posicions progressistes, que aquesta interpretació i aplicació limiten el poder de determinades institucions que, històricament, havien tingut o tenen encara un important pes a la vida pública. El cas de l'Estat espanyol, malgrat la suposada aconfessionalitat de l'Estat, demostra com l'Església catòlica continua tenint una sèrie de privilegis que no té cap altra confessió i que sovint van en contra de la suposada neutralitat de l'Estat.

Aquest arrelament identitari i cultural i aquesta històrica vinculació de les institucions estatals amb la confessió catòlica a l'Estat espanyol i a altres països occidentals presenten, ja d'entrada, una desigualtat estructural respecte a altres confessions, com ara el judaisme o l'islam. Aquestes, a més, han sigut històricament discriminades i perseguides, i els seus seguidors s'han identificat sempre com a elements forans, amenaces internes i externes, i s'han fet lleis especials contra ells (també en el cas del poble gitano), si no pogroms o, directament, genocidis.

Mirant quines són les fites històriques que constitueixen els mites nacionals de diferents pobles europeus, com l'espanyol o el català, trobem sovint una construcció identitària basada en la derrota i la subjugació de l'alteritat: la colonització d'Amèrica; la conquesta d'al-Àndalus; els Reis Catòlics, que van expulsar jueus i moriscos; les conquestes de Jaume I, i altres esdeveniments històrics que impliquen l'inici d'una hegemonia del cristianisme. I és a partir d'aquí quan es comença a construir la nació i la seua identitat. Una identitat que és, en gran manera, la que l'extrema dreta fa servir avui com a base del seu racisme, tant ètnic com cultural.

El laïcisme és una de les banderes que l'extrema dreta a França ha fet servir des de fa anys, apropiant-se de la identitat francesa republicana sorgida de la revolució i dels seus valors liberals. És així com fa servir alguns d'aquests elements propis com a arma llancívola contra determinades minories o grups socials. I aquí el laïcisme opera com un instrument d'exclusió i criminalització d'una gran part de la població migrant i de les persones de confessió musulmana, siguen franceses o no.

La clau en aquest ús del laïcisme contra determinats col·lectius és que, en bona part, la seua justificació també ha estat compartida amb persones que no es consideren d'extrema dreta. Des d'aquesta posició suposadament progressista, s'estén la creença que aquestes mesures responen a una separació de l'Estat i les religions, i no són una discriminació de determinades minories ni una reafirmació del supremacisme blanc, que situa l'absència de creences religioses en un àmbit moralment i culturalment superior a la resta.

L'extrema dreta ha substituït el seu tradicional antisemitisme per la islamofòbia, tal com hem explicat, a partir de la caiguda del mur

de Berlín i dels atemptats de l'11-S a Nova York. Els prejudicis i els estereotips que ara es fan servir contra les persones musulmanes ja es van fer servir abans contra els jueus, i en ambdós casos una gran part de la societat, també una part de l'esquerra, els compartia. Ara, amb la islamofòbia, trobem una part de l'esquerra que sovint fa servir els marcs de les campanyes dissenyades per l'extrema dreta, tot i que les embolcalla d'un pretès progressisme o d'un gest de salvació. Una actitud que no tan sols reforça l'estereotip barbaritzant, sinó que parteix d'una posició supremacista que ja es va fer servir per justificar la colonització.

D'altra banda, lluny d'aquests paràmetres, en què algunes persones progressistes podrien ser seduïdes pels marcs de l'extrema dreta, hi ha una altra reacció estrictament retrògrada. Hi ha un impuls fonamental per part de lobbys religiosos que fa anys que intervenen en política a través de diverses campanyes. L'any 2021, el Fòrum Parlamentari Europeu per als Drets Sexuals i Reproductius va publicar un informe titulat «Punta de l'iceberg: Finançadors extremistes religiosos contra els drets humans per a la sexualitat i la salut reproductiva a Europa 2009-2018»,² en què es detallava el finançament multimilionari d'alguns grups fonamentalistes a les campanyes de diverses organitzacions d'extrema dreta a Europa. Aquestes aliances entre oligarques, fundacions multimilionàries i grups de pressió estan tenint conseqüències en les polítiques de diversos països, i en gran part dels casos s'escenifiquen en convencions i trobades de tot tipus cada any, on es presenten les campanyes i els seus finançadors.

² Disponible en aquest enllaç: <https://www.epfweb.org/sites/default/files/2021-06/Tip%20of%20the%20Iceberg%20June%202021%20Final.pdf>

Els lobbys religiosos també tenen un paper clau als Estats Units i en altres països del continent. Algunes comunitats cristianes i evangèliques han estat implicades en les campanyes polítiques dels candidats de l'extrema dreta com Donald Trump o Jair Bolsonaro. A Espanya, el paper hegemònic de l'Opus Dei dins aquests grups de pressió no ha impedit que altres organitzacions siguin des de fa anys actors importants de l'agitació política. És el cas de grups com HazteOir, Abogados Cristianos i altres entitats, alguns líders de les quals han estat identificats com a membres d'una societat secreta d'extrema dreta i ultracatòlica anomenada El Yunque.³

El seu paper ha estat influir, principalment, en els partits conservadors i de dretes en general per tal de vehicular les seues demandes, principalment en els àmbits moral i religiós, contra els drets de les dones, de les persones LGTBI i la salut sexual, tot i que no han estat les úniques campanyes, almenys a l'Estat espanyol, on algunes d'aquestes organitzacions, principalment HazteOir, s'han involucrat en diverses campanyes contra el president del Govern, Pedro Sánchez.

La reacció antifeminista és també un dels punts clau d'aquesta nova onada d'extrema dreta i de la seua batalla cultural. Que el feminisme haja aconseguit col·locar els drets de les dones i la igualtat al centre de la política ha estat una conquesta històrica que ha provocat una virulenta reacció. Seria, segons l'extrema dreta, fruit d'allò que anomenen «marxisme cultural» haver introduït la ideologia de gènere, que hauria passat a formar part de l'anomenada «correcció política», contra la qual «ja no es pot dir res». Al voltant d'aquest marc orbiten els relats victimistes, que titllen de «cultura de la cancel·lació» les crítiques a les

³ Al pòdcast *Dios, Patria, Yunque* (Podium Podcast, 2024) s'explica la implantació d'aquesta organització secreta a l'Estat espanyol i fins on arriben avui els seus tentacles.

actituds o estereotips masclistes i critiquen el que anomenen «cultura *woke*»⁴ en mode despectiu per ridiculitzar qualsevol de les també anomenades «polítiques d'identitat», sobre els drets de determinats col·lectius.

És també en aquest marc on conflueixen sovint alguns discursos que pretenen situar-se a l'esquerra i que titllen aquestes lluites identitàries com una distracció del vertader conflicte: la lluita de classes. Aquesta esquerra reaccionària fa servir, habitualment, els mateixos clixés que l'extrema dreta sobre les lluites feministes, LGTBI o antiracistes, prenent casos concrets i extravagants per ridiculitzar tot el moviment o per associar-lo a un interès de les elits i del capitalisme per despistar sobre la lluita de classes.

Certament, en bona part, les institucions han acceptat aquestes lluites i han tractat d'apropriar-se-les. Una lectura del feminisme, de les lluites pels drets LGTBI i inclús de l'antiracisme que exclou intencionadament els conflictes de classe, que en molts casos travessa. Un exemple d'això seria, com denuncien activistes LGTBI anticapitalistes, haver convertit la reivindicació de l'Orgull LGTBI en una desfilada d'empreses destinades a un públic LGTBI, on han participat sovint partits i activistes de dretes, que anteriorment s'havien oposat a aquests drets o que actualment governen amb l'extrema dreta. L'anomenat *pinkwashing* fa servir la presumpta alineació amb les lluites LGTBI per justificar un pretès liberalisme o progressisme, malgrat estar fent amb l'altra mà polítiques contràries. Un altre exemple d'això seria la campanya de soldats LGTBI que han fet els exèrcits nord-americà i israelià mentre portaven a terme operacions militars enormement criticades.

⁴ <https://www.eltemps.cat/article/24335/una-trampa-reaccionaria-contra-els-drets-humans>

Aquesta falsa institucionalització de les lluites, concretament del feminisme i dels drets LGBTI, ha permès a l'extrema dreta presentar la reacció com una mena d'incorrecció política, de rebel·lia davant l'autoritat. Hi ha molts joves que han crescut i socialitzat amb els discursos feministes a les institucions i a la mateixa escola, de manera que no veuen aquestes reivindicacions com un moviment social en si mateix, sinó com una pota més de l'establishment. La reacció antifeminista ha presentat la igualtat com una pèrdua de drets i una criminalització dels homes, i ha articulat tota una sèrie de relats i discursos per a l'ofensiva antifeminista. El primer pas, però, és negar el problema estructural del masclisme, i per això se sobredimensiona el fenomen de les presumptes denúncies falses per violència masclista. D'altra banda, hi ha l'ús del terme que fa Vox, per exemple, de la violència masclista, anomenant-la «violència intrafamiliar».

A tota la reacció antifeminista cal sumar-hi una mena de meritocràcia i darwinisme social que està portant actualment molts joves a abraçar el capitalisme més extrem i a criticar les polítiques socials i d'igualtat. Són personatges anomenats *coach* (una mena d'entrenadors motivacionals), que ofereixen cursos per triomfar a la vida a força d'esport i d'esforç, de superació personal.

A més, en el cas particular de l'Estat espanyol, el desmemoriament democràtic també n'és un factor clau. Haver omès en l'educació una gran part de la història pròpia que fa referència a la dictadura franquista i al feixisme i al nazisme ha provocat una mena de rehabilitació del règim, fet que l'ha situat en un passat irrepetible i l'ha deslligat i eximit de qualsevol conseqüència actual. A més, haver minvat l'educació humanista, l'ètica i la filosofia i haver fomentat, també a través de la cultura *mainstream*, altres valors basats en la competició i en l'habilitat tècnica més que en la reflexiva, ha conduït a una banalització de

la consciència col·lectiva antifeixista i democràtica que generacions anteriors van cultivar precisament perquè no es repetís el passat.

Conclusió

L'extrema dreta no és cap ens homogeni. L'extrema dreta és diversa, sovint contradictòria, oportunista i adaptable a diferents contextos. Avui es troba en el seu moment més dolç en anys, gràcies a diversos factors que han fet possible la rehabilitació de velles fórmules supremacistes i excloents, que són instrumentals per a un capitalisme en una crisi constant.

En una absència d'alternativa capaç de competir en igualtat de condicions contra la maquinària propagandística i econòmica, les extremes dretes han trobat una nova fórmula per enderrocar el consens progressista que encara garantia la permanència de determinats drets i llibertats. Una batalla cultural que pretén instaurar en el sentit comú un futur distòpic i la necessitat d'enfrontar-lo amb una pretesa seguretat militar i policial que blinde la nació i garantisca l'ordre de portes endins. Això exigeix, segons la proposta postfeixista, una renúncia a una sèrie de drets i una exclusió d'una part de la població.

L'extrema dreta ofereix espais segurs com la pàtria, la seguretat en forma de fronteres o urbanitzacions blindades, la família tradicional, la cultura occidental o la nostàlgia.

Els reptes per combatre aquest replegament identitari, aquesta distopia neoliberal i racista, i aquesta idea del «campi qui pugui», impliquen construir nous relats de futurs possibles sense renunciar a cap de les conquestes socials i polítiques. Comporten combatre-ho no tan sols en el terreny polític i institucional, sinó en la disputa de nou pel sentit

comú, per reivindicar el sentit dels consensos progressistes com un acte i una reafirmació no solament moral, sinó també política.

El paper dels mitjans de comunicació i de les xarxes socials és clau en la reproducció dels marcs en què l'extrema dreta navega i instal·la un nou sentit comú. El sensacionalisme, l'espectacularització, la polarització i la desinformació juguen sempre a favor dels qui fan servir la por com a lubricant de les seues propostes polítiques. La desinformació és, a més, un problema que va més enllà dels discursos d'odi i que ha permés instal·lar allò que anomenen «veritats alternatives», com la negació del canvi climàtic o les conspiranoies, i que poden motivar accions que posen en perill ja no la seguretat i la convivència, sinó la mateixa democràcia, com fou l'assalt al Capitoli dels Estats Units per difondre la idea d'un presumpte frau electoral que va fer perdre les eleccions a Donald Trump.

Cal, doncs, alertar perquè la reacció no convença, defensar els marcs i les posicions del sentit comú progressista i impulsar les institucions no tan sols a fer-ne pedagogia, sinó a evitar les precarietats i els malestars que fan possible que aquests discursos, aquestes pors i aquests odis penetren en la societat. Cal donar resposta als problemes de la classe treballadora, siga a escala institucional o a través de l'organització popular, dels moviments socials, per tal de vacunar contra el racisme i la competència pels recursos. S'ha de qüestionar l'ordre neoliberal i aprofundir en la pedagogia feminista, antiracista i interseccional, i d'una ciutadania cooperativa.

Hi ha una responsabilitat ineludible de les institucions, però la tasca ha de ser general, ha d'implicar tots els actors socials i tota la ciutadania, posant al centre els drets humans i la responsabilitat. No hi ha cap fórmula màgica per combatre-la, però sí que es pot assumir un compromís democràtic de mínims per no retrocedir en cap conquesta de drets i llibertats que tant ha costat assolir.

Camins cap a la radicalització de l'extrema dreta a les xarxes socials

Judit Pellicer

Les xarxes socials no són noves, però pateixen del mateix mal que internet en general: ser perpètuament joves. Si bé fa poc més de quatre dècades que internet conviu amb la quotidianitat de cada cop més ciutadans arreu del món, les xarxes fa una pila d'anys que marquen com configurem la majoria d'espais de la nostra vida: amistats, amors, feina, oci i un llarg etcètera. Què passa quan ets eternament la *novetat* als ulls de gran part de la societat? Se't tracta des de l'alteritat. Encara avui hi ha moltes persones que fan una divisió entre l'esfera *online* i l'*offline*. Tanmateix, no existeix quelcom com una vida digital i una realitat física; aquestes s'interrelacionen per esdevenir una: la realitat en què vivim. Possiblement per aquesta tendència a dividir els dos espais, els discursos d'odi que han campat lliures per les xarxes han estat un motiu d'alarma per a una petita minoria que no comprava la il·lusió del fet que allò *online* no surt de la pantalla. El miratge s'ha dissipat, i ara cada cop més gent es pregunta: «Com ha passat això?» En les pròximes línies tractarem de fer un petit esbós de com proliferen aquesta mena de discursos per les xarxes, enfocant-nos especialment en els d'extrema dreta.

Abans de res, cal recordar que cap persona experimenta internet de la mateixa manera que el seu entorn, ja que els algoritmes de personalització creen un ecosistema digital per a cada usuari. Eli Pariser (2017) encunya el concepte de *bombolla de filtres*, del qual diu: «La nova generació de filtres de personalització d'internet observa les coses que sembla que t'agraden —les coses mateixes, o les que agraden

a les persones com tu— i intenta extrapolar. [...] Elaboren un univers d'informació únic per a cadascun de nosaltres —el que he anomenat una bombolla de filtres—, que, en essència, altera la nostra manera de trobar idees i informació» (p.18-19). Si bé consumir informació afí ideològicament és una cosa que s'ha fet sempre, la veritat és que l'efecte de la bombolla de filtres va més enllà. Segons el mateix autor, la bombolla és invisible i, per tant, molts usuaris no són ni conscients de la seva existència. Això implica que el món que se'ns configura a través de la pantalla és un que pensa com nosaltres i ens mostra el que volem veure. És a dir, ens reforça constantment i elimina la diversitat. «Des de dins de la bombolla és pràcticament impossible veure com n'és, d'esbiaixada», diu Pariser (p. 19), que afegeix: «Crea la impressió que el nostre limitat interès personal és tot el que existeix.» A més, lamenta que la personalització ens aboca a una «esfera pública classificada i manipulada per algoritmes, fragmentada a propòsit i hostil al diàleg» (p. 165).

Així doncs, la proliferació de filtres de personalització deixa diversos escenaris fèrtils per a la radicalització. Si comencem a tenir alguna interacció amb comptes que simpatitzen amb discursos d'extrema dreta, és qüestió de temps que continguts en aquesta línia ideològica formin part de la nostra dieta digital i, al cap d'un temps, seran els que constituïran la nostra visió del món. Caiem en el que popularment s'anomena l'*alt-right pipeline*, un concepte anglès que es tradueix de forma literal com la canonada de l'*alt-right*.¹ S'utilitza per definir el procés gradual de radicalització a través de continguts *online* cap a postures d'extrema dreta (Munn, 2019). Caure per l'*alt-right pipeline* significa

¹ El terme *alt-right* és la versió abreujada de l'anglès *alternative right*. Es tracta d'un moviment amb origen als Estats Units que es presenta com una alternativa a les organitzacions polítiques conservadores tradicionals. Comparteix molts aspectes amb les dretes i les extremes dretes més tradicionals.

enllaçar missatges i continguts cada cop més extrems; és el viatge subtil però eficaç cap a la radicalització: des de continguts aparentment inofensius fins a formar part de les comunitats més extremes de l'espai digital. En aquest viatge, del qual molts usuaris no són conscients que formen part, els algorismes de recomanació i personalització tenen un paper fonamental. En espais anglosaxons, recentment s'utilitza el concepte *algorithmic radicalization* (radicalització algorítmica, en català) per encapsular la combinació entre la bombolla de filtres i les cambres d'eco que es formen a les xarxes socials, que configuren el camí de milers de persones cap a la radicalització.

Com hem mencionat, les bombolles de filtres i els seus efectes passen desapercebuts per a la majoria d'usuaris i també per als que s'arrossegueu cap a posicions més radicals. Per exemple, segons la segona enquesta de 40 dB per a *El País* i la Cadena SER en el marc de les eleccions europees del 2024, els votants de la formació Se Acabó la Fiesta (SALF), de l'agitador d'extrema dreta Alwise Pérez, se situaven a l'eix ideològic més al centre que els votants del PP o Vox. Tanmateix, el discurs i els postulats d'Alwise encaixen clarament amb l'extrema dreta. Així doncs, trobem persones que voten l'extrema dreta, però que no s'identifiquen com a tal. De fet, l'exemple va més enllà, perquè tot el projecte d'Alwise neix de la seva activitat a internet, on, podem deduir, ha seduït gran part del seu electorat.

Des de fora, el desconeixement pot semblar una justificació pobre. Com es pot no saber si es forma part de l'extrema dreta? «Bona part dels integrants de l'*alt-right* ni tan sols són conscients d'estar engrossint les seves files», alerten Peytibi i Pérez-Diáñez (2020), ja que el que es troben els usuaris són comunitats a les quals pertanyen, altres usuaris o creadors amb qui comparteixen llenguatges, opinions i símbols. La imatge estereotipada de l'extrema dreta constituïda per

esvàstiques i caps rapats, fotografies en blanc i negre d'una Europa de fa un segle o les figures llunyanes d'homes dels Estats Units que cremen creus queda ara curta. Molta gent fugiria d'aquestes imatges. Però, i de la d'un youtuber? I del compte de Twitter que comparteix mems d'humor negre? I d'aquells usuaris de Reddit que pensen com tu?

Cridaner, impactant, polèmic: sexy per a l'algoritme

La clau és que els algoritmes no tan sols ens encasellen; també localitzen el contingut que està captant més l'interès i el mouen. Els continguts a les xarxes viuen sota la tirania de l'economia de l'atenció, és a dir, que allò que genera més retuits, minuts de visualització i es comparteix més és llegit pels algoritmes com a més interessant i, per tant, és promogut. És tan senzill com seduir l'algoritme, de manera que cal complir unes característiques en què els missatges d'extrema dreta sempre s'han sentit còmodes: emocionalitat, violència verbal, impacte, confrontació o victimisme.

Anteriorment, hem apuntat que internet ja té uns anys, i en aquest temps s'ha forjat una cultura pròpia, uns codis no escrits que comparteixen els usuaris. Un aspecte d'aquesta idiosincràsia d'internet és la cultura trol, que se sustenta en el fet de ser gamberra, controvertida, provocadora i empènyer els límits, però sempre des d'un pretès humor. El presumpte humor és fonamental per entendre els espais en què els discursos d'extrema dreta guanyen terreny a la xarxa: es pot dir tot, si és broma. El trol més tradicional vol provocar, i fer servir tot el possible per aconseguir-ho és una virtut. Què passa si algú s'ofèn? Millor, ja que la culpa serà de la persona ofesa, per no tenir humor. És un *win-win*, sobretot si tenim en compte que els trols reben molta aprovació per part de la seva comunitat.

**“No són joves
que accedeixen a
la *dark web* per
trobar teories
negacionistes de
l’Holocaust, sinó
persones que riuen,
es diverteixen o
s’indignen
juntament”**

És un terreny fèrtil perquè, entre broma i broma, la propaganda d'extrema dreta floreix. El col·lectiu Proyecto UNA (2019) recorda que l'extrema dreta ha fet servir l'humor negre d'escut molt abans d'internet, però ara s'hi suma «la filosofia del “tot s'hi val” lligada a la cultura del troleig, que ha servit com a porta d'entrada de gran part del discurs de l'odi, a través de la falta d'empatia, per una banda, i les ganes de provocar, per l'altra» (p. 46).

«L'única cosa que m'interessa és molestar-los. Aquest és l'objectiu del meu contingut, que s'enrabiïn i que treguin espuma per la boca», presumeix el youtuber d'extrema dreta InfoVlogger al documental «La xarxa ultra» (*Sense Ficció*, 2024), en què afirma que l'agressivitat és la seva «senya d'identitat» i que, en el seu cas, els insults als qui considera els seus rivals polítics són «complements als seus arguments». InfoVlogger no és especial; com ell hi ha centenars de youtubers que promouen l'agenda de l'extrema dreta de la mateixa manera: agressivitat verbal, arguments simples, ridiculització de l'adversari i el bombardeig de dades de fonts esbiaixades —això quan hi ha fonts—. A més de youtubers, tenim altres creadors que aspiren al mateix: la viralitat per tenir més seguidors i que el seu discurs arribi més lluny. Des de comptes de Twitter que es dediquen al *shitposting*² massiu de mems amb un biaix d'extrema dreta fins a canals de Telegram amb notícies falses que alimenten postulats extremistes.

D'altra banda, mitjançant discursos basats en l'emocionalitat, es presenten alhora com a víctimes d'un fals canvi de sistema que els margina i com els rebels contra l'estatu quo. Posen en el punt de mira enemics mutables i indefinits, però tracten poc o gens qüestions que

² El *shitposting* és un terme popular d'internet usat per definir la publicació de contingut de poca qualitat, agressiu, inútil, irònic, irrellevant, incoherent i sovint amb errors buscats o espontanis.

puguin canviar la realitat material dels seus seguidors. En aquests espais proliferen els discursos identitaris —on es distingeix entre l'*ells* i el *nosaltres*— i nostàlgics. A més, són continguts fàcils de digerir, no tan sols per la seva edició o format, sinó perquè són molt poc profunds; de fet, rebutgen qualsevol mena d'intel·lectualitat. Tots aquests trets són comuns a l'extrema dreta dins i fora de l'esfera digital (Proyecto UNA, 2019; Stanley, 2019). Els discursos violents, polaritzants, sense profunditat i impactants fan fortuna en moltes plataformes, de la mateixa manera que els seus creadors.

A més d'una motivació ideològica, hi ha creadors de contingut que en tenen una d'econòmica. El col·lectiu de comunicació Cuellilargo (2023) utilitza el concepte *monetitzadors d'odi* per definir els creadors de continguts que, des de posicions de dreta o extrema dreta, han trobat el seu suport econòmic en la difusió de determinats discursos. És a dir, que en monetitzar el seu contingut reben, per part de les plataformes, una compensació econòmica, sigui a través de subscripcions o de la publicitat. Quan entren en joc els diners, els divulgadors d'odi tenen més incentius per fer atractius i impactants els continguts. En aquestes lògiques, ni l'anàlisi en profunditat, ni la reflexió o el debat tenen lloc, perquè ni al món de l'espectacle digital ni en l'analògic han fet històricament bones audiències. És contingut brossa, no gaire allunyat de les tertúlies polítiques en què donen veu a comentaristes ultres perquè enganxen espectadors o radiooients. A més, com li podria passar a un *influencer* d'estil de vida, al seu voltant es creen comunitats que els sustenten i que volen més contingut.

Però no solament els creadors de continguts es beneficien de divulgar discursos d'odi; també ho fan les plataformes. Són les primeres interessades en el fet que els usuaris passin hores en els seus webs. «El mateix YouTube ajuda a la visibilitat de continguts de l'*alt-right* si sap

que ens agraden i ens sentim còmodes amb ells. Tanmateix, això no només alimenta l'odi i la comunitat, sinó que situa aquestes persones en bombolles», adverteixen Peytibi i Pérez-Diáñez (2020). Moltes plataformes se n'han rentat les mans, ja que al·leguen no tenir responsabilitat editorial en què es publica o es retransmet en els seus webs o apps. Algunes prometen desfer-se dels continguts violents o discriminatoris, però l'aplicació de les polítiques de continguts sovint és laxa.

Així, la radicalització mitjançant les xarxes sovint té aquesta forma: la d'algué que llegim com un amic, amb qui tenim afinitat o que idolatrem. No són joves que accedeixen a la *dark web* per trobar teories negacionistes de l'Holocaust, sinó persones que riuen, es diverteixen o s'indignen juntament amb un youtuber que insulta a tort i a dret, que els fa sentir víctimes d'alguna mena de greuge i part d'una comunitat d'iguals.

Molts dels creadors de continguts que divulguen els discursos d'extrema dreta *online* exploten les eines de les plataformes com qualsevol usuari. Adapten el missatge als codis que funcionen millor en cada espai. Per exemple, si mirem la caràtula d'un vídeo de YouTube d'un youtuber ultradretà o d'un altre *influencer*, podem trobar-hi molts trets en comú, com ara titulars que juguen amb el *clickbait* o una miniatura on probablement apareixerà el creador sobre imatges relacionades amb la temàtica. L'exemple es pot extrapolar a altres plataformes, des de comptes de *shitposting* a Twitter o Instagram o directes a Twitch amb el típic *display gamer*. No tan sols han sabut adaptar-se als espais digitals i els seus llenguatges, sinó que els seus continguts estan embolcallats amb una aura de normalitat.

Recuperant el concepte d'*alt-right pipeline*, cal tenir en compte que el camí cap a la radicalització de cada persona a través dels continguts

d'internet és únic, però, segons explica Luke Munn (2019), comparteix tres trets: normalització del discurs, aclimatació als espais d'extrema dreta i deshumanització. Aquests passos no són lineals ni s'exclouen mútuament. Es poden superposar o repetir-se de manera cíclica, però tots ells són fonamentals per comprendre el camí que es recorre fins a postures radicals. Pot semblar exagerat posar al mateix nivell xats de *shitposting* polític a Reddit i les comunitats més radicals de la mascullesfera,³ però el mateix autor ho exemplifica amb el cas de l'atac el 2019 a Christchurch (Nova Zelanda) perpetrat per un supremacista blanc. Abans d'atacar dues mesquites i matar 51 persones, l'autor va publicar a 8chan: «Bé, nois, és el moment de parar de fer *shitposting* i fer un post a la vida real.» Munn apunta que «tal esclat de violència va ser impactant i sens dubte s'hauria de condemnar. No obstant això, el manifest del tirador suggereix que aquest acte abominable era la “lògica” conclusió d'un llarg viatge en què es van construir, formalitzar i ampliar idees racistes» (p. 4).

Trad wives, una altra manera de radicalitzar

Fins ara, els exemples esmentats sobre creadors de continguts que promouen discursos d'extrema dreta han compartit molts trets comuns: violència verbal, confrontació i, en la majoria dels casos, apelen a homes (especialment, els més joves) de manera més o menys encoberta. Però els homes no són el públic exclusiu del discurs ultra a les xarxes. Prenent el fil de la normalització d'alguns discursos d'extrema dreta a través de com es mostren per les xarxes socials, és interessant parlar del fenomen *trad wife*.

³ La mascullesfera és un concepte que prové de l'anglès *manosphere*, que aglutina un espectre heterogeni i poc definit de comunitats d'internet que tenen l'antifeminisme i la misogínia com a trets comuns.

**“La tecnologia
no és neutra. És
fonamental tenir clar
que rere les *big tech*
hi ha persones amb
la seva visió del món
i la seva agenda
política”**

El concepte *trad wife* neix de la contracció de les paraules en anglès *traditional wife* (esposa tradicional, en català). És una etiqueta sota la qual s'agrupen tot de creadores de contingut que reivindiquen un imaginari molt concret d'esposa i mestressa de casa. Darrere l'estètica dels anys 50 i barrejant-la amb formats més nous com els vídeos de GRWM,⁴ la preparació de receptes o videoblogs sobre les seves famílies, hi ha un missatge ultraconservador i antifeminista. Entre les flors, els tons pastel i les receptes per fer pastissos hi ha crides al recolliment de les dones a la llar i a un model familiar religiós, tradicional i que exclou moltes persones. Les *trad wives* mostren com rere l'estètica s'amaga un missatge polític.

Leni Riefenstahl va ser una directora de cinema, fotògrafa i gran propagandista nazi, autora d'obres com *El triunfo de la voluntad*, que va sortir de puntetes de les purgues de responsabilitats a Alemanya després de la Segona Guerra Mundial. De fet, anys després la seva obra va ser reivindicada per alguns intel·lectuals com una mostra que l'estètica sobrepassava el rerefons ideològic que s'hi pogués contenir. Una de les persones que va sostenir aquest discurs va ser Susan Sontag, autora i intel·lectual dels Estats Units, que no va negar que algunes de les obres de la cineasta eren propaganda nazi, però amb tanta qualitat estètica i artística que la transcendien. De manera similar, alguns dels seus coetanis també sostenien que l'estètica artística està per sobre de les condicions ideològiques de l'obra o de l'autor. Val a dir, però, que Sontag es va desdir posteriorment entre àmplies crítiques contra Riefenstahl. En qualsevol cas, l'anècdota ens ajuda a il·lustrar que cap

⁴ GRWM són les sigles de *Get Ready With Me* (Prepara't amb mi, en català) i responen a una mena de vídeos en què la creadora es prepara, sigui maquillant-se o vestint-se, mentre explica quelcom a la seva audiència.

estètica és lliure de *pecat polític*: si bé és discutible que els tiktoks de les *trad wives* es puguin considerar art, sí que podem parlar de l'estètica i la seva càrrega ideològica.

Dit això, en els antípodes dels youtubers que bramen contra les feministes i les persones migrants, hi ha el contingut de les *trad wives*. Les creadores de contingut que voluntàriament o involuntàriament cauen en el paraigua d'aquesta etiqueta rarament fan un discurs polític directe, sinó que a través d'una teatralització de la seva vida, passada pel filtre de les xarxes, empenyen un determinat model de dona que recupera els millors èxits de la Sección Femenina: casta, dòcil, submissa al marit, als fills i la llar. L'estètica juga un gran factor en el seu èxit, ja que a través d'imatges d'hiperfeminitat normativa i estètica nord-americana dels anys 50 aterrada al segle xxi arrossegueu un discurs polític que rebutja les idees feministes i exalta el conservadorisme, a més dels valors de la cristiandat més blanca i heteronormativa.

Les imatges dels anys 50 que sovint evoquen ja eren en el seu moment propaganda política que imposava un estil familiar i uns rols de gènere. Són imatges molt concretes de la família nuclear, cristiana i blanca, on altres races s'aboquen als marges, així com altres identitats de gènere o orientacions sexuals. No les confronten directament, com fan els creadors de contingut més obertament de dretes o extrema dreta; simplement les esborren de l'equació. En el món ideal en què afirmen habitar no hi ha espai per a dissidències, només per a la *fotografia perfecta*. Lluny de les estridències, normalitzen aquests valors excloents i els presenten com a aspiracionals. De nou, com passa amb els creadors esmentats anteriorment, no ofereixen solucions als problemes materials que els seus seguidors poden tenir. Per exemple, és molt legítim voler dedicar-se a la criança dels fills al marge de les exigències del mercat laboral capitalista, però cal preguntar-se: el retorn de les

dones al petit espai de la llar és el que farà possible això, com venen aquestes creadores subtextualment? Al cap i a la fi, és una altra forma de mostrar els valors conservadors i patriarcals més radicals des de la normalització. Pot ser que un usuari comenci només per l'estètica, però no podrà esquivar eternament la ideologia que arrossega.

Internet no és una plaça pública

A les albors d'internet, l'esperança que aquest nou espai pogués esdevenir un fòrum mundial on els internautes es poguessin relacionar com a iguals malgrat els quilòmetres que els separessin va seduir molta gent. Per desgràcia, l'àgora digital i futurista que alguns van imaginar ha acabat sent un gran centre comercial construït sobre les bases de grans multinacionals. La plaça pública on la ciutadania digital pot participar en igualtat de condicions no existeix i, per tant, no tots els usuaris juguen amb les mateixes regles. Per exemple, les plataformes dicten quin contingut és inadmissible en el seu espai. Meta, matriu de Facebook, Instagram o WhatsApp i propietat de Mark Zuckerberg, fa anys que manté una croada contra els mugrons femenins —que no els masculins—, i les publicacions on apareixen són fulminades.

Abans hem apuntat que moltes plataformes al·leguen que, a diferència dels mitjans convencionals, elles no tenen cap responsabilitat editorial, ja que només són un espai on els usuaris comparteixen continguts. Culparies el quiosquer de la portada d'un diari que no t'agrada? Tanmateix, no és tan simple, ja que les plataformes no tan sols tenen asèpticament el contingut en els seus estands digitals, sinó que el promouen si aquest té èxit, com passa a YouTube, TikTok i Twitter. Algunes d'aquestes companyies, quan reben crítiques sobre la gestió de continguts que inciten a l'odi i que campen per les seves plataformes, lamenten no poder controlar la quantitat ingent de dades que s'aboken als seus servidors. D'altres dipositen tota la confiança d'aquesta

responsabilitat als seus algorismes i la minimitzen quan aquests fallen. Aquesta darrera posició evoca una postura molt còmoda i popular entre les grans tecnològiques: el tecnodeterminisme. Segons Parisser (2017), el tecnodeterminisme «és atractiu i convenient per als nous i poderosos emprenedors, perquè els allibera de tota responsabilitat relativa al que fan» (p. 180). El mateix autor posa diversos exemples de com aquest es deixa de banda quan a les companyies els interessa. Destaca el cas d'Amazon, que va expulsar WikiLeaks del seu servidor l'any 2010 davant de la pressió política, de manera que la pàgina va acabar col·lapsant, sense tenir on anar durant un temps. Quan cal i interessa, sí que hi ha continguts que es poden desterrar.

Veient que el tecnodeterminisme adoptat per algunes grans tecnològiques és sovint una excusa, ens apropem al factor més important d'aquest apartat: la tecnologia no és neutra. El seu bon o mal ús depèn de qui l'empri, la modeli o la dirigeixi. Per això és fonamental tenir clar que rere les *big tech* hi ha persones amb la seva visió del món i la seva agenda política. Des de la perspectiva occidental, el lloc on fixar-se per saber qui decideix com funcionen aquestes grans plataformes que marquen la nostra vida és Silicon Valley (Califòrnia, Estats Units), on en les darreres dècades s'han concentrat les empreses que més han construït el món digital: des de Facebook a Apple, passant per les petites *startups* que somien a dibuixar el demà. Silicon Valley és el Hollywood de la tecnologia occidental i també compta amb les seves celebritats, directius, inversors i gurus que marquen les vies de les empreses que modelen la vida de milions de persones. I què pensen les persones que tenen les regnes d'aquest imperi tecnològic? Segons un reportatge de *The New York Times* del maig del 2024, bona part d'aquesta comunitat està virant cap a posicions més conservadores i extremistes. L'article detalla com cada cop més inversors i CEO de Silicon Valley —anteriorment més moderats o demòcrates— han virat cap a la dreta. És poc

realista esperar que la seva ideologia no interfereixi en les empreses en què inverteixen, que dirigeixen o creen.

L'exemple més clar que internet, en mans d'empreses privades, no respon a un interès comú, sinó al dels seus propietaris, el trobem amb la compra de Twitter (ara X) per part d'Elon Musk. En els darrers anys, Musk s'ha mostrat obertament a favor no tan sols de discursos d'extrema dreta, sinó que ha donat suport a candidats ultres d'arreu del món, com Javier Milei a l'Argentina. També va acollir la presentació de la candidatura de Ron DeSantis per ser el candidat republicà a les eleccions presidencials del 2024, o li va tornar el compte a Donald Trump, quan l'anterior direcció de l'empresa l'havia bloquejat indefinidament per haver incitat l'atac al Capitoli l'any 2021. Segons un estudi de Digital Planet, iniciativa de recerca interdisciplinària de l'Institut d'Empreses en el Context Global de la Fletcher School, d'ençà que Musk va comprar la companyia l'octubre del 2022, els discursos racistes, antisemites i LGTBI-fòbics han augmentat. Digital Planet destaca que, abans de l'arribada del bilionari, aquests discursos ja es podien trobar sovint al web, però des de la seva presa de control han augmentat. De fet, part de l'estratègia que ha implantat ha afavorit la seva impunitat, com mostra un estudi del Center for Countering Digital Hate (CCDH), entitat contra la propagació d'odi a les xarxes, en què s'exposa com els comptes que paguen subscripció són menys censurats quan violen les regles de la comunitat, instaurades per la mateixa empresa. «Twitter no va actuar malgrat que els tuits analitzats pel centre violen clarament les polítiques de la plataforma contra les conductes d'odi, que prohibeixen els abusos per raça, ètnia, origen nacional, orientació sexual i identitat de gènere», recull la recerca (2023), on se subratlla que aquestes subscripcions donen privilegis, com ara més visibilitat.

Musk és el més excèntric i cridaner entre una estirp de magnats que solen preferir la discreció, però també és una mostra de com es poden afavorir els discursos d'odi depenent de qui comanda una companyia. Així doncs, no solament els gurus de l'extrema dreta s'han sabut adaptar al llenguatge i els corrents d'internet, sinó que en alguns espais surten a jugar tres caselles per endavant de la resta, cosa que els facilita imposar el seu discurs i radicalitzar.

Apunts per respondre a la radicalització

Per contrarestar el potencial radicalitzador de les xarxes socials, especialment amb relació als discursos d'extrema dreta, hi ha molts àmbits en què es pot actuar. Un dels fonamentals és l'educatiu, sobretot pel que fa als més joves. Cal que l'alfabetització mediàtica i les competències digitals comencin des de la infància, fins i tot abans que les criatures puguin tenir accés a internet. És necessari que els infants es familiaritzin amb l'espai digital, ja que aquest forma gran part de la vida dels seus pares, determina molts aspectes de la societat on viuen i molt probablement tindrà un paper important en el seu futur. No es pot seguir llançant els nens a internet sense paracaigudes.

En el lot de supervivència amb què un infant arribi a les xarxes socials hi ha conceptes que han d'estar inclosos: per exemple, s'ha de deixar clar que el contingut que ens arriba està esbiaixat d'acord amb el perfil que ens fa un algoritme. En definitiva, cal ser conscient que l'experiència a través de les xarxes està marcada per la bombolla en què ens encabim. Pot ser difícil de transmetre a les noves generacions, perquè cal recordar que la gran majoria dels adults són aliens a l'existència d'aquestes bombolles (Pariser, 2017). Tanmateix, així com és important l'autoconsciència entre els infants i els més joves per construir la seva identitat, també cal aquesta consciència de la *naturalesa* del món digital. Cal que l'accés a les xarxes no sigui opac i màgic, sinó

que hi hagi un coneixement sobre el seu funcionament i per què ens mostren el que ens mostren.

En la mateixa línia, més enllà de conèixer el medi en què es mouen, també cal dotar-los d'eines que els siguin útils per destriar quin discurs hi ha darrere el subtext d'un contingut d'internet, amagat entre mems o un vídeo de GRWM. Això implica des d'educar a com distingir una imatge generada artificialment o si una font és fiable, fins a la promoció del pensament crític i els valors democràtics i inclusivius. És a dir, des de les eines més tècniques als aspectes més morals.

Finalment, i ampliant el prisma de què podem fer en l'àmbit de l'educació per preparar els més joves per navegar per aquests espais digitals, no podem ignorar que part de la solució exigeix transformar les plataformes. Actualment, bona part dels espais digitals que regeixen la nostra vida —des d'on treballem fins on opinem— estan en mans d'empreses privades que responen a legislacions molt laxes. Pariser (2017) formula:

Al final, podria passar que un petit grup de companyies nord-americanes dictessin de manera unilateral la manera com treballen, juguen, es comuniquen i entenen el món milers de milions de persones. Protegir la visió primerenca de la connectivitat radical i el control de l'usuari hauria de ser una prioritat urgent per a tots nosaltres (p. 239).

A més, recorda que «les persones que fem servir internet i invertim en el seu futur superem amb escreix en nombre els grups empresarials». És a dir, que, si bé és discutible si l'autor és massa optimista en el fet de posar en forma futura que unes quantes companyies a internet tinguin tanta influència —o és que ja la tenen—, és fonamental la urgència per pressionar col·lectivament per un canvi en un espai determinant en la vida actual.

Referències bibliogràfiques

Center for Countering Digital Hate. (2023). *Twitter fails to act on 99% of Twitter Blue accounts tweeting hate*. <https://counterhate.com/research/twitter-fails-to-act-on-twitter-blue-accounts-tweeting-hate/>

Cuellilargo. (2023). *Monetizadores de odio* [vídeo en línia]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rkIZBWHG1Qw&t=29s>

Digital Planet. (2022). *Hate Speech on Elon Musk's Twitter: Under Musk, Hate Speech is Rising*. Fletcher, the graduate school of global affairs at Tufts University. <https://digitalplanet.tufts.edu/musk-monitor-under-musk-hate-speech-is-rising/>

El País. (3 de juny de 2024). Consulte todos los datos internos de la encuesta de EL PAÍS para las elecciones europeas: cuestionarios, cruces y respuestas individuales. El País. <https://elpais.com/internacional/elecciones-europeas/2024-06-03/consulte-todos-los-datos-internos-de-la-encuesta-de-el-pais-para-las-elecciones-europeas-cuestionarios-cruces-y-respuestas-individuales.html>

Griffith, E. (23 de maig de 2024). *Some of Silicon Valley's VCs are Becoming More Conservative*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2024/05/23/technology/silicon-valley-conservative-trump.html>

Munn, L. (2019). *Alt-right pipeline: Individual journeys to extremism online*. First Monday, 24(6). <https://doi.org/10.5210/fm.v24i6.10108>

Pariser, E. (2017). *El filtro burbuja. Cómo la red decide lo que leemos y lo que pensamos*. Penguin Random House Grupo Editorial.

Peytibi, X. i Pérez-Diáñez, S. (2020). *Cómo comunica la alt-right. De la rana Pepe al virus chino*. Beers&Politics.

Proyecto UNA. (2019). *Leia, Rihanna y Trump. De cómo el feminismo ha transformado la cultura pop y de cómo el machismo reacciona con terror*. Descontrol Editorial.

Sense ficció. (2024). *La xarxa ultra*. 3Cat. <https://www.3cat.cat/3cat/la-xarxa-ultra/video/6266854/>

Stanley, J. (2019). *Facha. Cómo funciona el fascismo y cómo ha entrado en tu vida*. Blackie Books.

La crisi climàtica i la resposta davant del negacionisme de l'extrema dreta

Ignasi Llorente i Briones

I. Introducció

«El gran apòstol»¹

«Quan els boscos es destrueixen, [...] les fonts s'assequen completament o es tornen menys abundants. Els llits dels rius, que romanen secs durant part de l'any, es converteixen en torrents cada vegada que cauen fortes pluges als cims. L'herba i la molsa desapareixen dels vessants de les muntanyes amb la malesa, i aleshores l'aigua de pluja ja no troba cap obstacle en el seu camí; i en lloc d'augmentar a poc a poc el nivell dels rius mitjançant filtracions graduals, [...] forma solcs als vessants i arrossega la terra solta i forma aquestes inundacions sobtades que destrueixen el país.»²

Aquestes paraules, més enllà de la forma, que, òbviament, ens situa en una altra època, podrien molt ben ser l'editorial d'un diari o l'obertura d'un informatiu radiofònic actual. Potser mai com ara ens havíem adonat de la nostra pròpia fragilitat en un context de crisi climàtica, i així ho reflectia el Baròmetre d'Opinió Política del mes de març de 2024,³ que situava la sequera i la crisi climàtica com la primera preocupació de la població catalana.

¹ Marsh, G. P. (1864). *Man and Nature: Or, Physical Geography as Modified by Human Action*. C. Scribner.

² Humboldt, A. (2021). *Escritos 1789-1859, Volúmenes I y II*. Herder.

³ Baròmetre d'Opinió Política (BOP). 1a onada 2024.

Les paraules són, però, d'un personatge gairebé desconegut en els nostres dies, malgrat haver sigut el científic més famós del seu temps. Fins al punt que, durant els darrers anys de la seva vida, va adreçar una carta al president dels Estats Units per demanar-li que, si us plau, deixessin de posar el seu nom a cada muntanya que pujaven, cada riu que travessaven o cada ciutat o estat que fundaven (tenint en compte que l'actual Nevada havia de dur el seu nom).

Per a qui no el conegui, Alexander von Humboldt va ser un naturalista i explorador alemany del segle XIX, i és reconegut com una de les figures més influents en la història de les ciències ambientals. En un període en què la ciència tendia a fragmentar i dividir el coneixement en disciplines aïllades i s'obsessionava per anar completant decimals amb una visió mecanicista de la natura, Humboldt es va distingir per la seva visió holística dels sistemes biològics.

Aquest berlinès va revolucionar la manera d'entendre la interconnexió de les espècies i els seus hàbitats, subratllant com les alteracions en un sol element de tot el sistema podien tenir unes repercussions devastadores per a la resta. Entre aquests elements desestabilitzadors, ell hi incloïa l'espècie humana, com un actor més, i no pas en situació de superioritat sobre la resta. Les seves expedicions a Amèrica del Sud el van portar a estudiar una vasta gamma de fenòmens naturals, des de les cadenes muntanyoses fins a les regions tropicals, i a observar directament els efectes devastadors de la desforestació i altres activitats humanes.

En contrast amb els seus contemporanis, que sovint analitzaven els elements naturals de manera aïllada, Humboldt va integrar les seves observacions en un context global, i va ser el primer a descriure la natura com una xarxa interconnectada i dinàmica. Va predir amb encert

que l'activitat humana podria desestabilitzar aquesta xarxa i conduir a conseqüències ambientals adverses a llarg termini.

Aquesta visió avançada va establir les bases per a la consciència ecològica moderna, destacant la necessitat de protegir els ecosistemes per garantir la salut del planeta i la supervivència de la humanitat. La seva obra magna, *Cosmos*, va consolidar aquestes idees i va inspirar generacions futures de científics i ecologistes per continuar explorant i protegint la nostra interdependència amb el món natural.

«La primavera silenciosa»

Però, si l'ecologisme modern pot considerar que té un besavi en Humboldt, no hi ha cap dubte que té una mare en Rachel Carson. El títol del seu llibre *Silent Spring* (traduït en castellà com a *Primavera silenciosa*), publicat el 1962, fa referència a una primavera sense ocells que cantin, de manera que crea la imatge d'un inquietant futur silenciós, evitable però plausible.

El llibre és àmpliament reconegut com un dels textos més influents del segle xx en el camp de l'ecologia i la conservació ambiental, ja que va jugar un paper crucial en el naixement del moviment ecologista modern, gràcies a la seva rigorosa base científica i a la seva capacitat per comunicar de manera efectiva els perills dels pesticides químics per al medi ambient i la salut humana.

Carson, biòloga marina de formació i escriptora científica per vocació, va utilitzar una àmplia gamma d'estudis científics per documentar els efectes nocius del DDT i altres pesticides en els entorns naturals a fi de sensibilitzar el públic sobre la fragilitat dels ecosistemes i la interdependència entre totes les formes de vida.

L'obra va servir per portar la problemàtica dels pesticides al debat públic, i va despertar una consciència generalitzada sobre els efectes negatius de les activitats humanes en el medi ambient. Les descripcions detallades que contenia el llibre van captar l'atenció del públic i dels mitjans de comunicació, de manera que van generar un debat intens sobre la prohibició o la limitació de determinats productes químics.

Això va contribuir directament a l'aprovació de regulacions més estrictes sobre l'ús de pesticides, fins a culminar amb la creació de l'Agència de Protecció Ambiental (EPA, per les sigles en anglès) el 1970 i la prohibició del DDT als Estats Units el 1972. És aquesta concreció d'una denúncia pública en uns resultats legislatius el que va servir per a una nova generació d'activistes. Fins al punt que el vicepresident dels Estats Units entre el 1993 i el 2001, Al Gore (2010), va dir que «sense Rachel Carson no existiria el moviment ecologista».

El punt més destacable, al meu entendre, del llegat de Carson és que, a diferència de moviments ecologistes anteriors, va basar les seves afirmacions en una gran quantitat de dades científiques, proporcionant arguments sòlids, i contrastables empíricament, contra l'ús indiscriminat de pesticides. La seva meticulosa recerca va ser fonamental per a la credibilitat del llibre i per persuadir tant l'opinió pública com els responsables polítics de la necessitat de canviar les pràctiques agrícoles i industrials.

**“Les teories
conspiratives són
una eina central
en les estratègies
negacionistes,
suggerint que hi ha
una «agenda oculta»
darrere de la ciència
oficial o les polítiques
públiques”**

27 estudis científics cada dia⁴

Des de la dècada de 1970, s'han publicat milers d'estudis científics que han anat construint una base sòlida de coneixements sobre la dinàmica del clima terrestre i les forces que el modifiquen. Aquests estudis, avalats per les institucions científiques més respectades del món, han demostrat de manera clara i consistent que l'escalfament global observat des de l'era preindustrial és, principalment, causat per l'augment de les concentracions de gasos d'efecte hivernacle a l'atmosfera, provocat per les activitats humanes com la crema de combustibles fòssils, la desforestació i certes pràctiques agrícoles. Actualment, el consens científic sobre el canvi climàtic i el paper determinant de les activitats humanes en aquest fenomen és inqüestionable. Hi insisteixo, inqüestionable.

Un estudi publicat a la revista *Environmental Research Letters*⁵ el 2021, que va analitzar milers d'articles revisats per experts —concretament en va analitzar 88.125 publicats entre el 2012 i el 2020—, va trobar que més del 99,9 % dels estudis científics estaven d'acord que el canvi climàtic és causat per l'activitat humana. Aquest consens també es basa en informes del Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC, per les sigles en anglès)⁶, que conclouen que és «inequívoc» que la influència humana ha estat la causa dominant de l'escalfament global observat des de mitjan segle XX.

⁴ Xifra obtinguda a partir de l'estudi «Greater than 99% consensus on human caused climate change in the peer-reviewed scientific literature», que va analitzar 88.125 estudis científics sobre el canvi climàtic publicats entre gener del 2012 i novembre del 2020, cosa que fa una mitjana de 27,1 estudis cada dia, o 189,5 cada setmana.

⁵ Lynas, M., et al. (2021). Greater than 99% consensus on human caused climate change in the peer-reviewed scientific literature. *Environmental Research Letters*, Volume 16, Number 11. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/ac2966>.

⁶ IPCC AR6 Summary for Policymakers, 2021, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>.

Els gasos d'efecte hivernacle com el diòxid de carboni (CO₂), el metà (CH₄) i l'òxid nitrós (N₂O), emesos principalment per la crema de combustibles fòssils, la indústria i l'agricultura, atrapen la calor a l'atmosfera i provoquen un augment de les temperatures globals. Aquest escalfament està associat a una sèrie de fenòmens climàtics adversos, com ara l'increment de la freqüència i la intensitat dels esdeveniments meteorològics extrems, el desgel de les glaceres, l'augment del nivell del mar i els canvis en els patrons de precipitació, que afecten els ecosistemes naturals i les societats humanes.

El consens científic no tan sols es basa en models climàtics avançats i en observacions empíriques a llarg termini, sinó també en l'acumulació de proves de múltiples disciplines, incloent-hi la meteorologia, l'oceanografia, la geologia i la biologia. Aquestes disciplines han proporcionat dades consistents que corroboren la teoria del canvi climàtic antropogènic.

Així doncs, la comunitat científica internacional ha establert de manera concloent que el canvi climàtic és una realitat i que les activitats humanes en són la principal causa. Aquest coneixement científic és fonamental per guiar les polítiques globals de mitigació i adaptació, amb l'objectiu de reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle i minimitzar els impactes adversos del canvi climàtic en les generacions presents i futures.

II. Negacionisme climàtic

La maledicció de Cassandra

Segons la mitologia grega, Cassandra era una princesa troiana, filla del rei Príam. Admirada per la seva gran bellesa, va atreure l'atenció del déu Apol·lo, que es va enamorar d'ella. Apol·lo, com a déu de la profecia, va decidir concedir-li el do de veure el futur a canvi del seu amor. Però, com sol passar amb les tragicomèdies romàntiques, l'amor sovint és volàtil. Així que, quan finalment Apol·lo va ser rebutjat, es va enfurismar tant que, en lloc de treure-li el do, va decidir maleir-la d'una manera terrible: ningú no creuria mai les seves profecies.

A partir d'aquell moment Cassandra va començar a veure amb claredat els desastres que s'acostaven a Troia, però cada vegada que advertia els altres era ignorada o ridiculitzada. Per exemple, va predir la caiguda de Troia i va avisar els seus compatriotes que el cavall de fusta que els grecs havien deixat era una trampa. Tanmateix, com és ben sabut, ningú no li va fer cas.

Aquella maledicció, però, no va acabar amb la caiguda de Troia. Després de la destrucció de la seva ciutat, va ser capturada per Agamèmnon i portada a Micenes com a esclava i concubina. Allà també va predir la mort del seu raptor i la seva pròpia a mans de Clitemnestra, l'esposa d'Agamèmnon. Però, un cop més, les seves advertències van ser ignorades.

«No miris amunt»⁷

El mite de Cassandra ha arribat fins als nostres dies, i la seva maledicció, sovint, també. L'acceptació de mals presagis, fins i tot (o especialment) si venen de persones expertes, sovint es veu obstaculitzada per una combinació de diversos factors que influeixen en com percebem el risc i com processem la informació sobre els perills futurs.

Sense voler elaborar-ne una llista exhaustiva, citaré alguns elements que em semblen pertinents per al tema que ens ocupa.

1. Biaix de l'optimisme: Els humans tendim a ser optimistes sobre el nostre futur. Aquesta seria una breu explicació sobre el que es coneix com a biaix de l'optimisme. Aquest biaix ens porta a subestimar la probabilitat que ens succeeixin coses dolentes i a sobreestimar la probabilitat d'esdeveniments positius. Un exemple molt evident i quotidià és que moltes persones comprem bitllets de loteria, tot i que les probabilitats de guanyar són extremadament baixes, perquè l'esperança de ser premiats supera la comprensió racional de les probabilitats reals. En canvi, les mateixes persones podem subestimar, diàriament, els riscos de patir un accident de cotxe, encara que les probabilitats són molt més altes.

2. Dissonància cognitiva: Aquest fenomen es produeix quan hi ha una discrepància entre les creences i els comportaments d'una persona, fet que crea una incomoditat que les persones intentem reduir. Això sovint es fa negant o racionalitzant la informació que causa la dissonància. En aquest apartat no entraré a valorar fins a quin punt l'accés a informació, sobretot via xarxes socials, ha contribuït a mul-

⁷ McKay, A. (Director). (2021). *Don't look Up* [Pel·lícula]. Hyperobject Industries; Bluegrass Films.

tiplicar exponencialment aquest biaix, que, de fet, ha existit sempre. Només cal veure com les creences religioses porten més d'un segle topant amb el darwinisme.

3. Descompte temporal: En general, els humans tendim a donar menys pes als esdeveniments que ocorren en el futur en comparació amb els que tenen un impacte immediat. Aquest fenomen fa que les persones subestimem els riscos en un futur llunyà. Podem veure-ho cada dia, i aplicar-nos-ho cadascú de nosaltres en temes com l'alimentació, l'exercici físic o el tabaquisme. Els efectes perjudicials solen ser a llarg termini, i la sensació de perill disminueix a mesura que les repercussions s'allunyen temporalment.

4. Credo Consolans: Potser aquest és el factor més important de tots. Els humans creiem allò que volem creure. Tan senzill, o complicat, com això. No importen gaire les dades, els consells, els estudis o l'experiència prèvia. No importa ni tan sols l'observació directa d'un fenomen. Si hem decidit creure una cosa, ni el nostre propi cervell ens la treu del cap. En podríem posar molts exemples: des d'aquella amistat que tothom ha tingut i que és incapaç de veure els defectes, evidents per a tothom, de la seva nova parella, fins a aquella persona jugadora que, després d'una ratxa de cinquanta partides de pòquer perdudes, està del tot convençuda que guanyarà la següent.

5. Gratificació immediata: Aquest és un biaix al qual no sempre es dona prou importància, però que en una era on tot va molt ràpid, especialment la informació, jo li dono un pes destacat. La capacitat del nostre cervell d'obtenir una recompensa instantània és el que explica l'addicció a moltes xarxes socials, com ara el fenomen de «*scroll* infinit», consistent a passar el dit per la pantalla del mòbil buscant el següent tuit o *reel* amb ansietat. Hi ha prou literatura científica que explica com

alguns nens i nenes opten per diferents estratègies quan des de ben petits han de decidir si rebre una galeta immediatament o esperar una hora per rebre'n tres. Aquí hi ha factors neurològics encara en estudi però que són prou determinants per explicar alguns comportaments també en adults. Una conseqüència és la necessitat de voler una informació immediata, que, sovint, la ciència no pot oferir.

6. Influència dels grups socials: A banda de factors intrínsecs als nostres cervells de primats, hi ha elements que no són innats a la nostra estructura cognitiva. De fet, moltes de les nostres creences i comportaments estan fortament influenciats per les opinions del nostre entorn. Si el grup on vivim tendeix a minimitzar un risc, o magnificar-ne un altre, nosaltres tendirem a tenir comportaments similars. Un cop més, la referència a les xarxes socials és evident, però aquesta tecnologia ha amplificat un factor que ja existia d'abans que fóssim humans, com quan un suricata surt corrent i la resta fa el mateix sense analitzar si hi ha un perill real o no.

7. Normes culturals: Els valors poden influir en gran manera en la percepció del risc i en la disposició per acceptar o desestimar determinades prediccions. Algunes cultures poden tenir més o menys interioritzats alguns rituals pensant que poden influir en la sort o dissort d'una persona.

8. Desconfiança en les autoritats: La desconfiança en les autoritats científiques i governamentals, que tornarem a tractar més endavant, pot fer que algunes persones siguin escèptiques davant les prediccions que fan organismes i administracions públiques. Això pot estar influenciat per experiències passades de corrupció, desinformació o fracassos institucionals. Sense anar gaire lluny, a la Unió Soviètica dels anys setanta del segle xx, es deia que del *Pravda* (el diari oficial del rè-

**“La percepció que
els problemes són
irresolubles només
porta a la paràlisi.
Cada repte climàtic
té una solució, i la
simple presentació
del problema és
insuficient”**

gim comunista) no havies de creure't ni la data, en referència al fet que tampoc seguia el mateix calendari que la resta del continent europeu ni la majoria del planeta.

9. Interessos econòmics: Seria un error, al meu entendre, no assenyalar en aquest decàleg que molt sovint les nostres creences no apareixen soles. Les indústries que es beneficien de determinats comportaments de risc, com la indústria tabaquera, tenen un incentiu econòmic per promoure la desinformació i minimitzar els riscos associats als seus productes.

10. Manca d'educació científica: Soc incapaç d'acabar aquesta breu, i personal, llista sense fer referència al fet que durant dècades s'ha ignorat sistemàticament la necessitat de proveir la societat d'una cultura científica suficient. No estic parlant de saber qui era Marie Curie, ni d'aprendre fórmules com $E=mc^2$. Em refereixo a incloure en l'educació l'aprenentatge del mètode científic, que, com molt bé deia Carl Sagan, «és la millor eina per deixar de fer-nos trampes a nosaltres mateixos». La quantitat de gent adulta incapaç de distingir conceptes com hipòtesi, teoria, conjectura, llei, probabilitat, inducció, deducció, etc., és enorme. Només cal obrir la xarxa social abans anomenada Twitter per comprovar-ho.

«Cada mentida té el seu públic»⁸

Arribats a aquest punt, cal deixar clar que no hi ha cap «vacuna» cent per cent eficaç contra aquests biaixos. Ni la filosofia ni la ciència, per citar les dues disciplines que més sovint han lluitat i esmerçat esforços

⁸ Frase atribuïda a Stephen Colbert.

per reduir aquesta mena de biaixos, han estat capaces de suprimir-los completament dels seus propis mecanismes i raonaments. Tots els àmbits de la societat han de conviure, més o menys, amb aquests factors.

Però això no vol dir que tothom es vegi afectat de la mateixa manera. Estudis diversos han assenyalat que aquests biaixos tenen diferents graus d'incidència i penetració en funció de factors com l'edat, el nivell econòmic, el grau d'estudis o, fins i tot, el coeficient intel·lectual. Hi insisteixo, ningú no hi és immune, però alguns som més propensos a unes formes de raonament respecte a unes altres. Per exemple, les persones amb formació superior creuen menys en els fantasmes, però, en canvi, solen creure més en pseudoteràpies. O les persones joves solen mostrar-se més escèptiques respecte a algunes supersticions, però solen estar més predisposades a les teories conspiranoiques.

Poso aquests exemples per avançar ja alguns elements del «retrat robot» del votant majoritari de formacions d'extrema dreta, i entendre per quins motius alguns missatges arriben amb més facilitat que altres. Per aquest motiu no vull acabar aquesta secció sense aturar-me en com el gènere afecta aquests raonaments.

Diguem-ho clarament: homes i dones som proclius a tenir biaixos a l'hora de processar la informació en general. Però això no vol dir que hi responguem sempre de la mateixa manera. Alguns estudis (Blum i Blum, 1974; Tobacyk i Milford, 1983) apunten al fet que les dones solen ser més propenses a creure en fenòmens paranormals, mentre que el percentatge d'homes que creuen en observacions d'alienígenes és molt superior. No hi ha dubte que en aquest tipus de resposta hi intervenen factors socioculturals, com també és evident que condicionen els tipus de missatges que ens poden afectar.

Altres estudis (Ballew *et al.*, 2019), especialment interessants en el cas que ens ocupa, consideren que els homes tenim més dificultats per preveure els perills a llarg termini i, en canvi, centrem més la nostra atenció en els perills imminents. Això ajudaria a explicar, només en part, per quin motiu hi ha una diferència tan important entre homes i dones a l'hora de considerar la lluita contra el canvi climàtic com un element prioritari en els programes electorals, tal com han demostrat enquestes i estudis de països molt diversos.

En aquest sentit, hem de ser conscients que, en comunicació, fons i forma sovint són difícils de separar. Els missatges de l'extrema dreta solen tenir menys acceptació entre les dones per una qüestió de fons (el mateix missatge) o de forma (és a dir, els canals, però també el llenguatge que s'hi usa)? Segurament és una combinació de tots dos, i en la secció següent ens centrarem en la forma com els missatges negacionistes arriben al seu públic objectiu.

III. L'estratègia comunicativa de l'extrema dreta

Arribats a aquest punt, tenim dos elements: un consens científic «incontestable» i «inequívoc», segons hem vist en la primera part, i un seguit d'elements neurològics, però també socials i culturals, que poden influir en la nostra percepció del perill climàtic, com els que s'han assenyalat en la segona. Estem, al meu entendre, preparats per endinsar-nos en les estratègies comunicatives del negacionisme.

Definir una estratègia en comunicació és fonamental per assegurar que els missatges arribin de manera efectiva al públic objectiu i generin l'impacte desitjat. Això val per a tothom, des d'empreses a organitzacions sense ànim de lucre, administracions públiques i governs,

o, fins i tot, per a un mestre a la seva aula. Per fer-ho cal saber a qui s'adreça el missatge i com fer-lo arribar. Aquests són els dos elements clau perquè una estratègia tingui èxit: la definició del *target* a què ens adresem i la selecció dels canals i els llenguatges adequats per a cada canal.

El votant d'extrema dreta

El primer que ens cal per enviar un missatge, doncs, és conèixer a quin públic l'adresem. És el que en màrqueting s'anomena *know your customer* (KYC), i permet a les empreses personalitzar les seves campanyes segons les necessitats i preferències específiques dels clients potencials, a fi de millorar-ne l'eficàcia. En comunicació política, el KYC ajuda a identificar els electors clau, adaptar els missatges a diferents segments de la població i maximitzar l'impacte de les campanyes electorals.

Hem d'entendre que, molt sovint, les plataformes i els partits d'extrema dreta tenen una estructura interna i una organització molt més semblant a una empresa que no pas a la resta de partits polítics, sindicats o associacions. Això és rellevant també pel que fa a la comunicació, ja que operen amb uns marcs que sovint la resta de formacions no apliquen o, en alguns casos, desconeixen o rebutgen.

Així, els qui volen difondre missatges negacionistes, o qualsevol altre dels punts clau de l'argumentari de l'extrema dreta, tenen molt clar a quins perfils s'adrecen. És important tenir en compte que aquestes característiques poden variar segons el país i el context específic, però hi ha alguns trets comuns del votant potencial típic, tal com recullen

investigacions al respecte.⁹ Són majoritàriament homes. Com ja s'ha comentat en la secció anterior, diversos estudis¹⁰ han mostrat que els homes són més propensos a votar partits d'extrema dreta en comparació amb les dones.

Pel que fa a l'edat, el nivell d'estudis o els ingressos, podem trobar un ventall més ampli, segons el país i el context. Però en els missatges negacionistes es veu una certa predilecció per la tria de persones adultes joves (18-35 anys) i persones de mitjana edat (35-55 anys), amb un grau d'estudis baix o mitjà,¹¹ i sovint provinents de sectors socioeconòmics amb ingressos baixos o mitjans, on l'ansietat econòmica i la percepció de falta d'oportunitats són factors que poden contribuir a aquesta inclinació política.

Un altre dels elements més comuns a tot el planeta entre el *target* dels missatges d'extrema dreta és la desconfiança cap a les institucions. Molts dels seus votants potencials mostren una desconfiança significativa envers administracions, governs i institucions públiques en general, però també cap a mitjans de comunicació i institucions acadèmiques.

Finalment, també hi ha un tret comú, que es pot definir com la preocupació per la pèrdua de la identitat cultural i nacional davant la globalització.

⁹ <https://link.springer.com/article/10.1057/s41295-023-00352-6>

¹⁰ <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/dissecting-electoral-support-for-the-far-right-a-comparison-between-mature-and-postcommunist-european-democracies/82AB1FCE3820C086C8961686F6E521E1>

¹¹ <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2023/06/20/democracy-and-discontent-the-multifaceted-appeal-of-the-far-right/>

Aquest retrat és una simplificació, i en cap cas representa tots els votants d'extrema dreta, però proporciona una idea general de les característiques comunes basades en dades disponibles, algunes de les quals estan directament vinculades amb algun dels biaixos cognitius enumerats anteriorment.

El missatge: canal i llenguatge

Com ja he apuntat, les estratègies comunicatives, per ser efectives, han de combinar continguts, formats i canals de manera coherent i calculada per maximitzar el seu impacte i arribar eficaçment al seu *target*.

És aquí on l'extrema dreta ha aconseguit un nivell de professionalització molt superior a altres moviments. Els suports de determinats grups empresarials es remunten a èpoques anteriors al llibre de Rachel Carson. La investigadora Naomi Oreskes (2010) apunta com les mateixes empreses tabaqueres que van iniciar campanyes contra el consens científic que vinculava el consum de tabac amb el càncer de pulmó van passar a finançar organitzacions antiavortistes, grups contraris a l'evolució darwiniana i, finalment, grups negacionistes del canvi climàtic. En el fons la lluita contra la ciència és un objectiu prioritari per a aquests lobbys, conscients que el consens científic és un dels principals enemics de la seva activitat empresarial (Thompson *et al.*, 2018).

Detallem, però, alguns dels punts clau sobre els quals es basen aquestes estratègies i que ens ajudaran a entendre els motius de l'èxit de penetració d'alguns *claims* entre els votants objectius de les plataformes d'extrema dreta:

1. Simplificació del missatge: Les narratives negacionistes acostumen a simplificar la complexitat dels temes científics i sovint recorren al «sentit comú». Això facilita la comprensió ràpida i la difusió del missatge entre persones que no tenen necessàriament una base científica o no estan disposades a investigar més a fons. De fet, la ciència molt sovint és contraintuïtiva, i això dificulta molt la divulgació d'alguns coneixements.

2. Emocionalitat: Emfatitzar l'emoció per sobre de la racionalitat, utilitzant un llenguatge que pot provocar por, ira o desconfiança envers les autoritats i les persones expertes, sol ser una estratègia d'èxit.

3. Teories de la conspiració: Les teories conspiratives són una eina central en les estratègies negacionistes, suggerint que hi ha una «agenda oculta» darrere de la ciència oficial o les polítiques públiques. Això arriba especialment a individus que ja desconfien de les institucions i els mitjans de comunicació tradicionals.

4. Utilització de testimonis dubtosos: Sovint es presenten «experts» o «científics» que donen suport a la perspectiva negacionista, tot i que les seves credencials o arguments solen ser qüestionables.

5. Canals diversificats i moderns: S'utilitza una àmplia gamma de canals, incloent-hi xarxes socials, blogs, fòrums en línia i, fins i tot, canals de notícies alternatius per difondre els missatges. Aquests mitjans permeten evitar els filtres dels mitjans de comunicació tradicionals i arribar directament al públic.

6. Contingut visual atractiu: S'empren imatges impactants, mems i vídeos curts que són fàcils de consumir i compartir. Aquests formats són

especialment efectius a les xarxes socials, on els continguts visuals tenen més probabilitats de ser viralitzats.

7. Repetició: La repetició és una tàctica clau; els missatges negacionistes són repetits incessantment per assegurar-se que queden gravats en la memòria del públic. Aquesta repetició ajuda a normalitzar les afirmacions negacionistes i les fa semblar més creïbles.

8. Interactivitat i participació: S'encoratja la participació del públic a través de comentaris, compartir continguts i crear una comunitat al voltant del rebuig comú cap a la ciència oficial. Això acaba creant un sentit de pertinença entre els seus seguidors.

9. Contraprogramació: Molt sovint responen ràpidament a les notícies o estudis científics amb la seva pròpia versió dels fets. Això pot incloure la creació de continguts que qüestionen immediatament nous informes científics o polítiques públiques, tractant de sembrar el dubte abans que les narracions oficials puguin ser acceptades.

10. Aprofitament del descontentament general: És habitual que les estratègies negacionistes aprofitin els sentiments de descontentament i vinculin les polítiques ambientals a problemes econòmics més amplis, com la pèrdua de llocs de treball o l'increment dels costos de vida.

11. Fragmentació de l'audiència: Identificar i explotar les fraccions dins de l'audiència general que poden tenir predisposicions específiques contra certes polítiques científiques o ambientals és potser una de les tàctiques més efectives, ja que permet personalitzar els missatges que empatitzen específicament amb les preocupacions o els interessos particulars d'aquests subgrups.

12. Aprofitament dels errors de la comunicació científica: Explotar les incerteses, els errors o els debats lògics dins de la comunitat científica serveix per amplificar els dubtes i presentar la ciència com a dividida. Això inclou la magnificació de discussions legítimes dins de la ciència, a fi de minar la confiança en les conclusions científiques.

13. Narratives de recuperació del control: Sempre es busca presentar el negacionisme com una forma de recuperar el control sobre forces percebudes com a alienants o elitistes. Aquesta narrativa pot ser particularment efectiva en temps de crisi econòmica o desil·lusió política, en què una part de la ciutadania pot sentir que ha perdut el control sobre les seves vides.

14. Saturació del discurs: Inundar el discurs públic amb una quantitat enorme d'informació alternativa, des d'articles i estudis fins a notícies falses, serveix per crear confusió i fatiga entre el públic. Això fa que sigui més difícil per a les persones discernir entre informació fiable i manipulada.

15. Utilització de l'anècdota sobre la dada: Hi ha una predilecció per narratives anecdòtiques o testimonis individuals que aparentment contradiguin la ciència establerta. Aquests relats personals poden ser més fàcils de relacionar i més persuasius per al públic que les estadístiques abstractes o els informes complexos.

16. Explotació de la nostàlgia: Aprofitar la nostàlgia de temps percebuts com a millors o més simples, abans de l'adopció de polítiques ambientals actuals, és una tàctica recurrent i especialment útil amb grups demogràfics més grans, que poden sentir-se desconnectats dels canvis ràpids que viu la societat.

17. Aliances estratègiques: Formar aliances (no explícites, però sí amb missatges compartits implícitament) amb altres grups o moviments que poden no compartir la totalitat de l'agenda negacionista, però que poden oposar-se a regulacions específiques, també sol ser habitual. Això pot incloure visions liberals, grups de pressió industrial o fins i tot moviments ambientalistes, amb qui poden compartir objectius a curt termini.

18. Reenfocament cap a alternatives convenients: Presentar alternatives «menys restrictives» o «més equilibrades» a les polítiques ambientals establertes, que, tot i que poden semblar raonables, sovint no tenen l'eficàcia necessària per afrontar els problemes ambientals reals, també és una tàctica que sol donar bons resultats als objectius negacionistes.

Sense entrar un per un, aquesta llista està, per motius obvis, absolutament vinculada a elements que hem vist en la segona part i que són previs al debat climàtic. Alguns de nosaltres patim amb més intensitat el biaix de l'optimisme i, per tant, podem ser més propensos a adscriure'ns a missatges que minimitzin els efectes del canvi climàtic. Altres persones poden estar temptades de pensar que aquests efectes negatius tindran lloc en un futur més o menys llunyà. Uns altres, en canvi, poden pensar que determinats objectius econòmics, que segur que n'hi ha, estan oferint unes solucions que no responen als interessos generals. I així podríem enumerar tots aquests elements i anar veient com un a un es transformen en dialèctiques eficaces i amb uns nivells de penetració i, sobretot, de conversió (el que en màrqueting es coneix com a *call to action*) molt alts.

La història del Carles

Lluny de pensar que la culpa és dels «altres», sempre m'ha obsessiónat saber com puc millorar la meua comunicació. M'interessa saber com puc ser més eficient per tal que el coneixement del mètode científic arribi més enllà de laboratoris, hospitals, universitats i acceleradors de partícules. Per això he dedicat la major part de la meua vida a la divulgació i la comunicació científiques.

La ciència és un coneixement privilegiat, tal com se sol dir en filosofia de la ciència. Amb molts defectes, biaixos i àmbits de millora, però, parafrasejant Churchill, «la ciència és el pitjor camí al coneixement, exceptuant tots els altres». En tot cas, tenir milers d'arguments, més de 88.000 estudis entre el 2012 i el 2020, no és suficient.

És per això que no vull acabar aquest text sense aportar alguns elements de com considero que la ciència, en general, i la ciència climàtica, en particular, han de comunicar les seves conclusions i com s'han de relacionar amb el públic general.

Per fer-ho imaginem-nos el Carles, un personatge fictici però identificable. El Carles viu en un municipi de l'àrea metropolitana de Barcelona. Té un cotxe antic sense etiqueta ambiental, per exemple, un Volkswagen Golf del 1998, que sempre li ha funcionat i li recorda una època de bonança econòmica, quan feia plans de futur amb la seva parella. En tot cas, actualment ha de pagar més per l'impost sobre vehicles de tracció mecànica (IVTM) que el seu veí, que té un Tesla elèctric, amb una bonificació del 100 % de l'impost.

El Carles viu en un pis d'una comunitat de veïns que no es posa d'acord per instal·lar plaques solars, la qual cosa li impedeix beneficiar-se de l'autoconsum elèctric. I, a més, tampoc pot gaudir del descompte del

50 % en l'impost sobre béns immobles (IBI), del qual, en canvi, sí que gaudeix el propietari del Tesla, que viu en una casa unifamiliar.

Sovint el Carles, que està preocupat pel seu futur econòmic i el dels seus fills, sent que les polítiques ambientals actuals el perjudiquen, mentre que beneficien els que ja estan millor situats econòmicament. A més, se sent estigmatitzat per dir que està en contra de les zones de baixes emissions, que l'afecten directament a ell, però no al conductor del Tesla.

El Carles va cansat i no acostuma a mirar la televisió en família. Els seus fills es tanquen a l'habitació per mirar el mòbil, i ell s'estira al llit i repassa les notícies a canals com TikTok o Twitter. Altres cops també mira Twitch, ja que gaudeix amb els videojocs. Aquestes xarxes socials li agraden, perquè sovint presenten la informació amb un format més interactiu i emocional.

El Carles és conscient que el clima està fent «coses rares», però percep que darrere de les polítiques ambientals hi ha interessos econòmics. Altres cops senzillament pensa que s'aproven mesures que l'ignoren, ja que estan fora del seu abast financer. Això el porta a ser més receptiu a narratives que prometen solucions ràpides, que el transporten a una època en què era més optimista o que critiquen estudis climàtics que no entén. A més, el fet de sentir-se etiquetat com a «fatxa» pels seus dubtes pot portar-lo a buscar comunitats on se senti acceptat, sovint amb converses en línia, on els missatges negacionistes poden ser acceptats i allò que ell considera de «sentit comú» no és estigmatitzat.

IV. Cap a una narrativa ambiental eficaç

En Carles no existeix, però això no impedeix que hi hagi milers de Carles. La nostra responsabilitat és saber si volem jutjar-los o convèncer-los, si

volem assenyalar-los o sumar-los. Aquest és el gran repte de la comunicació ambiental.

Apuntaré només alguns elements a tall de conclusió. No són una llista completa ni inqüestionable; més aviat són una proposta de debat públic.

1. Simplificació del missatge: Cal transmetre missatges clars i simples sense perdre la precisió científica. Això implica utilitzar un llenguatge accessible i evitar termes tècnics complicats, que poden confondre els no experts. Una bona simplificació fa que la informació sigui més digerible per a una audiència àmplia. Aquesta estratègia facilita la comprensió dels problemes i les solucions proposades per abordar el canvi climàtic. En aquest sentit, considero que s'han fet, i encara s'estan fent, progressos importants amb una nova generació de divulgadors i divulgadores científiques, que són persones natives digitals.

2. Enfocament en les solucions: És necessari emfatitzar les solucions disponibles i les accions pràctiques que es poden dur a terme per abordar el canvi climàtic, mantenint una actitud positiva i proactiva. No cal que siguin «grans» solucions. La percepció que els problemes són irresolubles només porta a la paràlisi. Cada repte climàtic té una solució, i la simple presentació del problema és insuficient.

3. Humanització del missatge: Hem de relacionar el canvi climàtic amb impactes socials i econòmics que afecten directament els «Carles». Explicar com els fenòmens climàtics extrems poden afectar la salut, l'economia familiar i les condicions de la seva vida diària crea una connexió emocional que pot ser molt poderosa. La humanització del missatge ajuda a transformar una crisi abstracta en una realitat tangible i immediata que mereix atenció i acció.

4. Utilització d'imatges i històries: Les històries personals i visuals poden captar l'atenció del públic de manera més efectiva que les dades abstractes i les estadístiques. A més, ajuden a construir una connexió emocional i a mantenir l'interès, que facilita una comprensió més profunda i duradora dels temes tractats. Això és especialment important en un món saturat d'informació.

5. Cocreació del missatge amb el públic: Treballar amb diferents segments de l'audiència per crear missatges que connectin amb les seves experiències i valors pot augmentar l'efectivitat de la comunicació. D'altra banda, aquesta participació activa també pot fomentar un sentit de propietat i compromís amb les solucions proposades, i facilitar-ne la implementació.

6. Mostrar esperança: Combinar la urgència del canvi climàtic amb un missatge d'esperança pot ajudar a mantenir l'audiència motivada i compromesa. No solament treballem per evitar l'extinció (que també). Moltes de les solucions a la crisi climàtica ajuden a dibuixar un món més just, més democràtic, més sa i més feliç. En quin moment ens vam oblidar d'explicar-ho? Cal contrarestar el fatalisme i l'apatia. L'esperança és un motor poderós per a l'acció contínua i sostinguda.

7. No jutjar el públic objectiu: Evitar jutjar les persones per les seves accions i opinions actuals i, en canvi, motivar-les a canviar d'hàbits ressaltant els beneficis personals pot ser més efectiu. Jutjar o culpar sol generar resistència i alienació, mentre que destacar els aspectes positius dels canvis proposats pot fomentar una actitud més oberta i receptiva. Enfocar-se en els beneficis tangibles i immediats de les accions climàtiques pot ajudar a motivar el canvi.

8. Dissenyar missatges per als no convençuts: Deixem de pensar en els que ja estem activats en la lluita contra la crisi climàtica. Cal crear missatges específics per als que encara no estan convençuts amb un ventall d'arguments adequats per a cada tipus d'escepticisme. S'han de dissenyar missatges adaptats a les diverses perspectives i preocupacions, i adaptats al llenguatge de cada canal de comunicació.

9. Segmentar els públics negacionistes: És imprescindible reconèixer que els negacionistes del canvi climàtic no són un grup homogeni per adaptar els missatges segons les seves diferents creences i motivacions. Alguns poden desconfiar del govern, mentre que d'altres poden estar preocupats pel seu futur econòmic. Entendre aquestes diferències i crear missatges específics per a cada subgrup pot ajudar a abordar les seves preocupacions i resistències de manera més directa i efectiva.

En resum, més que mirar i jutjar l'extrema dreta, les seves eines, els seus suports econòmics, polítics i mediàtics, ens cal entendre que, tenint l'evidència empírica del nostre costat, l'èxit només depèn de nosaltres, de com comuniquem i com abordem les narratives actuals.

L'exemple de Rachel Carson contra el DDT ens hauria de servir de referent. O el de la progressiva limitació del tabaquisme. O el de la prohibició dels CFC, que danyaven la capa d'ozó. Potser en algun moment ens hem cregut que l'enemic és més poderós, però el passat recent ens demostra que acumula una llarga llista de derrotes. La de negar el canvi climàtic serà la següent.

Referències bibliogràfiques

Ballew, M. T. et al. (2019). Climate Change in the American Mind: Data, Tools, and Trends. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 61(3), 4-18.

Blum, S.H. i Blum, L.H. (1974). *Do's and Don't's: An Informal Study of Some Prevailing Superstitions*. *Psychological Reports*, 35, p. 567-57.

Dunlap, E. et al. (2015). *Climate Change and Society: Sociological Perspectives*. Oxford University Press.

Frankfurt, H. G. (2006). *Sobre la charlatanería (On Bullshit) y sobre la verdad*. Paidós.

Fresco, P. (2024). *Energy fakes. Mitos y bulos sobre la transición energética*. Barlin Libros.

Gore, A. (2010). *La nostra opció. Una pla per a resoldre la crisi climàtica*. Edicions 62.

Haack, S. (2011). *Defensar la ciència dintre de la raó*. Publicacions Universitat de València.

Manjoo, F. (2008). *True Enough. Learning to Live in a Post-Fact Society*. Wiley.

McIntyre, L. (2018). *Post-Truth*. MIT Press.

Nichols, T. (2017). *The Death of Expertise*. Oxford University Press.

Oreskes, N. i Conway, E. M. (2010). *Merchants of Doubt*. Bloomsbury Publishing.

Rosling, H. (2018). *Factfulness*. Deusto.

Shermer, M. (2008). *Por qué creemos en cosas raras. Pseudociencia, superstición y otras confusiones de nuestro tiempo*. Alba.

Shermer, M. (2011). *The Believing Brain. From Spiritual Faiths to Political Convictions*. Robinson.

Talisse, B. (2019). *Overdoing Democracy*. Oxford University Press.

Thompson, M. J. et al. (2018). *Anti-Science and the Assault on Democracy*. Prometheus.

Tobacyk, J. i Milford, G. (1983). *Belief in Paranormal Phenomena: Assessment Instrument Development and Implications for Personality Functioning*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, p. 1029-1037.

Wulf, A. (2015). *La invención de la naturaleza: el nuevo mundo de Alexander von Humboldt*. Taurus.

Es pot frenar l'odi cap a les dones?

Carla Galeote

«Incel», en la nostra llengua «cèlibe involuntari», és l'acrònim anglès que serveix per referir-se a persones, normalment homes, que senten frustració per la seva manca d'experiències sexuals.

En la dècada dels noranta, concretament el 1997, una dona, amb el pseudònim d'Alana, va decidir crear una comunitat a través de fòrums d'internet anomenada Alana's Involuntary Celibacy Project. L'objectiu era generar un espai segur i respectuós en què poder tractar temes com els sentiments, la timidesa i la manca de trobades sexuals en una societat hipersexualitzada. La seva primera publicació, publicada per la BBC, deia: «Tinc 27 anys i no he tingut mai una cita.»

La comunitat va créixer a passos de gegant fins a convertir-se en una xarxa de suport en línia en la qual poder parlar sobre les experiències personals amb el gènere oposat, la manca d'«èxit» i la solitud. Però, com una comunitat que aparentment era un grup d'empara passar a ser una organització internacional misògina amb l'única finalitat d'odiar d'una manera atroç les dones?

El terme «incele» va ser creat per les mateixes persones del col·lectiu virtual per poder identificar-se entre elles. No obstant això, a mesura que la comunitat va créixer, l'objectiu va deixar de ser el que havia establert inicialment la seva pròpia creadora, que era una dona, i va passar a ser una comunitat que assenyalava i culpabilitzava les dones i el feminisme com a factor i problema principal de la seva frustració sexual.

Tot i que aquest corrent, en els seus inicis, era minoritari i l'ànim principal continuava sent el de generar una xarxa de suport, tot va fer un gir de 180 graus quan Elliot Rodger (23 de juliol de 1991 - 23 de maig de 2014, Califòrnia), amb 22 anys, va ser l'autor d'un tiroteig massiu a la ciutat d'Isla Vista, Califòrnia, en què van ser assassinades al voltant de sis persones, incloent-hi el mateix autor.

Abans que l'autor decidís treure's la vida en aquesta massacre, va distribuir, com van poder filtrar els mitjans americans, un document de 141 pàgines en què expressava el seu profund menyspreu i odi cap a les dones; odi que estava alimentat per la frustració que li causava la seva pròpia virginitat. Va ser així com el corrent violent dels «incel» que s'havia creat al marge de la comunitat originària no va dubtar a titllar Elliot Rodger d'heroi. Aquest enaltiment es va produir fins a tal punt que, uns anys més tard, l'any 2018, Alek Minassian, de Toronto, va difondre, com va publicar la mateixa BBC, un missatge a Facebook que deia: «La rebel·lió "incel" ja ha començat... Saludeu tots el Cavaller Suprem Elliot Rodger!»

Poc després, la mateixa persona que publicava a les xarxes socials la seva adulació per l'assassí Elliot Rodger va matar, amb tan sols 25 anys, deu persones en un atropellament massiu i en va ferir quinze més. Va ser en aquesta mateixa època, i davant la deriva violenta i criminal que estava agafant la comunitat «incel», que el fòrum de Reddit, un espai virtual en què la comunitat podia compartir els seus missatges, va censurar gran part del seu contingut, fins a tancar aquesta comunitat amb més de 41.000 membres, fent que, en l'actualitat, sigui pràcticament impossible trobar el contingut original en pàgines en què s'identificaven clarament com a «incels» per passar a pàgines menys conegudes o plataformes en què disfressen els seus missatges com a genuïnes qüestions polítiques contra certs moviments socials com el feminisme.

**«La “manosfera”
és considerat
l'espai virtual en
què es promouen
idees misògines,
contingut violent
i d'odi cap a dones
i una forta oposició
al feminisme»**

És aquí, precisament, on podríem dir que es genera el moviment de la «manosfera»,¹ que és considerat l'espai virtual en què es promouen idees misògines, contingut violent i d'odi cap a dones i una forta oposició al feminisme, trobant una gran aliança en els partits de dreta i extrema dreta.

L'oposició i la ràbia que aquesta comunitat destina cap al feminisme no és intranscendent, ja que molts usuaris centren els seus discursos en l'antifeminisme perquè identifiquen aquest moviment com la màxima amenaça contra la masculinitat i la feminitat tradicional, perquè consideren que no estarien frustrats sexualment si el feminisme no estigués inculcant a les dones un paper diferent a la submissió que religiosament —mai millor dit— s'ha volgut imposar cap al gènere masculí.

Als Estats Units hi ha centenars d'estudis i llibres que analitzen aquest fenomen i com les persones joves, especialment els nois, són seduïts per aquestes idees i missatges de violència. Algun d'aquests llibres és el de l'autora Laura Bates: *Los hombres que odian a las mujeres: Incels, artistas de la seducción y otras subculturas misóginas online*, en què analitza el fenomen de la comunitat «incel» i com sembla que ara, lluny de desaparèixer, actuen d'una forma clandestina i camuflada en altres plataformes.

Encara que als Estats Units hi ha hagut atemptats i massacres en nom d'aquesta comunitat, aparentment a Europa (o Espanya) podem respirar pensant que aquesta violència i odi cap a les dones ni ha arribat ni es manifesta. Però, això és cert? Espanya està exempta de la comunitat «incel» i de l'odi que professen?

¹ Concepte que procedeix de l'anglès *man* (home) i *sphere* (esfera).

«Puta», «et violaria», «meuca feminazi, us matarem a totes», «tant de bo et violin entre cinc», «puta feminazi», «sou un càncer», «tant de bo et moris» o «vigila perquè et mataré» són alguns dels missatges que diàriament reben centenars de dones del nostre país mitjançant les xarxes socials. Aquests comentaris, concretament, els ha rebut, en nombroses ocasions, la dona que està escrivint aquestes paraules.

És conegut per tothom que les xarxes socials són un niu d'odi completament legítim i emparat per l'anonimat, que permet a tot tipus de persones llançar missatges d'odi i de violència cap a altres persones, disfressant-ho, tot plegat, d'una falsa llibertat d'expressió. Així i tot, sembla que tothom sap, tot i no considerar-se prou urgent, l'odi i la violència que les dones reben en els espais virtuals, especialment les dones que generen contingut feminista, polític o a favor dels drets humans.

El que sorprèn d'aquests comentaris és que, lluny de ser una mera declaració d'odi, són una clara manifestació del corrent «incel» que fa anys que neix i prolifera als Estats Units. Cal recordar, com hem dit anteriorment, que els espais virtuals on la comunitat «incel» podia publicar els seus missatges van acabar desapareixent després de les massacres que es van produir, però que, lluny d'erradicar-se aquests missatges o aquesta comunitat, es van transformar i es van traslladar a altres plataformes en què, al·legant llibertat d'expressió, poder seguir odiant i violentant tota mena de dones.

Són nombroses les vegades que, quan les dones denunciem aquest tipus de violència virtual, rebem una resposta exculpatòria d'aquestes conductes. O bé es creu que és llibertat d'expressió, o bé es considera que són comentaris inofensius, o bé ens proposen abandonar la nostra lluita i plataformes si creiem que no podem assumir aquests «comentaris». I jo em pregunto: és realment una conducta que genuïnament es queda a les xarxes socials?

**“No podem seguir
mantenint la visió
que el que succeeix
en el si de les xarxes
socials no té una
afectació real”**

14 de febrer de 2023, Madrid. Santiago Carvajal, de 23 anys, apallissava al metro, fins a deixar-la inconscient i a crits de «l'he matada, l'he matada», una dona de 60 anys que formava part del personal de neteja del metro de Madrid. Dos dies després, i gràcies a les càmeres de seguretat, va ser detingut per una agent a la qual, a part d'agredir físicament, li deia, tal com ha publicat *El País*: «Ets una meuca, una dona a mi no em deté», «no em toquis, filla de puta, les dones m'heu de tenir por, putes, que per això us pego, et trencaré el cap com a la puta de la plaça Elíptica.»

La investigació va acabar destapant que aquest jove havia agredit més d'una desena de dones entre els anys 2020 i 2023. Totes les víctimes repetien el mateix patró: sempre eren dones, majoritàriament no tenien cap relació amb l'agressor i les escollia de manera aleatòria. En tots els atacs, l'agressor acabava fent una oda a la repugnància i l'odi que sentia pel gènere femení. Actualment, la Fiscalia li demana 13 anys de presó.

I torno a preguntar: Espanya està exempta de la comunitat «incel»? Quan es tracta d'aixecar catifes, tothom surt a defensar la qualitat democràtica del seu país en comparació amb els altres, però la veritat és que el sistema patriarcal que alimenta l'odi cap a les dones i la seva submissió és transversal i internacional. Aquest sistema controla totes les esferes de la nostra societat: la política, l'econòmica i fins i tot la social, però actualment controla la que, pel meu gust, és la més important: la batalla cultural.

Entenem per batalla cultural la que es produeix en el si virtual i comunicatiu i en què s'intenta crear un imaginari col·lectiu d'acord amb els valors ideològics que es vulguin defensar. Posem-ne un exemple. Si vull defensar el feminisme i els valors progressistes, llançaré notícies i generaré moviments socials i a les xarxes que parlin de la violència

masclista que diàriament hi ha al nostre país, les xifres que corroboren la bretxa salarial, les agressions sexuals o la transfòbia, entre d'altres. En canvi, si la meva intenció és defensar els valors tradicionals i el perill de l'avenç dels drets humans, llançaré notícies i generaré moviments socials i a les xarxes que parlin de com les feministes, les persones del col·lectiu LGTBIQ+ i el progressisme pretenen crear una societat en què les figures tradicionals surtin perjudicades i violentades, tot i no poder corroborar-ho amb cap tipus de xifra ni estudi.

És aquí, precisament, on s'entremesclen les comunitats internacionals d'«incels» i els espais de la manosfera, per tal de generar moviments que no tenen cap tipus de pla, objectiu, programa ni límit, per donar pas a onades violentes i organitzades que o bé acaben en massacres físiques, o bé acaben en massacres virtuals per tal d'erradicar la salut mental de totes les dones que s'exposen en el si de la palestra virtual.

I, arribats a aquest punt, la pregunta que ens sorgiria és, precisament, la que dona títol a aquest article: es pot frenar l'odi cap a les dones?

Són moltes les teories que es mouen al voltant de com frenar els discursos d'odi que afecten, principalment, dones i col·lectius discriminats (vegeu el col·lectiu LGTBIQ+ o el migrant, entre d'altres). I sembla que, malgrat que hi hagi una reivindicació social, des del punt de vista legislatiu encara no hi ha cap proposta en ferm per acabar amb aquesta xacra, que afecta no tan sols la qualitat democràtica del nostre país, sinó també la integritat física i mental de totes les persones que, com jo, ho pateixen diàriament.

Des del moviment feminista fins als racons més ultraconservadors, s'han estudiat diferents propostes: penes més dures, creació de delictes específics, identificació legal de totes les persones que tinguin un perfil en qualsevol xarxa social —encara que sigui un perfil anònim—,

la prohibició de les xarxes socials i dels telèfons mòbils als menors o, fins i tot, eliminar comptes que potenciïn aquests discursos d'odi —entenen que no es categoritza igual el discurs d'odi si ets una persona progressista que si ets una persona conservadora—.

Si ens hi fixem, totes les propostes tenen un abast virtual, però, atacant o legislant les xarxes socials s'acabaria el problema? La realitat, des del meu punt de vista, és que no, atès que, si bé és cert que l'anonimat i el fet d'estar connectats 24 hores i 7 dies a la setmana generen que hi hagi un corrent violent més important per una sensació d'impunitat i llunyania que aporta el vidre que fa de pantalla, les persones que llancen aquests mateixos missatges són part de la ciutadania comuna que ens podem trobar a les nostres vides diàries, ja sigui a la feina, el barri, l'escola o el metro, tot i que estiguin disfressades en un perfil anònim a les xarxes socials. Cal destacar, doncs, que aquestes persones sempre han estat presents; el que passa és que ara, amb les xarxes, es fan notòries.

D'altra banda, el que també és cert és que el debat de com frenar l'odi cap a les dones arriba tard i va lent, ja que la discussió argumentativa sembla no proliferar envers cap acció real i efectiva que protegeixi les dones en tot tipus d'espai, sigui públic o privat, físic o virtual.

Des del corrent feminista, que és el més afectat i, tristament, el que més (o únic) es mou per frenar el corrent d'odi emergent al nostre país, han estat moltes les propostes que es plantegen en les reunions de dones que, malgrat ser diverses o desconegudes, tenen la mateixa creu: ser víctimes de violència masclista a les xarxes socials. I la proposta que més consens té és la implantació d'educació sexual a les escoles. Entenem per educació sexual no solament tractar una temàtica tan essencial i important com són les relacions sexuals consentides i plaents, sinó també tot allò que afecta els sentiments, salut mental

i inquietuds dels gèneres existents, per tal que es puguin abordar des d'una edat primerenca sense que s'enquistin ni es transformin en violència i odi. Cal recordar, com hem parlat al principi d'aquest article, que precisament la comunitat «incel» neix com a grup de suport cap a totes aquelles persones que sentien tal frustració sexual que els afectava el desenvolupament vital i que la falta d'un acompanyament professional, sòlid i correcte, va convertir aquest moviment en el que gairebé podria anomenar-se grup criminal.

Així doncs, analitzat l'anterior i barrejant tots els factors, hi ha diverses coses que semblen evidents i que conviden, com a mínim, a una reflexió urgent. En primer lloc, el problema ve de lluny i la solució arriba tard, ja que, mentre cada dia hi hagi dones que estan sent violentades i odiades, sigui en el món físic o virtual, l'Estat i la societat estan fallant.

En segon lloc, que ens estem enfrontant a un problema interseccional i internacional, que no entén d'edats, races o fronteres, però que sí que entén de gèneres: el masculí versus els dissidents, especialment el femení.

En tercer lloc, que les xarxes socials potencien un odi que històricament ha estat latent en la nostra societat, però que semblava menys violent que el que es veu a través d'un vidre.

En quart lloc, que els agressors, en la seva aclaparadora majoria, són homes. Homes que han sentit que amb el feminisme i l'avenç en matèria de drets humans retrocedien en la seva essència, privilegis i vida.

En cinquè lloc, que no podem seguir mantenint la visió que el que succeeix en el si de les xarxes socials no té una afectació real (entent real com una qüestió col·lectiva o social; és evident que sempre

tindrà una afectació real des del punt de vista de la víctima). Vegeu els atemptats que hi ha hagut als Estats Units, les agressions físiques que setmanalment es reporten al nostre país o els milers de comentaris virtuals que alimenten la ideologia de l'odi.

I, finalment, que difícilment aconseguirem un canvi o millora si creiem que la solució depèn exclusivament d'una qüestió punitivista i individualista i no d'un tema d'educació i col·lectiu, que urgeix com una qüestió primordial per al benestar de la societat i el compliment dels drets de les dones reconeguts internacionalment i vulnerats diàriament.

Referències bibliogràfiques

Bates, L. (2023). *Los hombres que odian a las mujeres*. Capitán Swing Libros.

Silvente, A. (24 d'agost de 2022). *Qué es un «incel» y cómo ha surgido una comunidad dañina más allá del término*. <https://www.newtral.es/incel-significado-comunidad-incels-que-es/20220824/>

Taylor, J. (31 d'agost de 2018). *Los remordimientos de la mujer que fundó el movimiento Incel de «célibes involuntarios», vinculado a la muerte de varias personas en Canadá y EE. UU.* <https://www.bbc.com/mundo/noticias-45355326>

Willingham, A. (16 de març de 2023). *¿Qué significa el término «incel»?* <https://cnnespanol.cnn.com/2023/03/16/explainer-significado-termino-incel-trax/>

La defensa dels drets dels col·lectius LGTBIQA+ i la lluita contra els discursos d'odi

Elena Longares Hernández

Estem vivint un context polític amb un auge evident de la presència de partits polítics extremistes o fonamentalistes, que, a més, estan aconseguint governar en alguns països del món, i en d'altres han estat molt a prop de fer-ho. Tenim el govern de Jair Bolsonaro al Brasil, la presidència de Donald Trump als Estats Units o governs d'ultradreta a Europa, com el de Viktor Orbán a Hongria o el del partit Llei i Justícia a Polònia. I fa només uns dies el Nou Front Popular a França guanyava les eleccions en la segona volta, gràcies a la unitat de les esquerres per contenir l'ascens de l'extrema dreta del partit Reagrupament Nacional, de Marine Le Pen. Venim d'unes eleccions europees en què la ultradreta ha aconseguit el 24,7 % dels escons, i, per tant, d'un augment més que evident del vot a l'extrema dreta.

Aquest augment de la presència de grups i de vot cap a partits extremistes o d'ultradreta ha estat fruit d'un procés organitzatiu d'aquests grups i de mobilització d'aquest vot. Un procés que no és actual, que comença a aparèixer amb les mobilitzacions contra el matrimoni igualitari a Espanya el 2005, que va continuar amb la proposta del PIN parental a Múrcia el 2019 o l'aparició dels autobusos transfòbics d'HazteOir, que van treure en el marc del 8 de març del 2021. Però, malgrat que aquestes actuacions han estat ubicades a Espanya, aquest és un moviment transnacional que pretén promoure els privilegis d'una petita part de la població i que necessita governar per poder continuar amb aquesta acumulació de poder. Tal com plantegen algunes tesis, «estem davant d'un rearmament del model econòmic neoliberal en la

seva fase més exacerbada i austericida» (Rodríguez García i Gil Farré, 2022), i el discurs contra els drets sexuals i reproductius de les dones i les persones LGTBIQA+ funciona per unificar aquests grups antidrets i mobilitzar votants.

Entre aquests grups, però, trobem, efectivament, alguns grups fonamentalistes o integristes religiosos, de defensa dels valors tradicionals de la família i un concepte de la defensa de la vida centrat només en l'atac al dret a la sobirania corporal. Però no tots els grups antidrets o extremistes són de caràcter confessional o religiós; també trobem altres grups que s'enfronten a aquests drets des d'altres espais. El que sí que podem trobar que els uneix és una mal entesa defensa de la llibertat d'expressió i un atac cap a tot grup que considerin que va contra la «seva» llibertat d'expressió, personalitzant i individualitzant el concepte, en comptes d'entendre'l com a dret social i polític d'una societat. Això sí, els valors que els han unit de manera transnacional han estat els més conservadors al voltant de la defensa del que s'entén per família tradicional i el concepte nació, unificant l'atac als drets sexuals i reproductius de les dones i les persones LGTBIQA+ i l'intent d'apropriar-se dels territoris, països i regions i les seves poblacions, per tal d'explotar-los i enriquir-se a costa seva.

Semblava que en els darrers anys aquests valors havien passat a ocupar un espai residual en el nostre context sociopolític, però cada cop estan més presents i comencen a ocupar alguns espais força visibles i, sobretot, comencen a ser legitimats per certs sectors o grups de població. Ja fa uns quants anys que podem sentir persones fent comentaris o fent servir expressions o conceptes que fins fa poc es consideraven moralment reprovables o el que al carrer podíem identificar com a «políticament incorrectes». Així, per exemple, havíem anat aconseguint que hi hagués una consciència social per tal de plantejar-se l'ús

de paraules concretes, com *camionera* o *maricón*, per desqualificar una persona, o bé que no es podia fer humor a qualsevol preu, com ara utilitzar una ploma femenina en un home com a motiu de rialla fàcil. Tanmateix, tot això es veu qüestionat per alguns grups que transmeten malestar per haver d'incorporar aquesta consciència.

De fet, l'entorn de l'humor és un dels espais on més s'ha visibilitzat un rebuig a aquesta consciència social. Així doncs, per exemple, el cas al voltant de l'espai de La Chocita del Loro, de Madrid, on es va contractar tan sols una dona, respecte de vint-i-sis homes cis, argumentant que era «difícil trobar còmiques que no fessin humor de víctima o molt feminista» (Ruiz, 2021), reflecteix una resistència a continuar ocupant espais de reproducció del discurs dominant. En definitiva, quan pensàvem que havíem començat a superar l'humor dels anys vuitanta i noranta, amb humoristes com Arévalo, ara ens trobem amb actituds nostàlgiques que volen continuar amb la seva representació i no renunciar a l'espai públic i a seguir determinant què és humor i què no ho és.

Aquesta actitud de nostàlgia, de negar-se a compartir l'espai públic i, en definitiva, de no renunciar a ser els referents en la creació còmica i d'humor d'un país constitueix una base amb la qual els grups extremistes i de la ultradreta connecten amb gran facilitat. Els discursos antidrets —entenent antidrets com anar contra els drets de les persones que fins ara no n'havíem tingut o n'havíem tingut menys, és a dir, dones, persones LGTBIQA+, persones racialitzades, persones amb diversitat funcional o persones en situació de carrer— són els que millor connecten amb una part de la població que fins fa deu o quinze anys tenia una mínima exigència sobre el nivell de consciència que havia de tenir per les persones del seu voltant i que ara es troba que ha de modificar aquesta manera de viure perquè els col·lectius menystin-

guts fins ara han començat a tenir drets i comencen a ser considerats ciutadans que cal escoltar i, fins i tot, que mereixen un espai propi a la societat.

Fins fa molt poc, les persones dels col·lectius LGTBIQA+ comptàvem amb molt pocs drets. És a dir, disposàvem d'uns drets mínims, com a ciutadania, però aquests drets només se'ns aplicaven per a les qüestions en què la nostra identitat o expressió del gènere i la nostra orientació afectivosexual no afectaven. Dit d'una altra manera, els drets civils i socials estaven pensats per a un model social cishetero-patriarcal, és a dir, per a persones cisgènere, que tinguessin vincles afectivosexuals entre elles seguint la norma heterosexual i de forma monògama, amb l'objectiu d'establir-hi un vincle familiar nuclear format per pare, mare i fills i filles. En el nostre context social català, això implicava una relació formalitzada com a matrimoni i, si era possible, amb l'adquisició d'un «habitatge familiar» en règim de compra.

A la dècada dels anys setanta i principis dels vuitanta esclata el moviment per l'alliberament sexual i de gènere a Catalunya, Espanya i en quasi tot el context europeu i dels Estats Units. El model descrit abans era predominant al context català i espanyol, i l'aparició del moviment suposa un qüestionament d'aquest. Ara bé, sense drets reconeguts, la dissidència de sexe i de gènere era considerada, en el millor dels casos, un estil de vida alternatiu, i per la majoria de la societat, una raresa, una tara, quelcom que només passa a algunes persones concretes i de forma excepcional. Per tant, era motiu de vergonya, aïllament, i calia amagar-ho. I, en cas que es fes públic o fos evident i visible, s'activaven els mecanismes de control social, com la presó i els espais correctius.

Aquests mecanismes correctius ja funcionaven durant el franquisme, i no ho van deixar de fer fins als anys noranta per a persones lesbianes,

bisexuals i gais, però encara hi havia mecanismes de control per a persones trans i persones intersexe adultes fins al 2023, que es va aprovar la llei de drets de les persones trans i LGTBI estatal.¹ Val a dir que, encara ara, es van destapant puntualment alguns casos de teràpies de conversió per a persones LGTBIQA+ a Catalunya, malgrat ser pràctiques que estan prohibides de manera explícita per la llei de drets de les persones trans i LGTBI estatal, i que els infants i adolescents encara viuen el seu desenvolupament sexual i de gènere sota un control social important, un tema que es reprendrà en aquest article més endavant.

Als anys noranta la lluita pels drets LGTBIQA+ va començar a mobilitzar-se per aconseguir drets efectius. El marc legal que ho feia possible era el marc internacional dels drets humans: d'una banda, el 17 de maig del 1990 l'Organització Mundial de la Salut desclassifica l'homosexualitat com a malaltia; i, d'altra banda, els anys 1994 i 1995 es fan les conferències internacionals sobre població i desenvolupament al Caire i sobre la dona a Pequín, respectivament, arran de les quals s'incorporen, en el marc dels drets humans, els drets sexuals i reproductius com a part d'aquests. Aquestes fites són les que fan possible començar a articular un marc de defensa dels drets de les persones dels col·lectius LGTBIQA+.

Finalment, el 2007 el Consell de Drets Humans de l'ONU va presentar els Principis de Yogyakarta, que són els principis de com s'aplica la legislació internacional dels drets humans en les qüestions d'orientació afectivosexual i d'identitat de gènere. Aquests principis reconeixen de manera explícita l'existència de la diversitat afectivosexual i de gènere, i els drets humans de les persones dels col·lectius LGTBIQA+, a més

¹ Llei 4/2023, de 28 de febrer, per a la igualtat real i efectiva de les persones trans i per a la garantia dels drets de les persones LGTBI.

de fer recomanacions concretes per al seu desenvolupament, fet que marcarà un punt d'inflexió i un marc internacional per al desenvolupament de normatives, lleis i polítiques específiques que garanteixin els drets de les persones LGTBIQA+.

A Catalunya, paral·lelament, es van començar a conquerir drets específics. Concretament, el 2005 s'aconsegueix incloure l'adopció homoparental al Codi civil català i es legalitza el matrimoni igualitari a Espanya. Ja en aquell moment es va evidenciar la resposta de grups antidrets. En concret, el Partit Popular va presentar aquell mateix any un recurs contra l'aprovació del matrimoni igualitari al Tribunal Constitucional, i els representants de l'Església catòlica a Espanya s'hi van oposar frontalment, fet que va produir mobilitzacions posteriors per part d'entitats com el Foro Español de la Familia y HazteOír. El Tribunal Constitucional va trigar set anys a resoldre a favor del matrimoni, i, per tant, fins al 2012, malgrat que les persones LGTBIQA+ es casaven, hi havia una enorme incertesa al voltant de la resolució.

Durant aquests set anys, les mobilitzacions, declaracions, opinions, trobades i actituds contràries al matrimoni igualitari i a l'accés a l'adopció es van succeir de manera continuada. Va ser un espai de temps en què es va permetre la «no correcció política» i l'opinió lliure de grups antidrets que definien la llei com un atac a la institució de la família, basant-se en una naturalització de la família i dels rols de gènere, essencialitzant el sistema sexe-gènere. Uns discursos que no s'havien sentit de manera tan evident en l'opinió pública ni per part de representants públics en els anys anteriors.

«Els qualifiquen de principis ideològics —l'anomeda “ideologia de gènere”—, assumint que la seva visió de l'educació és asèptica i no té càrrega ideològica»

Vam passar de parlar de l'homosexualitat —en aquell moment gairebé només es parlava de persones homosexuals i, com a màxim, es parlava de persones transsexuals, ja que el concepte trans és posterior— com a quelcom tabú i delimitant-ho a l'espai privat, a ser un tema públic de debat, que rebia atacs constants de part de la població que s'oposava a considerar com a iguals les persones dissidents de sexe o gènere o qualsevol vivència diferent del model cisheteronormatiu eurocèntric. L'aprovació del matrimoni igualitari va treure a la llum els poders contraris i els seus discursos de manera molt evident. Evidentment, les mateixes veus contràries al matrimoni igualitari eren les que també negaven les violències masclistes, el dret a l'avortament i, en definitiva, s'oposaven a qualsevol reconeixement dels drets sexuals i reproductius de les dones i la població LGTBIQA+.

No obstant això, aquests grups antidrets estaven molt localitzats i no constituïen una proporció important de la població. Tampoc eren actituds acceptades per la majoria de la població, ja que al voltant del 60 % de la població espanyola estava a favor del matrimoni igualitari en aquell moment. Malgrat que van intentar fer soroll amb mobilitzacions públiques, com ara manifestacions a Madrid, només aconseguien reunir població recollint persones d'arreu del territori espanyol perquè anessin a aquestes mobilitzacions i així arribar a una participació important. Ara bé, va servir per començar a determinar les bases de discursos d'odi que es poden sentir ara o que hem vist en els darrers anys, i fer evident el fet que hi hagués certs grups de població disposats a mostrar-se visiblement en contra de la conquesta dels drets de les persones LGTBIQA+.

Gràcies a aquest procés, però, es va obrir un segon camí, que era la lluita contra les discriminacions. Primer, calia identificar les discriminacions i les vulneracions de drets, i, en segon lloc, sensibilitzar i tenir eines

per erradicar-les. Es comença la lluita anant més enllà i reconeixent un marc de drets propis i la possibilitat de denunciar les vulneracions de drets. A Catalunya aquest procés culmina amb la Llei 11/2014, per garantir els drets de les persones lesbianes, gais, bisexuals; i quasi deu anys més tard s'aprova la llei estatal de drets de les persones trans i LGTBIQA+. Efectivament, van ser lleis que van requerir molta negociació, i un dels punts que sempre ha estat conflictiu és la incorporació de la diversitat afectivosexual i de gènere en l'àmbit educatiu.

S'ha avançat molt en el reconeixement de drets molt diversos, que han permès començar a desenvolupar polítiques públiques més enllà dels drets civils, en direcció a una possible garantia efectiva dels drets de les persones LGTBIQA+. No obstant això, en l'àmbit de l'educació sempre ha estat molt difícil fer-hi incidència.

La incorporació dels feminismes en les agendes polítiques locals, autonòmiques i estatals ha fet possible visibilitzar la necessitat d'incorporar de manera efectiva la perspectiva de gènere en l'educació. Els principis de la coeducació sempre han estat presents, però no s'han acabat d'incorporar mai de manera realment integral. L'educació a Catalunya i a Espanya és un espai de conflicte per als grups antidrets i la dreta en general. Efectivament, l'educació és la base d'una societat i és un motor de canvi social. És per això que els grups antidrets no volen renunciar a aquest espai, que significa la formació de noves generacions. Des de l'educació confessional franquista fins a l'actualitat, la lluita en l'educació ha estat molt present en diversos temes:

- Concert i privatització de l'educació versus educació pública universal i accessible.
- Confessionalitat de l'escola versus laïcitat de l'escola, i, en especial, de l'escola pública.
- Coeducació.

I així s'ha reflectit en la lluita al voltant de les lleis d'educació estatals que s'han anat aprovant des de l'inici del sistema de monarquia parlamentària actual a Espanya.

És evident que els valors d'universalitat i coeducació són indestruïbles de la laïcitat a l'escola i en l'educació, en general. I probablement per això la batalla del discurs i cultural en l'àmbit polític s'ha localitzat de manera molt intensa en la regulació de l'educació pública a Catalunya i a Espanya.

A Catalunya, de fet, la Llei d'educació vigent inclou els principis de la coeducació en els principis rectors i en l'organització i els continguts pedagògics, des que es va aprovar el 2009. No obstant això, el desenvolupament efectiu d'aquests principis encara és insuficient, ja que manca un desenvolupament més actiu i conscient d'aquests principis, i, per fer-ho, cal un compromís de país i polític, però això implicaria un enfrontament amb tots els grups contraris a fer-ho. Aquests grups els qualifiquen de principis ideològics —l'anomenada «ideologia de gènere»—, assumint que la seva visió de l'educació és asèptica i no té càrrega ideològica, recuperant una visió essencialista i naturalitzada dels principis pels quals es regeix el sistema patriarcal. Cal, per tant, evidenciar que els valors del sistema patriarcal no són asèptics, no estan lliures d'ideologia. Fins i tot quan sembla que només fem contingut formal en les assignatures a les escoles i en els instituts, en realitat estem reproduint els valors del sistema patriarcal. Un sistema patriarcal que també és capitalista, racista, colonial, capacitista, adultocèntric i, evidentment, LGTBIQA-fòbic. Assumim que els coneixements científics que ensenyem, que el sistema econòmic que coneixem i que tot el sistema d'organització social són vàlids si es defensen des d'una certa legitimitat intel·lectual, però aquesta legitimitat la dona el mateix sistema que incorpora tots aquests valors propis del sistema patriarcal.

En els darrers anys s'ha anat obrint la possibilitat de començar a incloure temes vinculats a l'educació afectivosexual i de gènere. Tanmateix, ens trobem que aquesta obertura s'ha concretat a través del desenvolupament d'intervencions puntuals a centres que així ho sol·liciten, sense poder aprofundir ni treballar de manera més continuada en un contingut que, d'altra banda, està reconegut com a dret humà, en el marc dels drets sexuals i reproductius com a accés a la informació i l'educació sexual.

És evident que tant a Catalunya com a Espanya la manca d'educació sexual és una realitat. I, de fet, és una demanda de gran part dels moviments feministes i LGTBIQA+, entre d'altres, poder tenir una educació afectivosexual integral, de qualitat, amb perspectiva de gènere i inclusiva. Però, en realitat, no s'ha acabat de concretar mai. A Catalunya hi hem estat molt a prop a través del programa Coeduca't, impulsat pel Departament d'Educació el curs 2019-2020. Fins i tot el Síndic de Greuges de Catalunya va demanar que es garantís la coeducació en totes les etapes educatives el 2022 i va obrir una actuació d'ofici per garantir el dret d'infants i adolescents a rebre educació afectivosexual en els centres educatius,² però el mateix Síndic reconeixia que no s'estava desenvolupant en tots els centres educatius de Catalunya, de manera que es vulneraven els drets dels infants i els adolescents.

² El Síndic demana que la coeducació es garanteixi en totes les etapes educatives: <https://www.sindic.cat/ca/page.asp?id=53&ui=8348&prevNode=366>

Síndic de Greuges de Catalunya. *Resolució de garantia del dret d'infants i adolescents a rebre educació afectivosexual als centres educatius*. AO-00275/2017: https://seu.sindic.cat/Resolucions/ISAPI/Resol_ISAPI_FitxaResol/x64/Debug/Resol_ISAPI_FitxaResol.dll?CodiQueixa=0027517&TipusIntervencio=2

“Els grups antidrets han aconseguit que el marc dels drets humans sigui vist com a quelcom institucional i lluny de la realitat, apel·lant a discursos antidemocràtics”

A més, el 2022 el Departament d'Educació va retirar del seu web uns materials sobre formació afectivosexual que havia elaborat l'Associació de Drets Sexuals i Reproductius del programa Coeduca't i, finalment, al novembre del mateix any el web del programa va desaparèixer, tal com estava fins a aquell moment. Aquesta situació es va donar després que Vox iniciés una campanya contra el programa i que la Fundación Española de Abogados Cristianos portés el cas al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC).³ Queda clar que el sistema educatiu és un espai de batalla per als grups antidrets i fonamentalistes, ja que fomenta uns o altres valors i té la capacitat d'ajudar perquè infants, adolescents i joves desenvolupin un pensament més o menys crític.

Lluites feministes i LGTBIQA+ són les que han posat de manera reiterada i continuada el tema de l'educació afectivosexual i la coeducació en l'agenda política en els darrers trenta anys. Aquest fet evidencia que són moviments i lluites que van més enllà del mateix subjecte polític i que vetllen per un món més just per a totes les persones, ja que qüestionen el sistema de desigualtats existent i les seves causes i conseqüències, tot fomentant maneres de veure el món i de relacionar-se més equitatives, amb dinàmiques més igualitàries, inclusives i justes per a totes les persones. I això només és possible des del pensament crític. Les persones LGTBIQA+ per existir hem de desenvolupar, necessàriament, un cert pensament crític cap a la societat que ens envolta, perquè la nostra existència per si mateixa posa en dubte el model social hegemònic de gènere i de relacions.

³ Aznar, L. (01/02/2023). La Generalitat retira documents sobre educació sexoafectiva del seu web després d'una campanya de Vox. Crític. <https://www.elcritic.cat/noticies/la-generalitat-retira-documentos-sobre-educacio-sexoafectiva-del-seu-web-despres-duna-campanya-de-vox-154780>

Val a dir que amb l'assimilació de la diversitat per part del capitalisme, encara que sigui des d'un punt de vista superficial, apareixen pràctiques com el *pinkwashing*⁴ que dificulten el pensament crític i transmeten una falsa il·lusió que la dissidència de sexe i gènere forma part de la norma, malgrat que això no sigui real. És possible que aquesta assimilació, acompanyada de les consecucions en drets, hagi donat una sensació que ja està tot aconseguit i que les actituds LGTBIQA-fòbiques i els grups antidrets són minoritaris i excepcionals. No obstant això, en els darrers anys hem pogut anar observant que, en realitat, no és així. A poc a poc han anat apareixent accions de desacreditació dels moviments LGTBIQA+ i feministes per tal de posar en dubte les conquestes socials i polítiques. Els grups antidrets, de fet, cada cop més han fet servir vocabulari propi dels moviments socials per interpel·lar certs grups de població.

Així doncs, malgrat que sempre ens havíem referit a l'educació adoctrinadora i dogmàtica com a aquella provinent de les institucions educatives religioses, en què la confessió formava part de manera transversal de tot el contingut i la metodologia, ara són els grups antidrets i d'extrema dreta els que acusen els moviments LGTBIQA+ i feministes d'adoctrinar amb la «ideologia de gènere». Però aquestes acusacions van més enllà dels moviments LGTBIQA+ i feministes, perquè pretenen posar en dubte tot el sistema i fomentar que els valors democràtics són els que han portat la societat a punt de trencament amb tot

⁴ El terme *pinkwashing* es va originar en la dècada de 1990, quan l'organització Breast Cancer Action, als Estats Units, el va utilitzar per denunciar la falta d'autenticitat de les empreses que se sumaven a la lluita contra el càncer de mama pintant els seus productes de color rosa, però sense abordar els problemes estructurals relacionats amb la malaltia. Aquestes empreses tenien motivacions principalment comercials, i s'aprofitaven de la causa per millorar la seva imatge pública. Amb el temps, el terme va ser adoptat per activistes dels col·lectius LGTBIQA+ per descriure una situació similar, en la qual algunes organitzacions utilitzen un fals discurs de suport a la comunitat amb l'objectiu d'obtenir beneficis comercials.

allò tradicional i estable. En un context de crisi financera i econòmica, climàtica i social, en què la incertesa passa a formar part de la vida quotidiana de les persones com no havia passat mai abans en la història de la humanitat, aquest discurs que apel·la a la tradició, la nació i l'ordre pot arribar a moltes persones que es veuen desubicades i en una situació de vulnerabilitat que creuen que no mereixen o que no esperaven que els pogués passar.

És imperatiu desemmascarar aquests grups i mostrar qui són i els seus interessos reals, ja que, evidentment, no és la defensa de la població en general i, encara menys, de les classes treballadores. La interconnexió de l'extrema dreta i dels grups antidrets amb el capitalisme neoliberal, i, per tant, amb l'amenaça al planeta i a tots els pobles, grups i poblacions és real, i cal investigar-ho i difondre-ho.

És essencial que no ens deixem portar per la por ni el dubte sobre el pensament crític que ha fet possible la consecució dels drets i el canvi social i polític que s'ha dut a terme des dels moviments socials LGTBIQA+ i feministes. Ja podem començar a identificar algunes accions que fa uns anys o, fins i tot, uns mesos s'haguessin dut a terme sense cap qüestionament i que ara comencem a plantejar-nos o posar-hi límits per una possible amenaça externa. Cal, per tant, continuar amb l'agenda política i fer-ho amb la mateixa visió crítica que s'havia fet fins ara, tot tenint com a base el reconeixement i la garantia dels drets humans de totes les persones.

En aquest sentit, el foment dels drets humans de totes les persones ha de constituir la base imprescindible per continuar incorporant nous relats que els facin evolucionar i que cada cop puguin esdevenir una millor garantia per a una societat més justa. Els grups antidrets han aconseguit que el marc dels drets humans sigui vist com a quelcom

institucional i lluny de la realitat, apel·lant a discursos antidemocràtics. Amb l'aparició de certa institucionalització d'alguns drets i lluites han desacreditat la política i la democràcia, fet que ha interpel·lat els grups més joves. La batalla cultural és un repte que va molt més enllà del gènere i que cal prendre's seriosament. Les lluites feministes i dels col·lectius LGTBIQA+ són també lluites de classe, climàtiques i de justícia social, i han de ser antiracistes i anticapacitistes. Recordo les primeres mobilitzacions que convocava l'extrema dreta a Espanya després del referèndum de l'1 d'octubre del 2017 en defensa de «la unitat d'Espanya», que es minimitzaven des d'alguns entorns de les esquerres. Ja en aquell moment moltes de nosaltres vivíem aquelles protestes des de la preocupació, però se'ns menystenien. Els valors de la diversitat, la laïcitat, la sororitat i el pensament crític han d'anar de bracet, i hem d'entendre que les lluites pels drets de totes les persones estan travessades per tots els eixos de desigualtat i opressió.

Referències bibliogràfiques

ILGA-Europe (2024). *Rainbow Map Index: Reflecting the legal and policy situation for the human rights of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex (LGBTI) people in Europe*. <https://rainbowmap.ilga-europe.org/files/uploads/2024/05/2024-rainbow-index.pdf>

Institut de Drets Humans de Catalunya. (2018). *Discurs d'incitació a l'odi: Anàlisi des dels drets humans i pautes interpretatives*. Barcelona.

Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2014/10/10/11>

Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2020/12/30/19>

Llei 4/2023, del 28 de febrer, per a la igualtat real i efectiva de les persones trans i per a la garantia dels drets de les persones LGTBI. Butlletí Oficial de l'Estat, núm. 251, d'1 de març de 2023. <https://www.boe.es/eli/es/l/2023/02/28/4/con>

Ruiz, L. L. (26 de juny de 2021). *Las chocitas y chiringuitos machistas que no hacen gracia*. El Salto. <https://www.elsaltodiario.com/machismo/las-chocitas-y-chiringuitos-machistas-que-no-hacen-gracias>

Rodríguez García, A. i Gil Farré, U. (2022). *Ofensiva fonamentalista a la democràcia. Defensores de DSiR confrontant als grups i polítiques antigènere*. Associació de Drets Sexuals i Reproductius.

Política, religió i postmodernitat

Luis García i Francisco Delgado

En el moment d'escriure aquest article (juny del 2024), s'acaben de celebrar les eleccions al Parlament Europeu. L'avenç dels partits, coalicions o agrupació d'electors del que podríem considerar com a ultradreta ha crescut en els 27 estats de la Unió Europea (UE). En alguns ja estaven instal·lats en els seus governs (Hongria, Itàlia, etc.) i en d'altres, com ara França o Alemanya, han registrat un avenç substancial. A Espanya, amb un lleuger ascens, s'han mantingut en una tònica de menys influència, llevat de la que exerceixen en el Parlament Europeu a través dels col·lectius ultres.

Convé recordar aquí la important influència de les diverses corporacions religioses (catòlics, evangèlics i ortodoxos) en les polítiques de la Unió i en l'àmbit intern dels 27 estats que la constitueixen. Al llarg de l'última campanya electoral europea del mes de juny passat cap grup polític de tot l'arc parlamentari, des de l'esquerra fins a populars, liberals o la ultradreta, es va referir a aquesta influència ni als principis bàsics de laïcitat i de llibertat de consciència que en cadascun dels països i en el conjunt de la Unió haurien d'imperar, en la línia de la Carta Europea per la Laïcitat i la Llibertat de Consciència¹ que l'associació espanyola Europa Laica, juntament amb l'Associació Internacional de Lliure Pensament, va presentar, l'any 2014, a tots els grups parlamentaris de la Unió Europea (ara dels 27).

Cal tenir en compte que més de mig centenar de corporacions i organitzacions religioses estan acreditades com a lobistes davant la Comissió i

¹ La Carta Europea per la Laïcitat i la Llibertat de Consciència es pot llegir sencera a: <https://laicismo.org/carta-europea-por-la-laicidad-y-la-libertad-de-conciencia/61735>.

el Parlament europeu al Registre de Transparència de l'executiu comunitari. No són un nombre important si el comparem amb els diversos milers de grups de diferent naturalesa que operen davant els organismes de la UE, però la seva influència és especialment determinant en les polítiques de la Unió; sobretot, perquè els grups conservadors, liberals i els diversos progressistes, tant en els seus àmbits nacionals com a la UE, són proclius a marcar polítiques multiconfessionals de manera molt majoritària, amb molt comptades excepcions. Tots aquests grups religiosos reafirmen que «estan units en esperit i donen suport als esforços de tots els que aspiren a defensar els valors cristians en la societat europea, perquè esborrar els valors, les tradicions i el llenguatge cristians significa abandonar la nostra pròpia identitat».

És evident que els que més defensen i donen suport a aquests postulats dogmàtics són els grups polítics d'ultradreta, però els liberals, els populars, els socialdemòcrates o els d'altres suposades esquerres, verds, etc., no fan gairebé res per impedir-ho.

De fet, després de la reforma del Tractat constitucional europeu de Lisboa del 2007, que va entrar en vigor l'1 de desembre de 2009, i en contra d'una vella, republicana i tossuda aspiració laïcista de separació estricta dels estats de les esglésies en el conjunt de la Unió, s'expressa que les institucions europees respectaran, en virtut del dret intern de cada estat, les relacions internes d'aquests amb les religions o altres entitats filosòfiques i no confessionals i afirma, a més, que es mantindrà un diàleg obert amb les religions. Unit això a un corrent d'opinió política esbiaixada sobre unes suposades «arrels cristianes» dels països europeus, es deixa la ciutadania sense drets comuns de caràcter europeu als quals acollir-se en matèria de llibertat de consciència i d'igualtat de drets.

Passa el mateix amb el Tribunal Europeu de Drets Humans (que pertany al Consell d'Europa dels 49), els dictàmens del qual gairebé mai entren en conflicte amb legislacions o decisions polítiques o jurisdiccionals de cada estat en relació amb conflictes d'interessos amb les diferents corporacions religioses, siguin del tipus que siguin.

Arribats a aquest punt, convé recordar que, a Espanya, l'Església catòlica oficial històricament sempre va estar del costat de les dretes més reaccionàries. No cal remuntar-nos a segles enrere, que és àmpliament conegut (la Inquisició, les èpoques absolutistes, la mateixa Constitució de 1812, etc.).

Més pròximament, van combatre durament els principis laïcistes, el projecte d'escoles laiques i els drets de les dones que la Segona República va intentar implantar a Espanya el 1931. En el cas de l'ensenyament, per exemple, s'havien obcecat anteriorment amb l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia i la Institución Libre de Enseñanza. El suport al cop d'estat nacional catòlic i el suport, sense pal·liatius, a la dictadura feixista del general Franco durant quatre dècades han estat una evidència. També van confraternitzar amb altres estats europeus, com la Itàlia de Mussolini, intercanviant-se favors. De fet, va ser aquest qui el 1929 va concedir l'estatut d'estat sobirà al Vaticà, que va significar la independència política de la Santa Seu de l'Estat italià. També altres esglésies han estat influint en les polítiques institucionals en els diversos estats europeus, tant als diferents evangèlics com als luterans o ortodoxos.

A escala planetària, la influència institucional i política de les diferents corporacions religioses ha estat i és avui una realitat. Hi ha estats islamistes; a l'Amèrica Llatina tenen un enorme poder els evangèlics i els catòlics; també als Estats Units. I és igual qui governi. Els exemples ens

donarien per a un altre article. Els estats laics es compten al planeta amb els dits d'una mà, i en els últims anys la seva laïcitat institucional ha anat decaient, com a l'Uruguai, Mèxic o França. Aquesta última conserva vigent la Llei de separació de l'Església i l'Estat del 1905, però les concessions institucionals a les diferents esglésies augmenten exponencialment, sobretot en allò que afecta l'ensenyament, també en actes d'estat.

Centrant-nos a Espanya avui dia, enfront de la laïcitat de les institucions i de l'ensenyament, que ja van quedar de manera molt ambigua en els articles 16 i 27 de la Constitució del 1978, es van signar uns acords concordataris en què, en paraules del diplomàtic i president d'honor d'Europa Laica, Gonzalo Puente Ojea, a la pràctica s'establia la «criptoconfessionalitat» de l'Estat. És una realitat que l'Església catòlica se sent molt còmoda amb el règim polític de democràcia formal sorgit a Espanya després de l'aprovació de la Constitució del 1978.

La dreta i la ultradreta política espanyoles en el seu ADN han heretat el nacionalcatolicisme, i és el que tracten d'aplicar en les institucions quan governen o el que reclamen quan són a l'oposició (això, de vegades, comporta, per exemple, pèrdua de drets sobretot de les dones, ja que l'Església catòlica és molt patriarcal).

Però els partits que s'anomenen republicans nacionalistes, la socialdemocràcia espanyola i altres partits (diguem a l'esquerra, siguin estatals o nacionalistes) defensen un model de laïcitat positiva o *statu quo* amb l'Església catòlica i amb altres religions, prenent com a base el Concordat abans citat del 1979, els acords entre l'Estat espanyol i les comunitats jueves, musulmanes i esglésies evangèliques del 1992, així com la creació, en temps de governança del PSOE, de la Fundación Pluralismo y Convivencia, creada l'octubre del 2004 i adscrita al Ministeri de la Presidència, Justícia i Relacions amb les Corts.

**"Es deixa la
ciutadania sense
drets comuns de
caràcter europeu als
quals acollir-se en
matèria de llibertat
de consciència i
d'igualtat de drets"**

Tot això garanteix un corpus confessional d'estat avalat per tota mena de governs més conservadors i progressistes, que, a més, conviu amb una confessional i ancestral Llei orgànica de llibertat religiosa del 1980, que ja havia d'haver estat substituïda per una Llei orgànica de llibertat de consciència. Però no ha estat així, ni tan sols quan, a instància de l'associació Europa Laica, se'ls ha presentat un projecte de llei articulat en diferents ocasions i amb diversitat de governances i majories parlamentàries.

Tot això ens porta a una realitat confessional (o criptoconfessional) d'estat que finança les diòcesis catòliques mitjançant la casella de l'IRPF, inclou la religió confessional en els centres escolars de titularitat pública, finança centres privats d'ideari religiós, permet i incentiva que responsables politicoinstitucionals —en funció de la seva responsabilitat pública— assisteixin a tot tipus de celebracions religioses, que les religions tinguin diferents exempcions fiscals, que mantinguin un registre i un tractament especial i privilegiat, al marge de la Llei orgànica d'associacions del 2002, que hi hagi capellans funcionaris a l'exèrcit, les presons i els hospitals, etc.

Més enllà d'això, que obre les portes de bat a bat a les noves dretes i ultradretes, un postmodern discurs religiós s'ha instal·lat com una forma de representació, particularment de l'extrema dreta, i el seu èxit és una de les explicacions substancials de certs canvis electorals dels quals s'ha beneficiat. No s'ha de subestimar aquest discurs, ja que apel·la als sentiments més profunds de la civilització.

Aquest model de religiositat política ha estat utilitzat a Occident per dues tradicions. La primera, l'Església catòlica, que va col·laborar amb les dictadures europees a través de concordats, que establien formes constitucionals de religió oficial. La segona tradició, la que més s'ha

expandit, són les esglésies evangèliques, per exemple, als Estats Units (Trump) i al Brasil (Bolsonaro).

Decebut, l'home postmodern reconeix la necessitat de tornar a Déu, però no a través de les grans religions institucionalitzades, com l'Església catòlica, sinó per mitjà de formes relativistes i reduccionistes, que, lluny d'omplir aquest buit existencial, l'intensifiquen. Els seus líders compleixen una missió en nom del poble agraït. Aquesta manera de fer política com a destinació a què es deu obediència travessa el segle XX i el que portem del XXI.

No obstant això, el que és nou al sud europeu, en països d'influència catòlica, però amb vivències profundes de secularització, com ara Portugal, França, una mica menys a Espanya i Itàlia, és el retorn de l'afirmació mística com a nucli de l'organització política, imitant especialment els citats anteriorment (els Estats Units i el Brasil).

L'extrema dreta utilitza les creences i es converteix en una forma d'actuació i comunicació. Meloni s'alimenta de la dreta catòlica anti-Francès a Itàlia, i André Ventura a Portugal s'envolta d'un mandat diví.

L'aparició de la ultradreta postmoderna a l'Estat espanyol va tenir poc d'inesperat, ateses les paternitats: l'Església catòlica i la dreta política. Cada un d'ells mostra condicions embrionàries del que és ultra; de vegades, rotundes manifestacions. Sense el concurs de tots dos no comptaríem amb un partit com Vox ni amb els efectes que es desprenen de la seva existència.

No podem simplificar; també hi ha altres actors, com l'IBEX 35 i certs mitjans de comunicació, donats a potenciar un model postmodern de religiositat, sempre amb finalitats polítiques per limitar drets.

**“Una nova religió
que s’alimenta
de l’odi, creix
i gaudeix amb ell,
el fomenta entre
els seus seguidors
i l’inocula en la
ciutadania”**

Dins de la radicalitat hi ha una identitat cristiana que oposa la cultura cristiana a la migració musulmana. Utilitzen un racisme cultural que empeny a separar les dues civilitzacions, la cristiana i la musulmana. Al voltant d'aquest pensament han nascut plataformes com HazteOir, El Yunque, el Camí Neocatecumenal, etc., l'objectiu de les quals és mobilitzar contra l'avortament, el matrimoni de parelles del mateix sexe i degradar la dona. La seva finalitat és misògina i patriarcal.

L'extrema dreta guarda formes oficials, però degrada els fonaments de la democràcia. Actuen amb objectius diferents en cada espai geogràfic. A l'Amèrica Llatina, per frenar la teologia de l'alliberament. A Europa, amb societats secularitzades, Déu és més present, atès que Orbán, Salvini, Meloni, Abascal i Le Pen l'han introduït en el seu discurs.

Tot això ha donat lloc, com diu el teòleg Juan José Tamayo, a un «internacional cristoneofeixisme», una nova religió que s'alimenta de l'odi, creix i gaudeix amb ell, el fomenta entre els seus seguidors i l'inocula en la ciutadania. És un moviment format per la ultradreta i legitimat pel capitalisme i els moviments cristians fonamentalistes. Ells, ultradreta i fonamentalistes, defensen el neoliberalisme econòmic i la teologia de la prosperitat i odien la dona i l'ecologia. Amb mi o contra mi! Tot i les diferències aparents entre compromís polític i religiós, ambdós poden coexistir dins d'un individu amb igual intensitat, principalment, de la dreta i l'extrema dreta.

Lluny del que pensa l'imaginari social, els fonamentalismes religiosos no són una construcció purament de l'islam, sinó que el seu origen ens porta a la doctrina puritana-protestant del segle XIX. Els diferents moviments protestants dins dels Estats Units van xocar amb certes idees darwinistes sobre la creació del món i la teoria de l'evolució.

Les tesis de l'evolució estan àmpliament en contra del paradigma creacionista. Per exemple, el 1910 els germans Milton i Lyman Stewart van llançar una quantitat de fullets que predicaven la necessitat de tornar als fonaments de la fe cristiana. Aquests pamflets van ser distribuïts ràpidament per tots els cercles protestants per reivindicar la resurrecció de Crist i la virginitat de la seva mare, Maria. Un parell d'anys més tard, un altre mil·lenarista, com Curtis Lee-Lewis, un anabaptista editor d'un diari, es manifestava compromès en la lluita contra les forces del mal, que pretenien tergiversar el missatge diví. La seva recerca s'ha arrelat al cor dels Estats Units i ha arribat als cercles més íntims del poder polític.

L'afiliació religiosa influeix en les preferències electorals. Mentre els catòlics, en una part important, empenyen i impulsen cap a la dreta o extrema dreta política, els ateus, agnòstics o menys religiosos, generalment, donen suport a opcions de centre-esquerra. És a dir, hi ha una certa correlació entre l'afinitat religiosa dels votants i la seva preferència per candidats específics, cosa que reflecteix que la religió influeix en les tendències polítiques i viceversa. La dreta i l'extrema dreta a tot el planeta, a Europa i Espanya, en particular, utilitzen narratives fonamentalistes religioses per legitimar-se i, amb això, aconsegueixen adeptes per als seus interessos polítics.

Com haurien de respondre la política i la societat a això? D'una banda, la política espanyola de tall progressista hauria de denunciar i derogar els acords concordataris del 1979, cancel·lar el finançament de l'Església catòlica via IRPF, treure la religió de l'escola i deixar de finançar els centres escolars d'ideari religiós, a més de donar solució legislativa-patrimonial a les immatriculacions que s'han produït a Espanya des del 1947. I, d'altra banda, la societat hauria de pressionar els poders públics perquè això es produís. La societat espanyola està

profundament secularitzada en percentatges que creixen exponencialment any rere any. Qui no està secularitzat és el poder polític de divers espectre ideològic.

Per això, i com hem assenyalat abans, quan la dreta i, si escau, la ultradreta ocupen el poder polític, moltes portes se les troben obertes de bat a bat. Tanmateix, quan la dreta i, si escau, la ultradreta (aquesta, encara més) ocupen poder polític tracten de buidar de contingut drets conquistats en les últimes dècades, com l'avortament, els drets de les dones, els drets de les minories LGBTIQ+ o l'eutanàsia. Aquí la societat s'ha de mobilitzar contundentment per evitar-ho, perquè aquest perill hi és: els discursos d'odi cap a la diversitat o el feminisme i cap a religions diverses que no són la catòlica o d'origen cristià en el cas d'Espanya. Però la societat tampoc ha de ser tolerant amb formes fonamentalistes d'altres religions que no són d'origen cristià, com podria ser l'islamisme radical, per exemple.

Una de les paradoxes del tradicionalisme catòlic a Espanya que configura avui la base vincle d'alguns àmbits de la dreta (PP i altres) i la ultradreta (Vox) és la reinterpretació dels drets conquistats que s'han citat anteriorment, sobretot en allò que afecta l'avortament i l'eutanàsia. I apareixen com a signes de modernitat i, en alguns casos, de manera molt bel·ligerant, amb el suport d'organitzacions socials ultracatòliques, també citades anteriorment, amb forts components fonamentalistes i dogmàtics.

Com expressa el professor d'antropologia social Ignacio Fernández de Mata (2022):

Fa anys, l'Opus Dei va ser el moviment més experimentat amb l'adopció de patrons elitistes del cristianisme reformat anglosaxó, dirigint la seva atenció a les classes mitjanes i altes, a les quals reforçava la seva identi-

tat excloent propugnant el seu reconeixement en patrons d'alt consum i ostentació. L'obstinació de l'Obra per penetrar en les altes esferes, o el control del coneixement i la ciència es percep en la història del Consell Superior d'Investigacions Científiques, en el seu afany per encaixar-se a les universitats —redirigit a la promoció de la seva pròpia xarxa universitària privada—, i en un proselitisme obsessiu en la captació del talent, la fortuna i la classe alta. Al capdavant dels governs tecnocràtics de la dictadura van aconseguir la modernització capitalista del règim franquista. Des de llavors, gràcies al seu caràcter quasi sectari, amb arrelades xarxes de col·laboració entre els seus integrants, s'han constituït en una poderosa família dins de moltes institucions, particularment en el Partit Popular i, últimament, a Vox. A més, és un dels integrants principals dels nuclis provida.

L'altre element «evangelitzador», en aquest cas de base popular, el trobem en moviments religiosos com el Camí Neocatecumenal (els kikos), ja esmentats, abocats a una construcció emocional del culte.

Aquests col·lectius de base carismàtica es troben molt propers al model neopentecostal de l'evangelisme nord-americà, centrats en el principi de comunitat absoluta i autosuficient, que busquen la sensació religiosa per sobre de la reflexió intel·lectual i defensen —obsessivament— els «valors familiars» i provida radicals.

La qüestió provida és, possiblement, l'espai d'intersecció més important per a tots aquests grups. Ideològicament, sent un dels vells mantres catòlics, s'ha convertit en un dels temes principals del que podríem anomenar ecumenisme ultra. Les polítiques de família són un dels elements de màxima bel·ligerància del cristianisme polític, propugnadors de forts controls informatius i educatius, profundament contraris a les identitats de gènere i amb un caràcter d'avantguarda violenta en tot el que concerneix accions antiavortistes.

En resum, l'extrema dreta i una part de la dreta utilitzen narratives religioses fonamentalistes per legitimar-se davant l'opinió pública, i troben un públic disposat a «comprar-ho». I aquí rau el perill. No tan sols passa a Espanya; hi ha països, sobretot als Estats Units i alguns llatinoamericans, on el seu discurs ha calat molt fort i és un greu perill. Per exemple, en alguns estats nord-americans, les dones, lliurement, ja no poden exercir, legalment, el seu dret a la interrupció voluntària de l'embaràs o han imposat diferents restriccions. I això passa en diversos estats llatinoamericans, en molts llocs del planeta i, cada vegada més, en certs llocs d'Europa.

Referències bibliogràfiques

Delgado Ruiz, F. (2015). *La cruz en las aulas*. Ediciones Akal.

Fernández de Mata, I. (2022). Religión y ultraderecha. La trumpización del PP. *Contexto y acción*, 289. https://ctxt.es/es/20221001/Firmas/41087/#.Y1q_5LLcqT8.twitter?utm_campaign=twitter

Fisac Seco, J. (2009). *Dios es... de derechas*. Editorial Sepha.

Gómez Movellán, A. (1999). *La iglesia católica y otras religiones en la España de hoy*. Ediciones Vosa.

López López, P. i Delgado, F. (coords). (2021). *Ética laica. Pensar lo común*. Almud Ediciones.

López Muñoz, M. A. (2014). *Gonzalo Puente Ojea y la libertad de conciencia*. Libros en su tinta.

Llosa, P de la. (2003). *La razón y la sinrazón*. Ediciones del Serbal.

Peña-Ruiz, H. (2001). *La emancipación laica*. Laberinto Editorial.

Peña-Ruiz, H. i Tejedor de la Iglesia, C. (2009). *Antología laica: 66 textos comentados para comprender el laicismo*. Ediciones Universidad de Salamanca.

Puente Ojea, G. (2012). *La Cruz y la Corona. Las dos hipotecas de la historia de España*. Editorial Txalaparta.

Rodríguez Castro, F. (2011). *Aprender sin dogmas. Enseñanza laica para la convivencia*. Editorial Milrazones.

Saleh, W. (2015). *Librepensamiento e Islam*. Editorial Tirant lo Blanch.

Tamayo, J. J. (2013). *Cincuenta intelectuales para una conciencia crítica*. Fragmenta Editorial.

Tejedor, C. (coord.) (2013). *Apuntes sobre laicismo. Cuaderno de Formación I*. Europa Laica.

Laïcitat en xifres 2024

Laïcitat en xifres | Anàlisi 2024

Hungria Panadero, Josep Mañé i Joan Gorina

Institut d'Anàlisi Social i Polítiques Públiques

Fundació Ferrer i Guàrdia

Presentació

Laïcitat en xifres és una radiografia de les tendències sobre religiositat i secularització a Espanya. En l'edició 2024, donem continuïtat a la recopilació i anàlisi de dades publicades sobre adscripcions de consciència i pràctiques religioses, així com les seves manifestacions corresponents en els àmbits educatiu, tributari i social.

Disposar de dades per comprovar l'evolució de la nostra societat en les seves creences, permet interpretar i analitzar la realitat de la situació de la laïcitat, un principi democràtic bàsic per garantir la llibertat de consciència i la igualtat de tracte de totes les opcions de consciència.

Laïcitat en xifres vol esdevenir el punt de referència en la **recopilació i anàlisi de dades** publicades en diverses fonts **vinculades a la laïcitat** i l'evolució de les opcions de consciència a **Catalunya i a l'Estat espanyol**.

Considerem que disposar de dades quantitatives permet **enriquir i objectivar el debat sobre la situació de la laïcitat a la nostra societat** i les vinculacions existents entre les opcions de consciència i institucions religioses, la ciutadania i les administracions públiques. És a partir de l'anàlisi empírica que podem analitzar la realitat de manera acurada i avançar cap a la desvinculació de les institucions religioses i l'Estat.

Aquestes dades s'han extret de **diverses fonts estadístiques**, d'entre les quals es poden destacar els baròmetres d'opinió del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS), a través dels quals hem obtingut informació publicada amb regularitat de la població espanyola, així com la seva posició respecte a diverses qüestions relacionades amb la laïcitat o amb la seva adscripció de consciència.

Així mateix, hem consultat altres fonts per tractar aspectes més concrets, com ara el finançament de l'Església catòlica o la matriculació en l'assignatura de religió, entre d'altres. Algunes de les fonts consultades per tractar aquestes qüestions provenen d'organismes com l'Institut Nacional d'Estadística (INE), el Ministeri d'Educació i Formació Professional (anteriorment Ministeri d'Educació, Cultura i Esports) i el Ministeri d'Hisenda i Funció Pública (MINHAFP, sigla de la denominació en castellà). També s'han consultat les memòries anuals de la Conferència Episcopal Espanyola, que inclouen informació rellevant sobre el finançament de l'Església i les funcions educatives que duu a terme.

Les dificultats amb les quals ens trobem en la nostra tasca de recopilació i anàlisi de l'estat de la laïcitat es relacionen amb la **dispersió de fonts d'informació**, la **difícil construcció de relacions de variables** de diferents fonts i les **limitacions d'accés i actualització** que ens aportí informació respecte a alguns aspectes determinants de la situació de la laïcitat.

En aquest informe donem continuïtat a l'esquema plantejat en edicions anteriors. Així doncs, presentem les dades disponibles respecte a l'adscripció a opcions de consciència, finançament, educació i ritus de pas.

A més a més, en aquesta edició de 2024, donem continuïtat a la tasca de monitoratge del procés de secularització de la societat, així com de l'estat de la laïcitat, recopilant nova informació objectiva que, considerem, és imprescindible per generar un debat de qualitat i avançar cap a una societat més laica i lliure.

Adscripció a opcions de consciència

L'adscripció a opcions de consciència s'entén com l'adhesió individual a un conjunt de creences, valors i principis ètics que guien les decisions personals i col·lectives. Aquesta adscripció representa el dret fonamental de cada persona a formar, mantenir i expressar lliurement les seves conviccions, en el cas d'aquest estudi, en l'àmbit religiós.

En aquest primer apartat, s'analitzen les dades recopilades sobre diferents aspectes que fan referència a l'adscripció a opcions de consciència de la ciutadania de l'Estat espanyol. Els cinc gràfiques que es mostren a continuació presenten dades extrems dels diferents baròmetres mensuals del 2023 publicats pel CIS.

L'anàlisi de l'adscripció a opcions de consciència 2023 ens presenta els següents destacats principals:

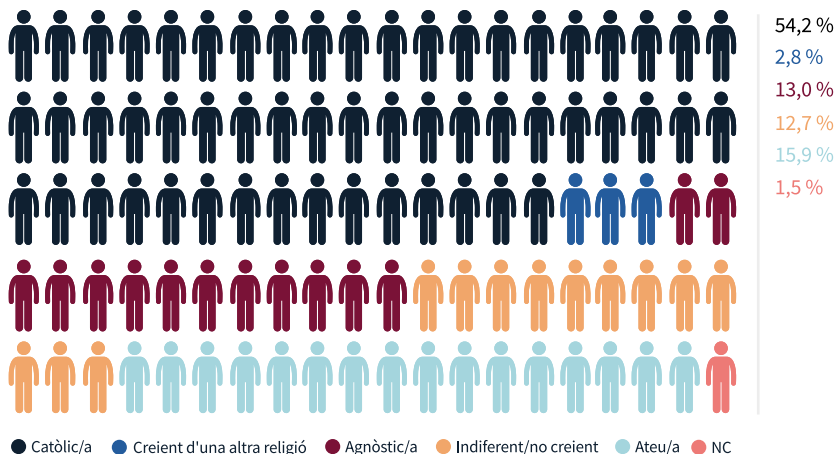
- **El nombre de persones no-creients a Espanya assoleix el seu rècord històric.**
- **La ciutadania de menys de 44 anys es declara majoritàriament no religiosa.**
- **El relleu generacional pot provocar que en els pròxims anys hi hagi canvis substancials envers l'adscripció a opcions de consciència.**
- **Hi ha una diferència de 10 punts percentuals en la religiositat entre sexes.**
- **A Catalunya i al País Basc són majoria les persones no religioses.**
- **Increment pronunciat de les persones no religioses en l'última dècada.**

El nombre de persones no-creients a Espanya assoleix el seu rècord històric

El percentatge de persones que declaren tenir adscripcions de consciència no religiosa (agnòstic/a, indiferent/no-creient i ateu/ea) s'ha incrementat fins al 41,5 %, la xifra més alta de la sèrie històrica. Aquest increment reflecteix un canvi significatiu en la societat espanyola, que tradicionalment ha estat majoritàriament catòlica.

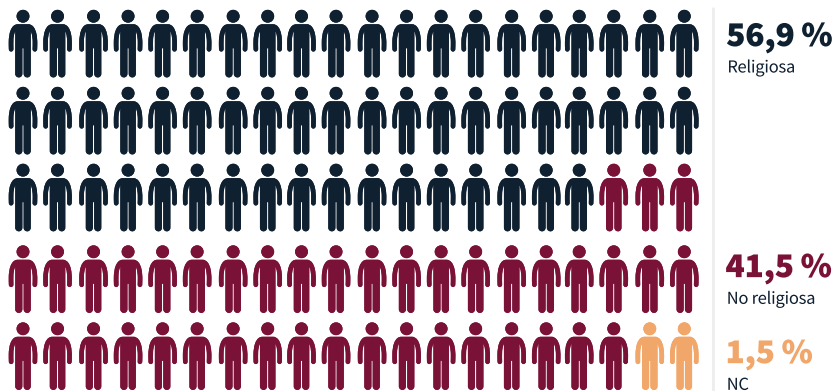
- **Increment dels agnòstics.** Entre les opcions no religioses, destaca l'increment de persones agnòstiques en 1,2 punts percentuals, cosa que pot indicar una tendència cap a una postura més oberta i exploratòria envers la religió, en què les persones no es consideren totalment atees, però tampoc segueixen una religió concreta.
- **Disminució de la població catòlica.** La reducció més gran es produeix en la població catòlica, que cau 2 punts percentuals respecte a l'any anterior. Aquest descens continu pot ser atribuït a factors com la pèrdua d'influència de l'Església catòlica, el secularisme creixent i l'acceptació més gran de diferents formes de creences.
- **Increment de creients d'altres religions.** D'altra banda, la població creient d'altres religions ha crescut durant el darrer any, i ha representat un 2,8 % de la població espanyola. Aquest increment pot estar relacionat amb la immigració i la diversificació cultural d'Espanya, fet que reflecteix una societat cada cop més plural en termes religiosos.

Figura 1. Adscripció a opcions de consciència, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

Figura 2. Adscripció a opcions de consciència. Categories agrupades, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

La ciutadania de menys de 44 anys es declara majoritàriament no religiosa

La figura 3 il·lustra clarament com les opcions de consciència varien segons les franges d'edat. Les generacions més joves mostren una tendència marcada cap a la no religiositat, mentre que les generacions més grans mantenen més proporció de religiositat. Aquesta tendència generacional pot portar a canvis substancials en les pràctiques religioses i en la influència de la religió en la vida pública espanyola.

L'any 2023, pràcticament el 60 % de les persones entre 18 i 34 anys es declaren no religioses (atees, agnòstiques o indiferents). Aquesta posició també la manifesten, per primera vegada, més del 50 % de les persones d'entre 35 i 44 anys. En les franges de població de més edat, la proporció de persones religioses encara és majoria, i destaca la franja de 75 anys o més, en què pràcticament 8 de cada 10 persones són religioses.

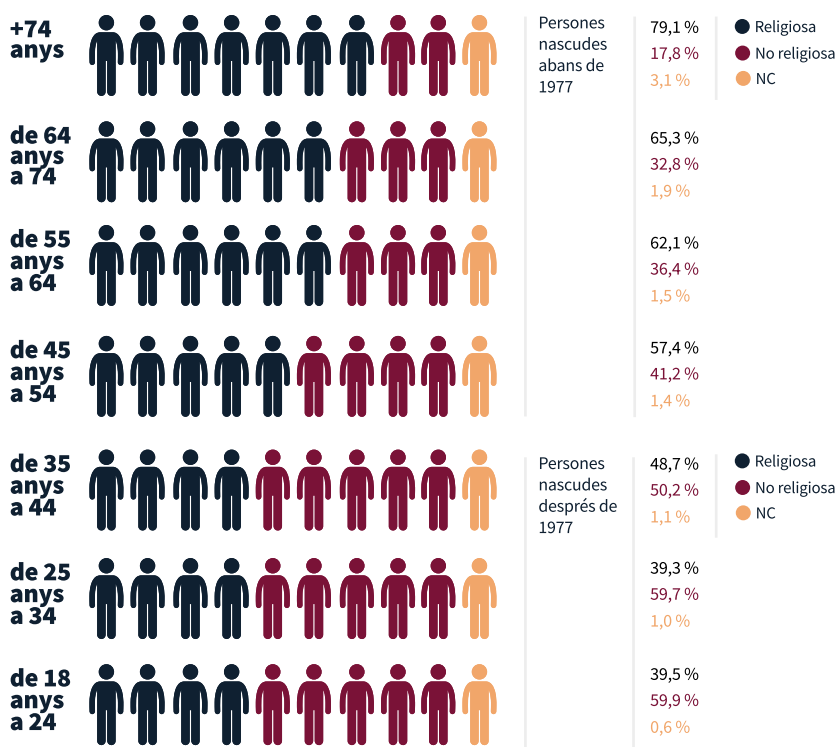
Aquestes dades són especialment significatives perquè les generacions més joves solen marcar les tendències futures de la societat. Això indica que a l'Estat espanyol es podria continuar veient un augment en les persones no religioses en les pròximes dècades.

El relleu generacional pot provocar que en els pròxims anys hi hagi canvis substancials en l'adscripció a opcions de consciència

L'adscripció a opcions de consciència segons grups d'edat ens permet observar que el relleu generacional tendeix al fet que cada vegada més franges d'edat siguin majoritàriament no religioses. Fins ara, úni-

cament les franges de 18 a 24 anys i de 25 a 34 anys eren majoritària-
ment no religioses. En aquesta nova edició, la franja de 35 a 44 anys
supera per primera vegada el 50 % de no religiosos. Caldrà observar
com evolucionen aquests percentatges en els pròxims anys.

Figura 3. Adscripció a opcions de consciència, segons grup d'edat, 2022 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2022 del CIS (mitjana)

Figura 4. Adscripció a opcions de consciència (religiosa – no religiosa), segons sexe, 2023 (%)

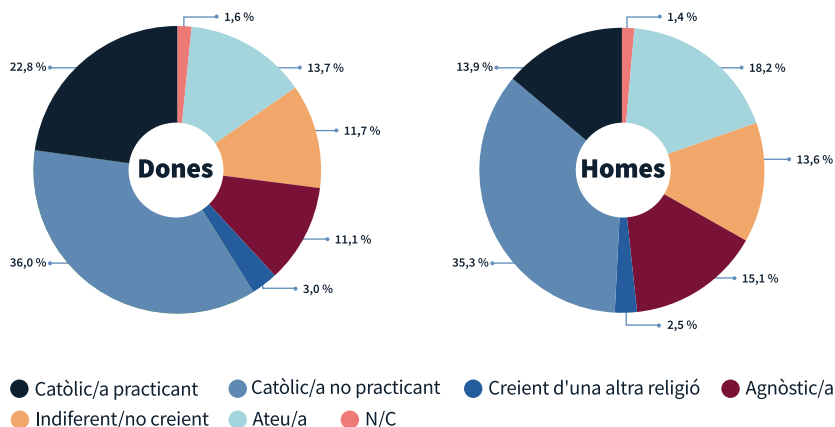

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

Hi ha una diferència de 10 punts percentuals en la religiositat entre sexes

L'adscripció a opcions de consciència en els homes, percentualment, és pràcticament la mateixa entre les persones religioses i les no religioses. En el cas de les dones, 6 de cada 10 són religioses. Creuant les variables de sexe i edat es pot observar com el percentatge de dones que es consideren religioses és sensiblement superior al dels homes en totes les franges d'edat, de manera que s'incrementa la diferència entre els dos percentatges en les franges d'edat més elevades.

Gràfic 1. Adscripció a opcions de consciència, segons sexe, 2023 (%)

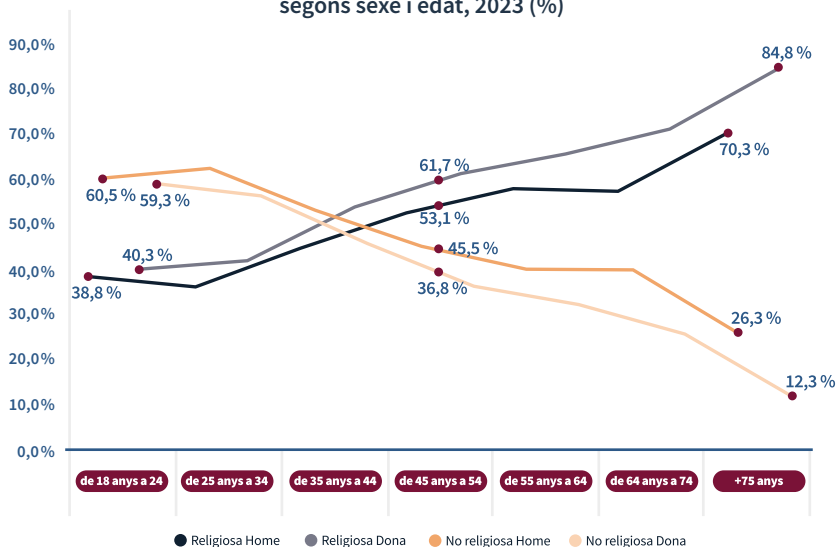

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

El gràfic 2 aprofundeix en l'anàlisi mostrant la distribució de les opcions de consciència segons sexe i grups d'edat. Permet veure com les tendències religioses canvien no tan sols per sexe, sinó també per edat. En les franges d'edat més joves, tant homes com dones tenen una més proporció de no religiosos, tot i que les dones continuen sent una mica més religioses que els homes. Aquesta tendència es fa més pronunciada en les franges d'edat més avançades, en què religiositat augmenta significativament.

Aquestes dades suggereixen que, a mesura que les generacions més joves, menys religioses, esdevenen la majoria, la tendència global cap a la no religiositat podria augmentar. No obstant això, les diferències de gènere podrien persistir.

Gràfic 2. Adscripció a opcions de consciència (religiosa – no religiosa), segons sexe i edat, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

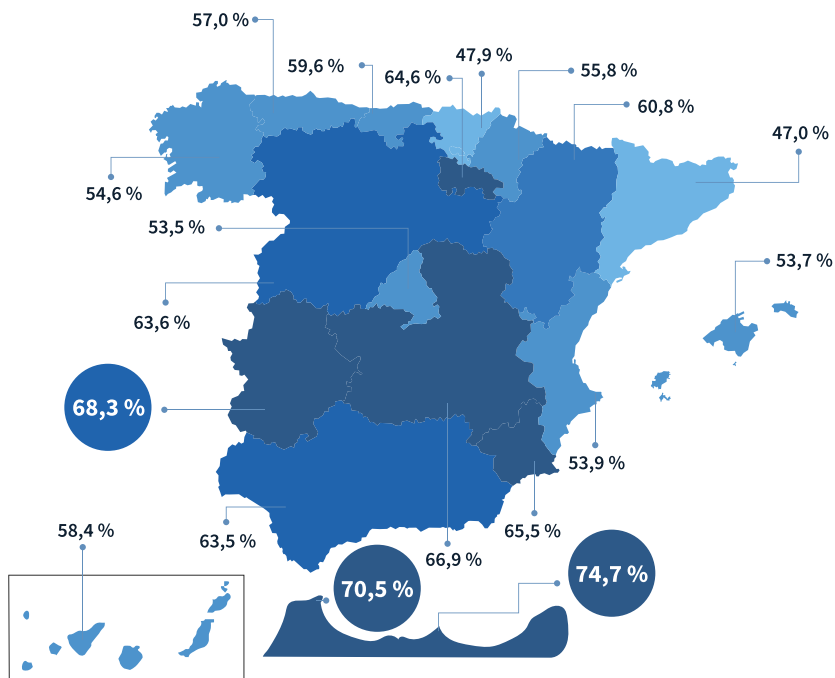
A Catalunya i al País Basc són majoria les persones no religioses

El mapa següent il·lustra la distribució geogràfica de l'adscripció a opcions de consciència a Espanya. Mostra clarament les variacions territorials a l'Estat espanyol, destacant les comunitats amb més proporció de persones no religioses i aquelles en què la religiositat és més prevalent.

Per primera vegada, a Catalunya (51,3 %) i al País Basc (51 %) són majoria les persones amb opcions de consciència no religiosa. Amb més d'un 45 % de població, les Illes Balears i la Comunitat de Madrid, són les altres dues comunitats autònomes amb més percentatge de persones no religioses.

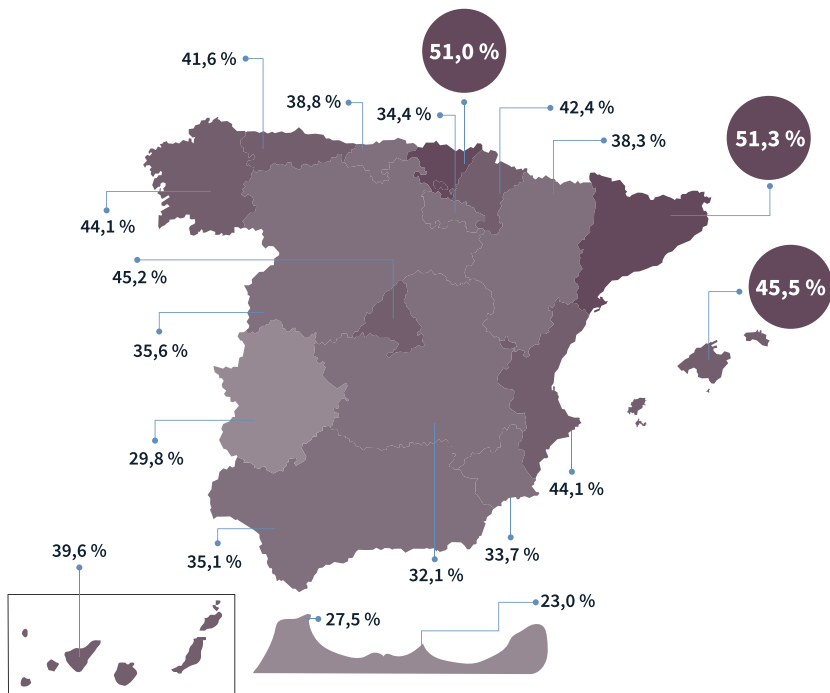
D'altra banda, les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla tenen més d'un 70 % de persones religioses, seguitsseguides de les comunitats autònomes d'Extremadura (68,3 %) i Castella - la Manxa (66,9 %).

Figura 5. Adscripció a opcions de consciència (religiosa), segons comunitats autònomes, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

Figura 6. Adscripció a opcions de consciència (no religiosa), segons comunitats autònomes, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

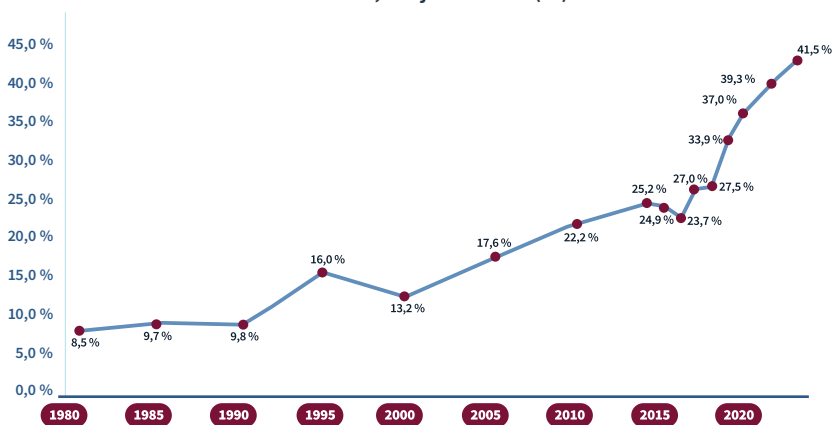
Increment pronunciat de les persones no religioses en l'última dècada

El gràfic 3 mostra un augment notable del percentatge de persones no religioses a Espanya. El 1980, només un 8,5 % de la població es considerava no religiosa. Aquesta xifra ha augmentat considerablement fins a superar el 40 % el 2023, en què ha arribat al 41,5 %.

Des del 2017, el percentatge de persones no religioses ha crescut més de 17 punts percentuals. Aquest creixement accelerat reflecteix una tendència cap a la secularització cada vegada més marcada.

Les dades indiquen un canvi important en les opcions de consciència a Espanya, amb una tendència creixent cap a la secularització.

Gràfic 3. Evolució de ll'adscripció a opcions de consciència no religiosa, 1980-2023, mitjana anual (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

Religiositat

En aquest apartat s'analitzen les dades recopilades sobre diferents aspectes que fan referència a la religiositat de la ciutadania a partir de dades presentades en els diferents baròmetres del CIS publicats durant els darrers anys.

La religiositat de la població és un indicador clau de la rellevància de la religió en la vida de les persones creients. Aquesta informació ens ajuda a comprendre com es practiquen les diferents religions a la nostra societat, i es manifesta principalment a través de l'assistència a cerimònies religioses, excloent-ne les de caràcter social com bodes i funerals.

De l'anàlisi de la religiositat realitzada presentem el destacat següent:

→ **La població religiosa disminueix i amb ella el nombre de persones practicants.**

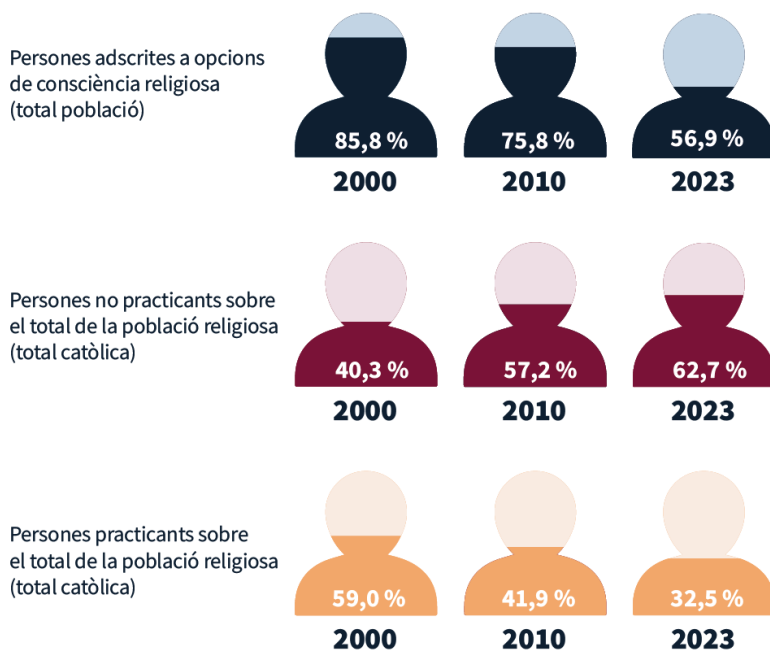
La població religiosa disminueix i amb ella el nombre de persones practicants

Com s'ha pogut observar anteriorment, la població adscrita a opcions de consciència no religiosa està disminuint substancialment aquests darrers anys, fet que provoca que cada vegada siguin menys les persones practicants de la religió sobre el total de la població (religiosa i no religiosa).

Centrant-nos en l'anàlisi del percentatge de persones practicants, en aquest cas, sobre el total de la població religiosa, es pot observar com

la xifra s'incrementa en l'últim any en més d'1 punt percentual. Aquest creixement en les persones practicants sobre el total de la població religiosa és una tendència que es pot observar des de l'any 2020, any en el qual va començar una disminució percentual important de la població religiosa sobre el total de la població. Tot i això, la tendència dels darrers anys indica una forta disminució de persones practicants sobre el total de la població religiosa, que passa del 59 % d'aquesta l'any 2000, al 32,5 % actual.

Figura 7. Evolució de les persones practicants i no practicants de la religió catòlica sobre el total de població adscrita a opcions de consciència religiosa, 2000-2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir dels baròmetres de gener a desembre de 2023 del CIS (mitjana)

Finançament

El finançament estatal de les confessions religioses és possiblement un dels indicadors principals de la vinculació entre les administracions públiques i les institucions religioses. A l'Estat espanyol, una part dels impostos dels contribuents es destina al finançament de l'Església catòlica a través de l'assignació tributària de l'impost sobre la renda de les persones físiques (IRPF).

L'Església catòlica és l'única entitat privada a la qual s'assignen diners d'aquest impost de manera directa. Es tracta d'un 0,7% de la declaració de la renda de cada assignació que es deixa d'ingressar a la caixa comuna, amb una afectació a tota la ciutadania per la disminució que suposa als pressupostos generals.

El sosteniment econòmic d'aquesta única confessió religiosa es basa en els acords concordataris d'Espanya amb la Santa Seu. Aquest tractat internacional signat el 1979 va ser una actualització del concordat que mantenia el règim franquista amb l'Església.

L'anàlisi del finançament a l'Església catòlica via IRPF ens presenta els destacats següents:

- **Només 1 de cada 10 contribuents marca únicament la X de l'Església.**
- **273,8 M€ assignats a l'Església catòlica.**
- **Estancament de les contribucions a les caselles de l'Església catòlica i d'altres fins.**

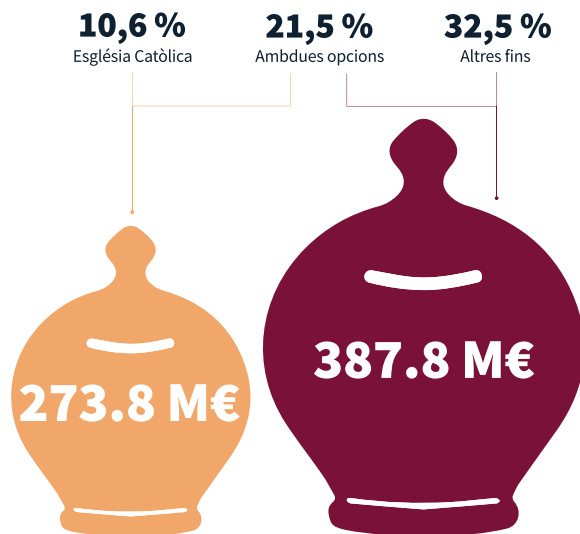
Només 1 de cada 10 contribuents marca únicament la X de l'Església

En els darrers anys, s'ha observat una tendència a la baixa significativa en la proporció de contribuents que marquen exclusivament la casella de l'Església catòlica, que ha descendit fins al 10,6 %. Aquest descens es complementa amb una estabilització en la proporció de contribuents que escullen tant l'Església catòlica com altres fins socials, que es manté en un 21,5 %. Aquesta evolució indica un canvi en les preferències de la població pel que fa a l'assignació dels seus recursos tributaris, i reflecteix un suport exclusiu inferior a l'Església catòlica, mentre que les opcions combinades no mostren una variació substancial.

273,8 M€ assignats a l'Església catòlica

El 2020, l'assignació tributària a l'Església catòlica va assolir els 273,8 milions d'euros, la segona xifra més alta de la història, superada únicament l'any 2019. Aquest valor representa un fre en la tendència de creixement que s'anava observant. L'augment significatiu en l'assignació, combinat amb el descens en el nombre de persones que marquen la casella exclusivament, indica que, mentre que els que marquen l'opció de l'Església catòlica poden estar disminuint, l'import assignat ha estat sostingut per persones amb alts nivells de renda.

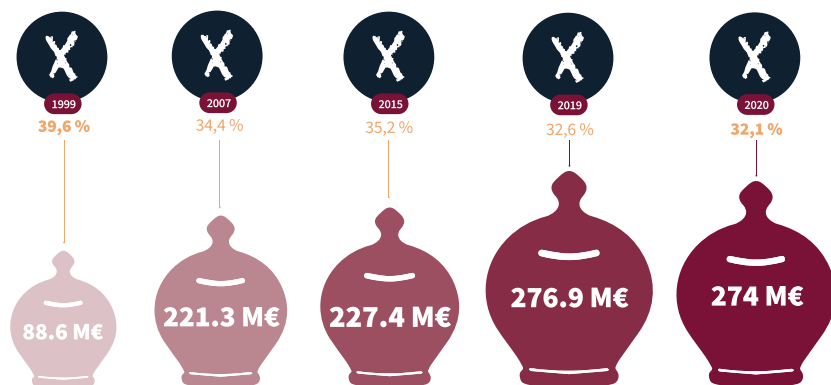
Figura 8. Evolució de l'assignació tributària a l'Església catòlica i altres fins d'interès social. IRPF 1998-2020

Font: elaboració pròpia a partir de la memòria de l'Administració tributària (diversos anys)

(*) A partir de l'any 1999 es pot col·laborar amb les dues opcions (Església catòlica i altres fins d'interès social). (**) Les dades del 2007 i d'anys posteriors no són comparables amb les d'exercicis anteriors a causa de la reforma de l'impost que va entrar en vigor aquell any i del canvi del percentatge de la quota íntegra destinada al sosteniment de l'Església catòlica.

Figura 9. Evolució de l'assignació tributària a l'Església catòlica. IRPF de 1998 a 2020 (% de contribuents / milions €)

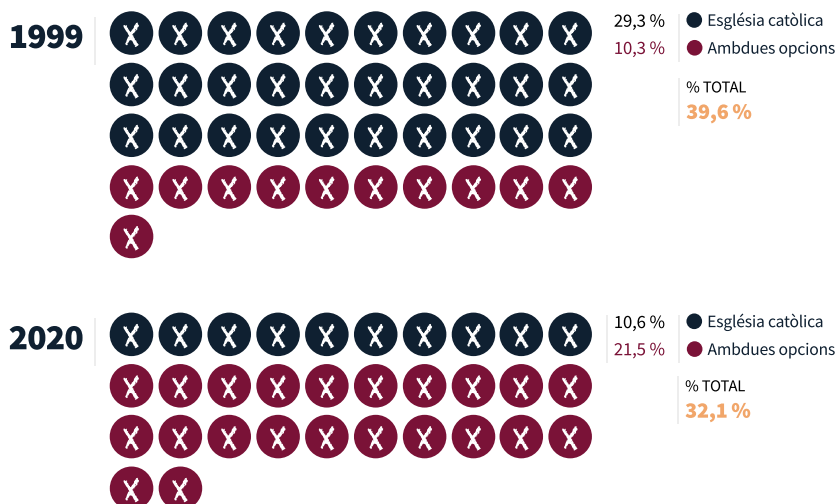
Font: elaboració pròpia a partir de la memòria de l'Administració tributària (diversos anys)

(*) A partir de l'any 1999 es pot col·laborar amb les dues opcions (Església catòlica i altres fins d'interès social). (**) Les dades del 2007 i d'anys posteriors no són comparables amb les d'exercicis anteriors a causa de la reforma de l'impost que va entrar en vigor aquell any i del canvi del percentatge

Estancament de les contribucions a les caselles de l'Església catòlica i d'altres fins

Els darrers anys, s'intensifica la tendència a la baixa de les persones que marquen la casella de l'Església catòlica (sigui com a única opció o conjuntament amb altres fins), un fet que s'explica per la reducció de la proporció de contribuents que marquen únicament la casella de l'Església catòlica, que baixa fins al 10,6 % en aquest període, així com per l'estancament de les persones que marquen ambdues opcions (Església i altres fins), que es manté en el 21,5 %.

Figura 10. Evolució de la proporció de contribuents que marquen la casella de l'Església catòlica o ambdues opcions. IRPF de 1998-2020

Font: elaboració pròpia a partir de la memòria de l'Administració tributària (diversos anys)
 (*) A partir de l'any 1999 es pot col·laborar amb les dues opcions (Església catòlica i altres fins d'interès social). (**) Les dades del 2007 i d'anys posteriors no són comparables amb les d'exercicis anteriors a causa de la reforma de l'impost que va entrar en vigor aquell any i del canvi del percentatge de la quota íntegra destinada al sosteniment de l'Església catòlica.

Educació

L'educació és un dels pilars en què la religió és més present. Primer, en l'escolarització d'infants, en l'elecció de centres educatius públics o d'ideari religiós concertats i privats. En segon terme, en la tria de l'assignatura de religió o d'activitats alternatives, una altra expressió de les adscripcions de consciència de la població. A Espanya, s'imparteix aquesta assignatura des de primària fins a batxillerat.

En aquest apartat s'analitzen diversos paràmetres en què s'observa la interacció directa o indirecta de la religió en l'àmbit educatiu, que es concreten, tenint en compte les dades disponibles, en la matriculació en centres confessionals, així com en l'evolució de l'assignatura de religió (nombre d'alumnes i de professorat).

De l'anàlisi de les dades referents a aquest vincle entre religió i sistema educatiu, es destaca el següent:

- **2 de cada 10 alumnes estan matriculats en centres educatius confessionals.**
- **Castella i Lleó, La Rioja i el País Basc, les comunitats autònomes amb més alumnes matriculats en centres catòlics .**
- **Els centres educatius catòlics són pràcticament tots concertats.**
- **4 de cada 10 alumnes de primària i ESO fan activitats alternatives a la religió.**
- **En els centres públics, l'alumnat escull activitats alternatives a la religió.**
- **En l'educació postobligatòria l'alumnat tria no cursar religió.**
- **Al País Basc, Catalunya i les Illes Balears la majoria de l'alumnat no cursa religió.**
- **Es redueix el nombre d'alumnes que cursa religió alhora que també ho fa el professorat.**

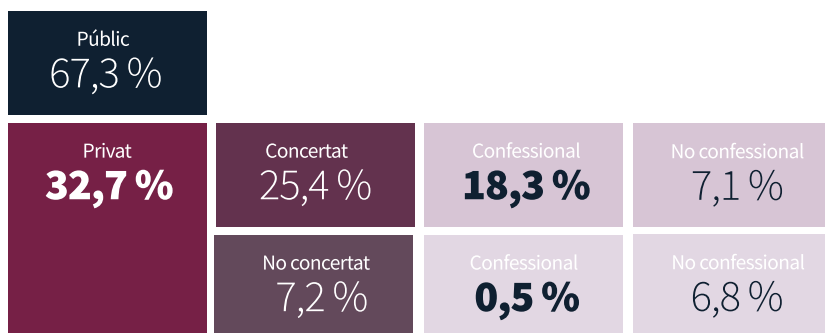
2 de cada 10 alumnes estan matriculats en centres educatius confessionals

En el curs 2021-2022, el 67,3 % de l'alumnat a Espanya està matriculat en centres públics, mentre que el 32,7 % estudia en centres privats. Dins d'aquests centres privats, el 25,4 % són concertats, que reben finançament públic parcial, i el 7,2 % són no concertats: sense suport públic.

Dins de l'ensenyament privat, un 18,3 % dels alumnes assisteixen a centres confessionals, els quals ofereixen una formació amb orientació religiosa, mentre que un 6,8 % estudien en centres no confessionals, amb una formació laica o sense orientació religiosa específica.

Aquestes dades revelen que, malgrat que la majoria de l'alumnat està en centres públics, els centres confessionals juguen un paper significatiu en l'educació privada, amb gairebé 2 de cada 10 alumnes matriculats en aquestes institucions.

Figura 11. Alumnat segons la dependència i titularitat del centre, 2021-2022 (%)

Font: Datos y cifras de la Educación Católica. Curso 2021-2022, d'Escuelas Católicas, i Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores, del Ministeri d'Educació i Formació Professional, curs 2021-2022

Castella i Lleó, La Rioja i el País Basc, les comunitats autònomes amb més alumnes matriculats en centres catòlics

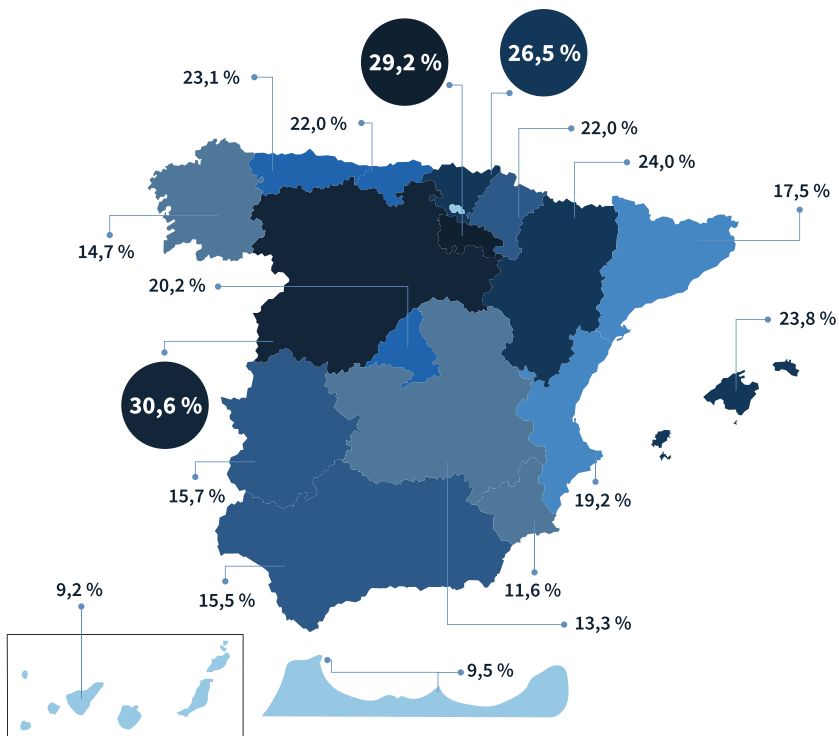
En el curs 2021-2022, el nombre total d'alumnes matriculats en centres catòlics a Espanya arriba a 1.509.280.

Les comunitats autònomes amb un percentatge més alt d'alumnes en centres catòlics són Castella i Lleó, La Rioja i el País Basc. A Castella i Lleó, un 30,6 % de l'alumnat està inscrit en centres catòlics, de manera que destaca com la regió amb la màxima proporció. La Rioja la segueix amb un 29,2 %, mentre que el País Basc té un 26,5 % dels seus alumnes en aquests centres.

En contrast, les regions amb menys proporció d'alumnat en centres catòlics són les Canàries, amb només un 9,2 %; Ceuta i Melilla, amb un 9,5 %, i Múrcia, amb un 11,6 %.

Aquestes dades subratllen una variabilitat significativa en la preferència per l'educació catòlica a través del territori espanyol, amb les regions de Castella i Lleó, La Rioja i el País Basc mostrant una clara inclinació cap a aquesta modalitat educativa en comparació amb altres comunitats autònomes.

Figura 12. Alumnat total i matriculat en centres confessionals, segons comunitat autònoma (ensenyament no universitari), 2021-2022 (%)

Font: Datos y cifras de la Educación Católica. Curso 2021-2022, d'Escuelas Católicas, i Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores, del Ministeri d'Educació i Formació Professional, curs 2021-2022

Els centres educatius catòlics són pràcticament tots concertats

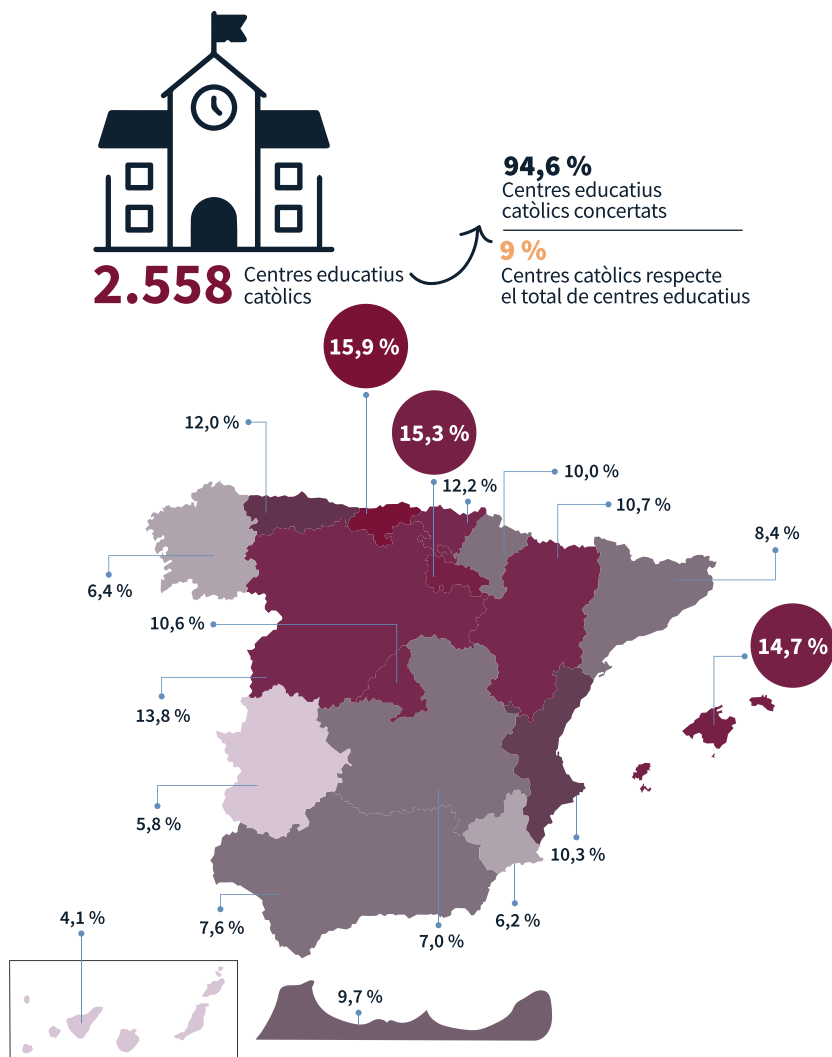
En el curs 2021-2022, Espanya compta amb 2.548 centres educatius catòlics, dels quals un destacat 94,6 % són centres concertats. Això significa que pràcticament tots els centres catòlics són concertats, de manera que reben finançament públic parcial.

En l'àmbit estatal, els centres catòlics representen el 9 % del total de centres educatius. Les comunitats autònomes amb més proporció de centres catòlics són Cantàbria, La Rioja i les Illes Balears, amb percentatges que van del 14,1 % al 15,9 %.

En contrast, les regions amb menys representació són les Canàries, Extremadura i Múrcia, amb percentatges que oscil·len entre el 4,0 % i el 6,1 %.

Aquestes dades revelen que, mentre que els centres catòlics tenen una presència significativa en algunes regions, la major part és de caràcter concertat, i destaca la influència del finançament públic en l'educació religiosa a Espanya.

Figura 12. Centres catòlics concertats segons comunitat autònoma (ensenyament no universitari), 2020-2021 (%)

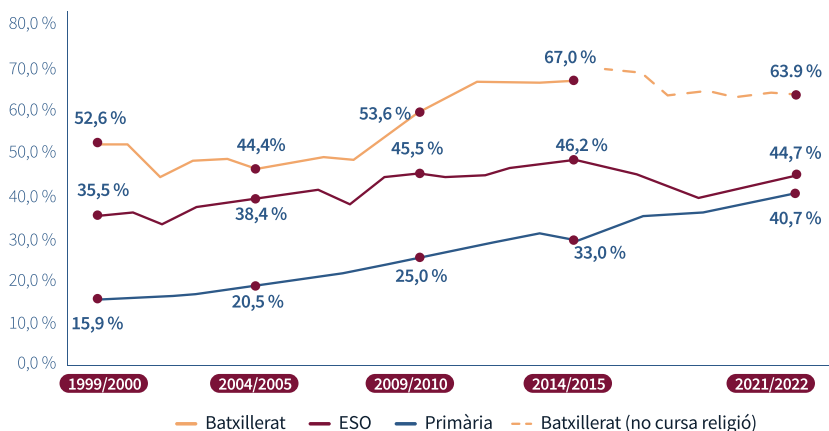
Font: Datos y cifras de la Educación Católica. Curso 2021-2022, d'Escuelas Católicas, i Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores, del Ministeri d'Educació i Formació Professional, curs 2021-2022

4 de cada 10 alumnes de primària i ESO fan activitats alternatives a la religió

Actualment, el 40,7 % dels alumnes de primària i el 44,7 % dels d'ESO participen en activitats alternatives a l'assignatura de religió. Aquestes xifres han augmentat significativament en les darreres dues dècades, i han mostrat una tendència similar en ambdós nivells educatius. En el curs 1999-2000, només el 15,9 % de primària feia activitats alternatives, mentre que a l'ESO era d'un 35,5 %.

En aquesta edició incorporem noves dades sobre l'alumnat de batxillerat que no cursa l'assignatura de religió. Fins al 2014-2015 es podien cursar activitats alternatives a la religió, que amb la LOMQE va deixar de tenir alternativa. Les dades referents al batxillerat a partir del curs 2015-2016 fan referència al nombre d'estudiants que no cursen l'assignatura de religió, que és del 63,9 % en el curs 2021-2022.

Gràfic 4. Evolució de l'alumnat que va cursar activitats alternatives, segons el nivell educatiu, de 1999-2000 a 2021-2022

Font: elaboració pròpia a partir de Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores. La enseñanza de la religión, del Ministeri d'Educació i Formació Professional (diversos anys)

En els centres públics, l'alumnat escull activitats alternatives a la religió

La tipologia del centre educatiu influeix significativament en les opcions de l'alumnat en relació amb l'assignatura de religió. En els centres públics, més de la meitat dels alumnes de primària i ESO escullen activitats alternatives a la religió. En els centres privats no concertats, aquest percentatge és d'aproximadament un terç, mentre que en els centres privats concertats només un de cada deu alumnes opta per activitats alternatives. Aquesta diferència reflecteix com els centres públics ofereixen més opcions alternatives a la religió en comparació amb els centres privats, especialment els concertats.

En l'educació postobligatòria l'alumnat escull no cursar religió

En l'educació postobligatòria, l'opció de no cursar l'assignatura de religió és cada vegada més popular entre els estudiants. Aproximadament, set de cada deu alumnes en centres públics decideixen no inscriure's a religió durant el batxillerat. En els centres privats, gairebé la meitat dels estudiants també opten per no cursar aquesta assignatura. Aquesta tendència subratlla el creixent interès per les alternatives a la religió en nivells educatius superiors.

Figura 13. Alumnat que va cursar activitats alternatives, segons la tipologia de centre, curs 2021-2022 (%)

Centres Públics

51,9 % Primària

57,9 % ESO

68,8 % Batxillerat (no cursa religió)

Centres Privats Concertats

14,9 % Primària

16,1 % ESO

46,6 % Batxillerat (no cursa religió)

Centres Privats No Concertats

38,8 % Primària

43,0 % ESO

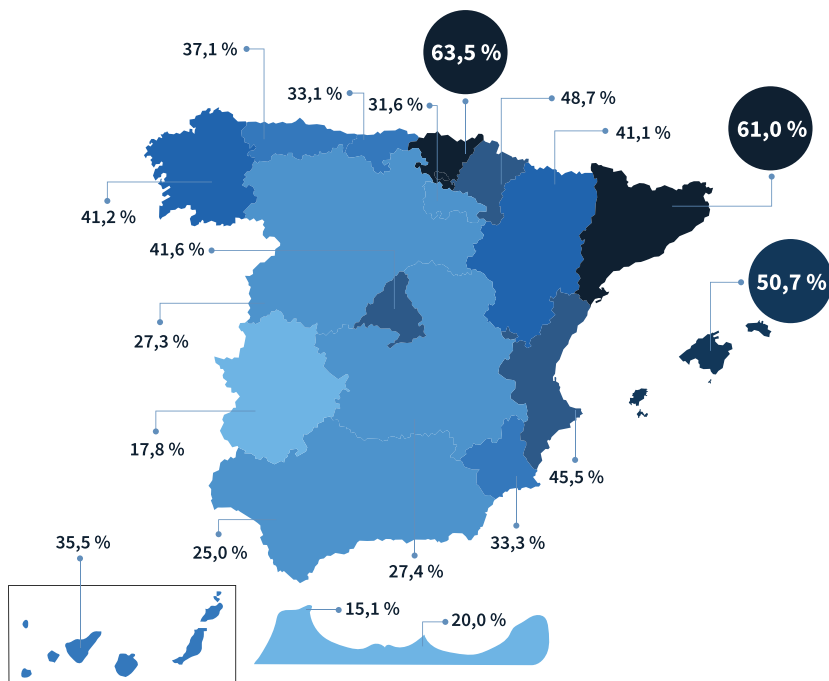
48,4 % Batxillerat (no cursa religió)

Font: elaboració pròpia a partir de Las cifras de educación en España (edición 2023). La enseñanza de la religión, del Ministeri d'Educació i Formació Professional

Al País Basc, Catalunya i les Illes Balears la majoria de l'alumnat no cursa religió

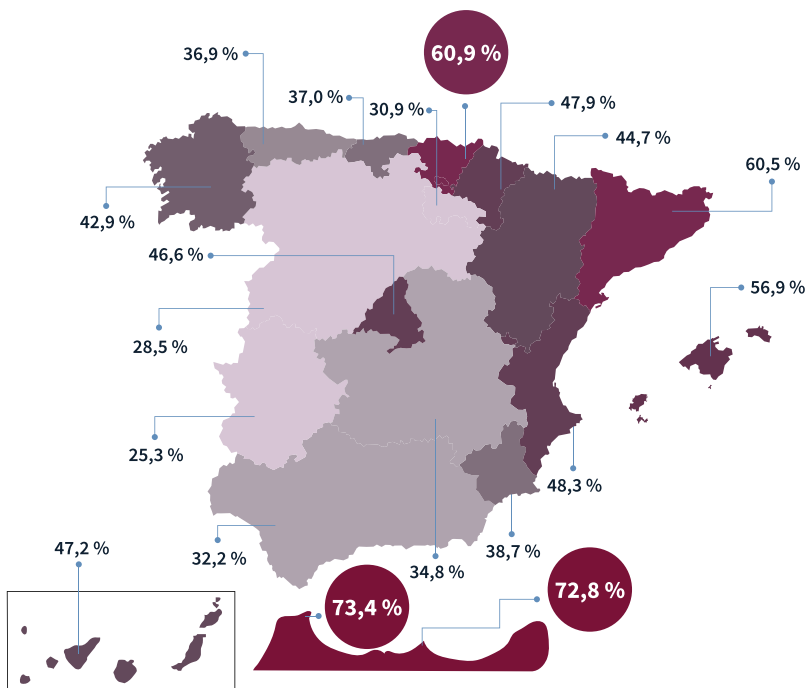
Al País Basc, Catalunya i les Illes Balears, la majoria de l'alumnat opta per activitats alternatives a l'assignatura de religió, tant a primària com a l'ESO. En aquestes comunitats, aproximadament sis de cada deu alumnes escullen alternatives a la religió en el cas del País Basc i Catalunya, mentre que a les Illes Balears aquesta xifra arriba al 80,8 % en batxillerat. En canvi, regions com Extremadura, Andalusia, Castella i Lleó i Castella - la Manxa mostren els percentatges més baixos d'alumnes que no cursen religió, amb menys d'un terç de l'alumnat optant per activitats alternatives a primària i ESO. Aquesta variació regional reflecteix les diferents actituds i opcions educatives envers l'ensenyament religiós a través de l'Estat.

Figura 14. Alumnat de primària que va cursar activitats alternatives, segons comunitats/ciutats autònomes, curs 2020-2021 (%)

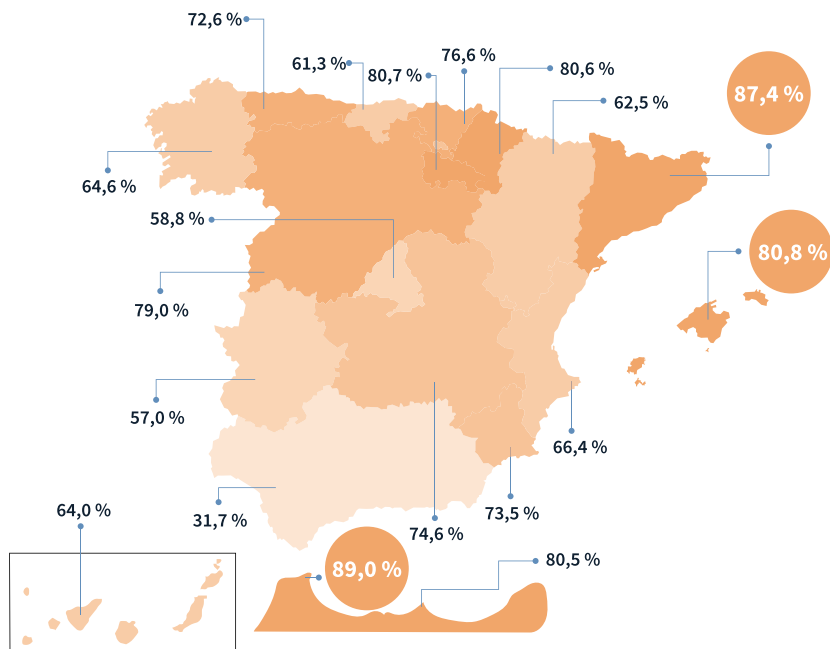
Font: Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores. La enseñanza de la religión, del Ministeri d'Educació i Formació Professional, curs 2021-2022

Figura 15. Alumnat de ESO que va cursar activitats alternatives, segons comunitats/ciutats autònomes, curs 2020-2021 (%)

Font: Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores. La enseñanza de la religión, del Ministeri d'Educació i Formació Professional, curs 2021-2022

Figura 16. Alumnat de Batxillerat (no cursa religiós) que va cursar activitats alternatives, segons comunitats/ciutats autònomes, curs 2020-2021 (%)

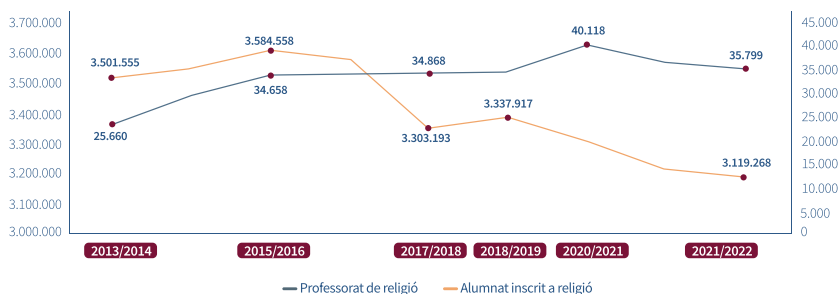

Font: Las cifras de educación en España. Estadísticas e indicadores. La enseñanza de la religión, del Ministeri d'Educació i Formació Professional, curs 2021-2022

Es redueix el nombre d'alumnes que cursa religió alhora que també ho fa el professorat

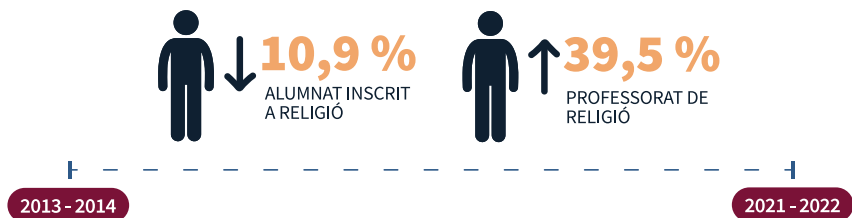
En els darrers anys, s'observa una reducció tant en el nombre d'alumnes que cursen l'assignatura de religió com en la plantilla de professorat dedicat a aquesta matèria. En el curs 2021-2022, el nombre d'alumnes matriculats a religió ha disminuït fins als 3.119.268, fet que reflecteix una continuació de la tendència a la baixa. A més, malgrat les expectatives d'increment en la plantilla docent, el nombre de professors de religió ha caigut notablement, i ha passat de 40.118 en el curs 2019-2020 a 35.799 en el curs 2021-2022. Aquesta disminució en ambdós àmbits indica una adaptació a la disminució de la demanda d'ensenyament religiós en els centres educatius.

Gràfic 5. Evolució de l'alumnat que cursa religió i del professorat de religió (estudis no universitaris), cursos 2013-2014/2018-2019

Font: elaboració pròpia a partir de Memoria anual de actividades de la Iglesia católica en España, anys 2014-2022.

Figura 17. Evolució de l'alumnat que cursa religió i professorat de religió (estudis no universitaris) (base 2013-2014 = 100)

Font: elaboració pròpia a partir de Memoria anual de actividades de la Iglesia católica en España, anys 2014-2022

Ritus de pas

Els ritus de pas són un indicador del vincle entre els rituals religiosos i la societat, així com del seguiment dels preceptes religiosos per part de la ciutadania. Cada confessió religiosa presenta unes normes i costums diferents, si bé les dades sobre aquestes són realment limitades. En aquest sentit, la cerimònia del matrimoni és una de les poques que disposa d'un seguiment estadístic acurat i regular.

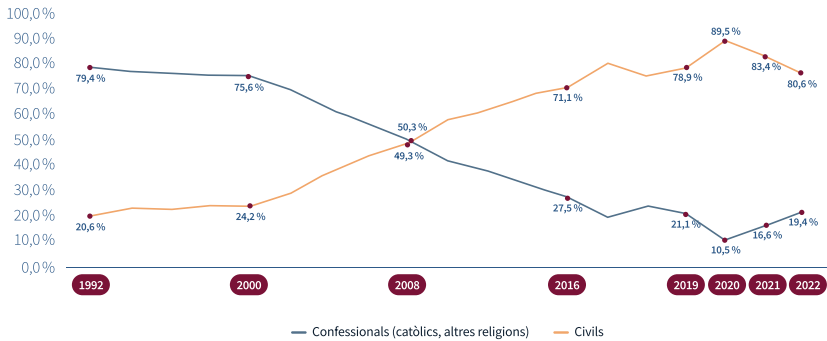
L'anàlisi de les dades disponibles sobre els ritus de pas ens presenta els tres destacats següents:

- **Els matrimonis civils tornen als nivells previs a la pandèmia.**
- **Catalunya és la comunitat autònoma amb més matrimonis civils.**
- **Per primera vegada, hi ha més naixements fora del matrimoni.**

Els matrimonis civils tornen als nivells previs a la pandèmia

Els matrimonis civils han tornat als nivells previs a la pandèmia després d'un període de fortes alteracions degudes a la covid-19 i les restriccions associades. A partir de març de 2020, es va observar una caiguda dràstica, del 45,7 %, en el nombre de matrimonis en comparació amb el 2019, amb una gran majoria de les cerimònies celebrades aquell any sent civils, que va arribar al 90 %. En els darrers dos anys, aquesta situació s'ha anat revertint, amb un retorn gradual a les xifres anteriors a la pandèmia. L'any 2022, el percentatge de matrimonis civils es va establir en un 80 % del total.

Gràfic 6. Evolució de l'alumnat que va cursar activitats alternatives, segons el nivell educatiu, de 1999-2000 a 2021-2022

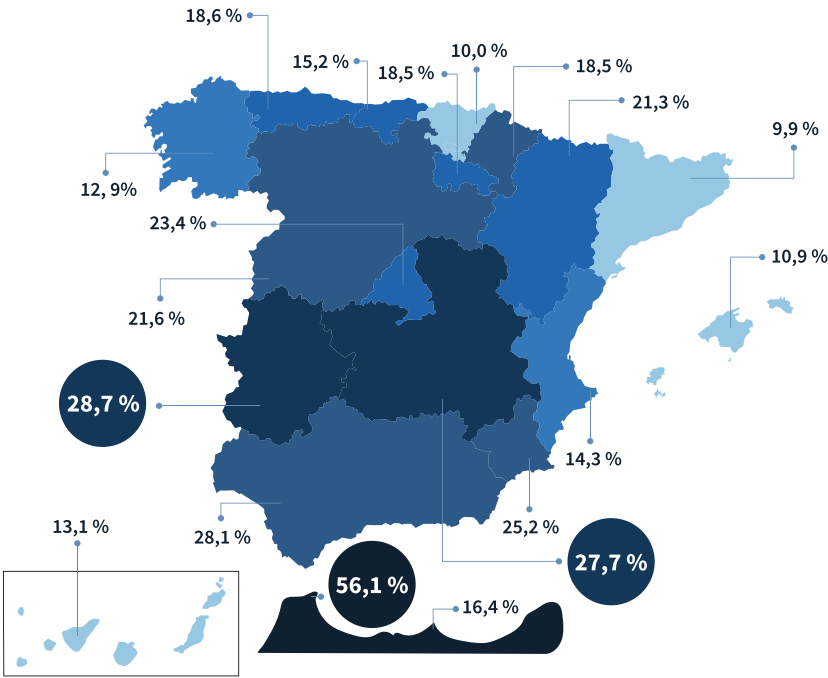

Font: elaboració pròpia a partir de Moviment natural de la població de l'INE.

Catalunya és la comunitat autònoma amb més matrimonis civils

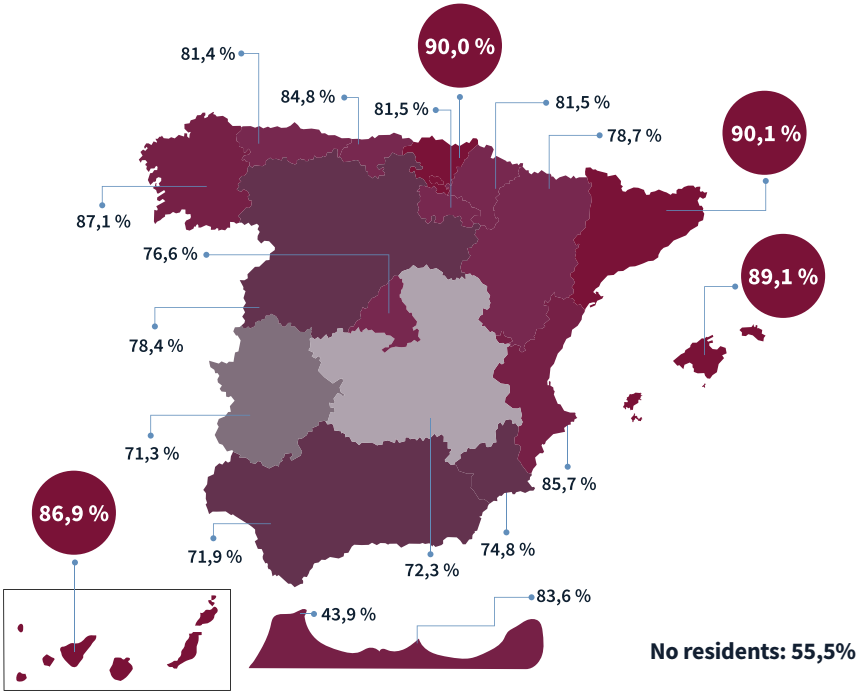
Catalunya és la comunitat autònoma amb la màxima proporció de matrimonis civils, amb un impressionant 90,1 % d'enllaços celebrats en aquesta forma. Aquesta tendència es manté a la resta de comunitats amb una elevada proporció de matrimonis civils, com el País Basc i les Illes Balears, amb un 90 % i un 89,1 %, respectivament. En contrast, les comunitats amb una presència més important de matrimonis confessionals són Extremadura, Andalusia i Castella - la Manxa, on els matrimonis religiosos representen un percentatge significatiu, ja que superen el 25 % en alguns casos. Aquestes dades reflecteixen una clara variabilitat territorial en les preferències per la forma de celebració del matrimoni a Espanya, amb una tendència general cap a un augment dels matrimonis civils en la majoria de les comunitats.

Figura 18. Matrimonis confessionals, per comunitats autònomes/ciutats, 2022 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de Moviment natural de la població de l'INE

Figura 19. Matrimonis civils, per comunitats autònomes/ciutats, 2022 (%)

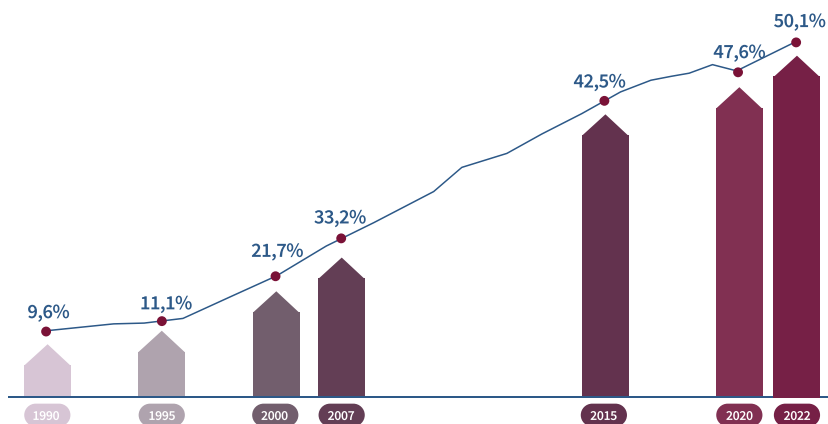

Font: elaboració pròpia a partir de Moviment natural de la població de l'INE

Per primera vegada, hi ha més naixements fora del matrimoni

El 2022 marca un moment històric en la demografia espanyola, ja que per primera vegada el percentatge de naixements fora del matrimoni supera el 50 %, i arriba al 50,1 %. Aquesta xifra mostra un canvi significatiu en les dinàmiques familiars i socials del país. La tendència cap a una proporció més elevada de naixements fora del matrimoni es va iniciar a principis dels anys 90, quan aquest tipus de naixements representava només un 10 % del total. Des de llavors, la proporció ha anat creixent de manera constant i significativa, reflectint canvis en les actituds envers el matrimoni i les formes de convivència.

Gràfic 7. Naixements fora del matrimoni, 1990-2022 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de Moviment natural de la població de l'INE.

ANNEX LAÏCITAT EN XIFRES

**Baròmetre sobre la religiositat
i sobre la gestió de la seva
diversitat. CEO 2024
(dades 2023)**

Presentació

En aquesta edició de l'Informe Ferrer i Guàrdia i, per completar el bloc de Laïcitat en xifres 2024, s'ha volgut tenir en compte i dedicar-li un apartat especial als resultats del baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la diversitat publicats per la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya i pel Centre d'Estudis d'Opinió (d'ara endavant CEO) l'any 2024, amb dades obtingudes a través d'un treball de camp dut a terme durant els mesos de juny i juliol del 2023.

El CEO aporta, amb aquest informe sobre religiositat, informació relacionada amb la identificació i la pràctica religiosa dels catalans, els seus vincles religiosos, el coneixement, les opinions i l'acceptació que tenen vers la diversitat religiosa; la percepció sobre la llibertat religiosa i la seva opinió sobre diferents polítiques públiques de gestió d'aquesta diversitat.

En el present informe hem identificat aquells aspectes més rellevants del baròmetre, i que ens poden ajudar a completar o a obtenir una visió més àmplia amb relació a les creences de la població catalana i la relació entre les confessions o rituals religiosos i l'esfera pública. La comprensió i anàlisi d'aquesta realitat és un punt fonamental a l'hora d'identificar la incidència del fet religiós en el si de la societat i de la vida de les persones.

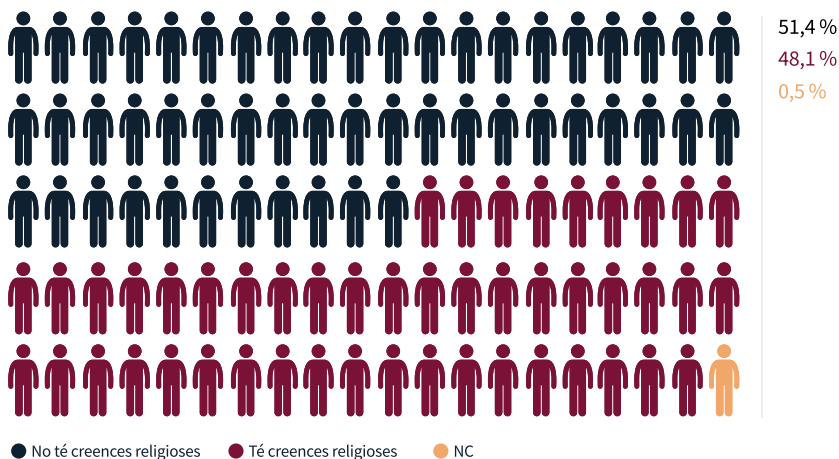
Per altra banda, cal apuntar que el baròmetre del CEO i els estudis mensuals del CIS, malgrat comptar amb plantejaments metodològics i treballar amb mostres de població diferents, en la majoria de casos presenten tendències equiparables, que apunten, com veurem a continuació, l'evolució cap a una societat més secular.

Identitat religiosa

La identitat religiosa fa referència al conjunt de creences que caracteritzen als membres d'una societat i que les diferencien entre elles. En primer lloc, el bloc s'inicia amb la interpretació dels percentatges sobre creences religioses de la ciutadania catalana (a comparar amb les dades d'adscripció a opcions de consciència recollides durant l'informe de Laïcitat en xifres 2024). A continuació, s'analitza la permanència i canvi envers les creences religioses i, es desglossa aquesta permanència i canvi amb el grau d'estudis assolits per la ciutadania. Finalment, presentem la creença que es té sobre el concepte de Déu per part de la població catalana.

La figura 1 ens mostra les xifres de la població catalana referent a les creences religioses. L'any 2023, el 51,4% de la ciutadania diu no tenir creences religioses. Aquesta dada de l'estudi del CEO coincideix amb les dades publicades en els diferents baròmetres del CIS de l'any 2023, on la mitjana a Catalunya de l'adscripció a opcions de consciència no religiosa és del 51,3%. Aquesta dada, per primera vegada a la sèrie històrica ens mostra una majoria de la població catalana sense creences religioses.

Figura 1. Creences religioses. Catalunya, 2023 (%)

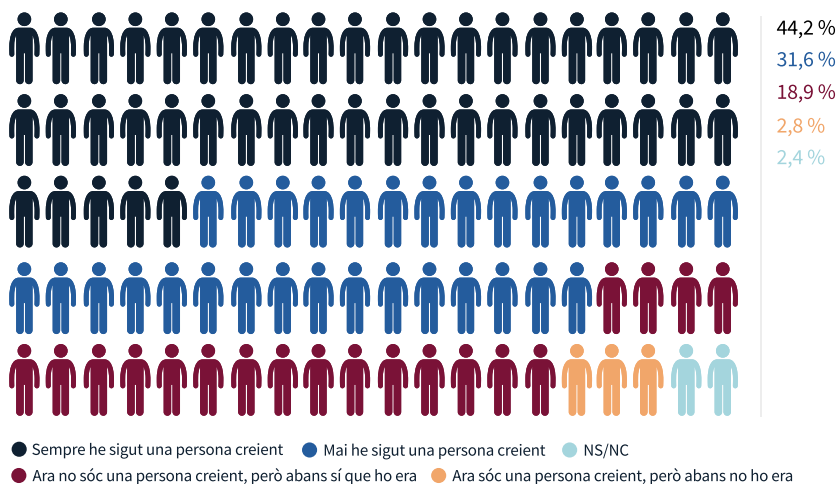

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat, 2024

Les següents dues figures ens mostren la permanència i canvi de l'adscripció a opcions de consciència, en primer lloc, amb les dades globals de la població catalana i, en la figura 3, centrant-nos especialment en les xifres que es presenten per nivell d'estudis assolits.

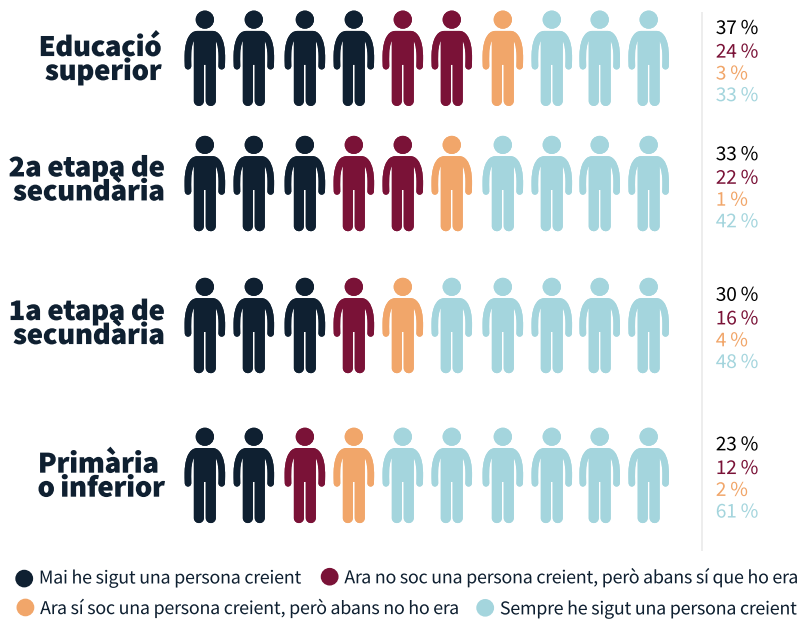
En termes generals, podem determinar que la majoria de la població catalana no modifica les seves creences al llarg del temps. Així doncs, la figura 2 indica que la proporció més gran de les persones enquestades manifesten que sempre han sigut persones creients (44,2%), mentre que el segon grup més nombrós és el dels catalans i catalanes que mai han estat creients (31,6%).

Figura 2. Permanència i canvi envers les creences religioses. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat, 2024

Figura 3. Permanència i canvi envers les creences religioses segons nivell d'estudis assolits. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat, 2024

Sí que és rellevant mencionar el fet que la població que afirma haver estat sempre creient ha augmentat 5 punts respecte al baròmetre del 2020, on aquesta dada era del 39%. La tendència de població que afirma haver estat sempre creient torna a estar a l'alça, apropant-se a les dades del 2016, on era el 48% de la ciutadania catalana. En canvi, les persones que mai han sigut creients, disminueixen en dos punts en comparació amb l'estudi del 2020.

Finalment, cal indicar que un 18,9% de les persones enquestades indica que actualment no és creient, si bé ho havia estat en el passat.

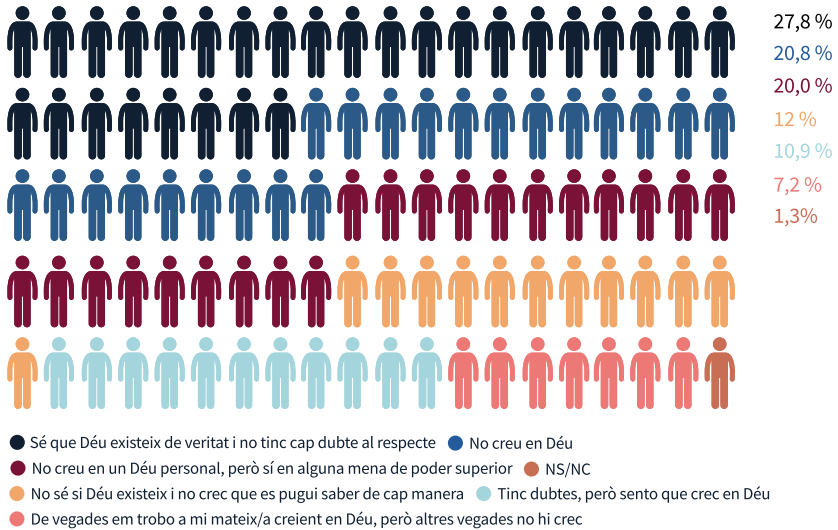
Si fem referència a la permanència i canvi envers les creences religioses segons nivell d'estudis assolits (figura 3), es pot observar com la ciutadania amb major nivell d'estudis es considera majoritàriament sense creences religioses, sent més del 60% les que el dia d'avui no en tenen. Per altra banda, la franja poblacional amb major percentatge de població creient és la que ha assolit un grau d'estudis màxims de primària o inferior, sent el 61% persones que sempre han estat creients.

Per finalitzar el bloc d'identitat religiosa volem comentar les xifres sobre la creença que es té envers el concepte de Déu. Aquesta pregunta es va incorporar al baròmetre del CEO per primera vegada en l'edició del 2020. Fa 4 anys, un 26% dels catalans i les catalanes afirmava no creure en Déu, per un 24,4% que afirmava no tenir cap dubte respecte a l'existència de Déu. En la present edició els resultats s'han capgirat, incrementant fins al 27,8% les persones que no tenen cap dubte sobre l'existència de Déu i disminuint fins al 20,8% les persones que no creuen en Déu.

En posicions intermèdies trobem un 12% que no sap si Déu existeix i que no es pot saber, un 20 % que no creu en un Déu personal, però sí en alguna manera de poder superior, un 7,2% que sovint hi creu per d'altres no, i finalment, un 10,9% que en té dubtes, però sent que hi creu.

En la figura 1 s'ha observat com el percentatge de població catalana sense creences religioses és del 51,4%, xifra que coincideix amb els percentatges de les tres opcions de resposta més allunyades de l'existència de Déu.

Figura 4. Creença que es té sobre el concepte de Déu. Catalunya, 2023 (%)

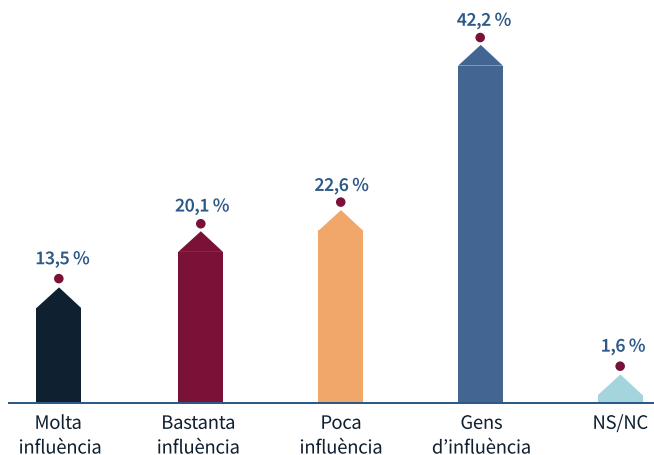
Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat, 2024

Incidència religiosa: influència i pràctica

Referent a la incidència de la religió en la vida de la població catalana, hem volgut mostrar, en primer lloc, els resultats referents a la influència de la religió en la vida quotidiana. En segon lloc, hem incorporat dos grafismes on es mostren dades sobre la pràctica religiosa, d'assistència a oficis religiosos d'alguna confessió, sense tenir en compte les cerimònies de tipus social, com bodes, comunions o funerals, comparant les dades de la població actual amb les dels seus pares.

El gràfic 1 ens mostra la influència de les creences religioses en les decisions que la ciutadania pren en la seva vida quotidiana. En termes generals, observem que per al 42,2% de la població catalana la religió no té cap incidència en la seva vida quotidiana i, pel 22,6% en té poca influència. Per altra banda, únicament en el 13,5% de la ciutadania la religió té molta influència en el seu dia a dia.

Gràfic 1. Influència de la religió en la vida quotidiana. Catalunya, 2023 (%)

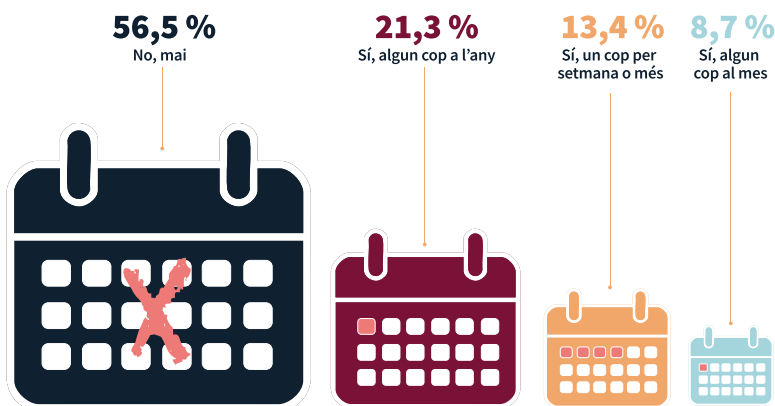

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat, 2024

En les figura 5 i 6, es mostren els percentatges de pràctica religiosa de la població catalana, a partir de la seva assistència a celebracions de culte religiós. Pel que fa a la pràctica religiosa, el baròmetre del CEO ens mostra com el 56,5 % dels catalans i catalanes no ha assistit a cap acte de culte durant el 2023, un 21,3 % ho ha fet algun cop a l'any, el 8,7 % algun cop al mes i, finalment el 13,4 % de la població assisteix a celebracions de culte religiós una o més d'una vegada a la setmana. Si comparem les dades de pràctica religiosa actuals amb la dels seus pares, veiem com les dades s'han capgirat. Les generacions anteriors assistien setmanalment a oficis religiosos el 42 % (30 punts més que el dia d'avui), per un 31 % que mai hi assistia (25 punts menys que les dades actuals).

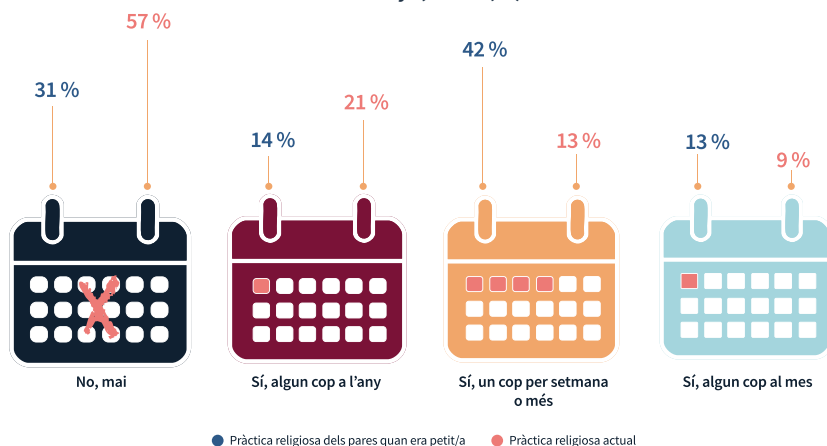
Les dades presentades revelen una tendència clara cap a la disminució de la influència de la religió en la vida quotidiana de la població catalana i una reducció significativa en la pràctica religiosa activa.

Figura 5. Pràctica religiosa. Assistència a actes de culte oficis religiosos d'alguna confessió. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversita, 2024

Figura 6. Pràctica religiosa actual i la dels seus pares quan era petit/a.
Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat, 2024

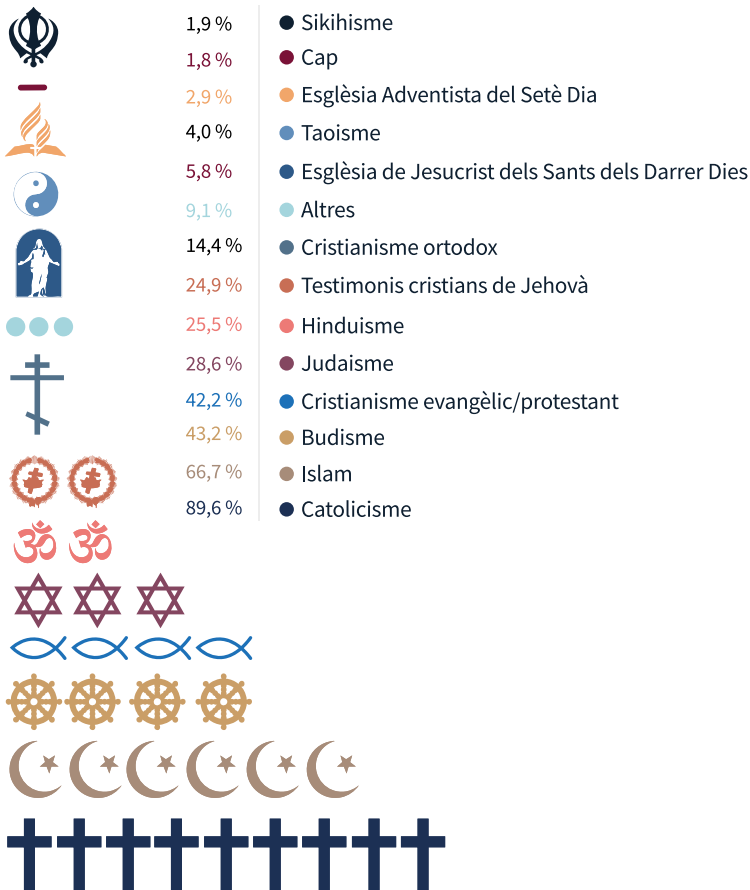
Diversitat religiosa

Respecte a la diversitat religiosa, i més concretament en el coneixement general que es té sobre les confessions religioses, hem volgut centrar-nos en la pregunta on es demana que es digui el nom de les confessions religioses que es coneix, de forma espontània.

En la figura 7 observem que el 89,6 % de la població catalana coneix el catolicisme, xifra que incrementa en 4 punts respecte a les dades del 2020, però estant 6 punts per sota de les dades del 2016 i 8 punts per sota de les de 2014. El mateix passa amb la resta de confessions religioses. Per exemple, la coneixença de l'islam se situa en un 66,7 %, 2 punts per sobre de les xifres del 2020, però 11 per sota de les xifres del 2014.

Cal esmentar de nou que aquestes xifres són obtingudes a partir de respostes realitzades sense disposar d'una llista amb el nom de les diverses confessions religioses.

Figura 7. Coneixement sobre el nom de les confessions religioses (espontani). Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

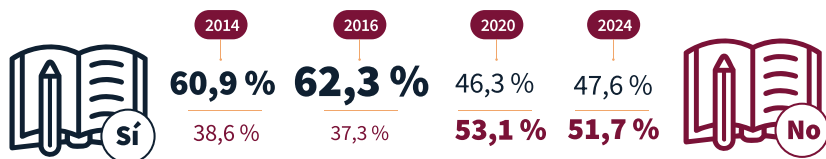
Educació religiosa

En l'anàlisi dels resultats del baròmetre sobre religiositat del CEO s'exposen diferents dades relatives a l'educació. En l'informe de Laïcitat en Xifres es mostrava com l'educació és un dels pilars on la religió compta amb una major presència. A continuació, mostrem dades sobre la voluntat d'educar als descendents en els preceptes d'alguna confessió, així com la demanda de les famílies del fet que els seus fills i filles cursin l'assignatura de religió i, finalment, sobre el posicionament davant la incorporació d'una assignatura sobre diversitat religiosa al currículum escolar.

En la figura 8 s'observa que el 51,7% dels catalans i catalanes eduquen als seus fills i filles sense seguir els preceptes d'una confessió, mentre que el 47,6% sí que segueix els preceptes d'una religió.

En les edicions 2014 i 2016, dos terços de les famílies educaven seguint preceptes religiosos (un 60,9 % dels casos l'any 2014, i un 62,2 % el 2016). Aquestes xifres ja es van capgirar en la darrera edició del 2020, on el percentatge de famílies que volien educar als seus progenitors dins de preceptes religiosos va decreïxer en 16 punts.

Figura 8. Educar als fills i filles seguint els preceptes d'una confessió.
Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

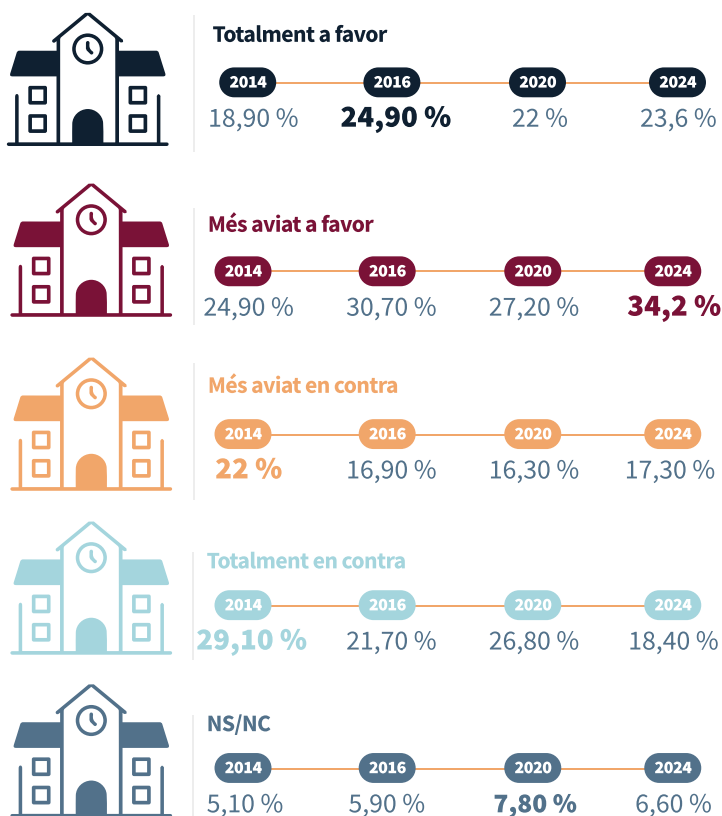
En la figura 9 se'ns mostra com ha variat aquests darrers anys l'opinió que té la ciutadania catalana sobre que els pares i mares puguin sol·licitar a l'escola que els seus fills i filles rebin classes de la seva pròpia religió.

Per posar-nos en antecedents, i seguint l'evolució de les xifres cronològicament, l'any 2014 el 18,9 % de la població estava totalment a favor, contra un 29,1 % que hi estava totalment en contra. Dos anys després, el 2016, la variació en les xifres va ser molt substancial, augmentant l'opinió de la ciutadania que estava a favor d'aquests preceptes. Els que ho estaven totalment a favor van augmentar en 5 punts i, en canvi, la ciutadania catalana que estava en posicions contràries va disminuir, sent un 21,7 % els que estaven totalment en contra. En els resultats obtinguts del baròmetre del 2020 les xifres obtingudes van tornar a variar, i es tornaven a aproximar a les que hi havia l'any 2014. Fa quatre anys, les persones catalanes que estaven totalment en a favor del fet que els seus fills i filles rebessin classes de la seva pròpia religió era del 22 %, pel 26,8 % que estaven totalment en contra.

En aquests moments, a partir de les dades obtingudes en la darrera edició del baròmetre, les persones catalanes que estan totalment a favor que els pares i mares puguin sol·licitar a l'escola que els seus fills i filles rebin classes de la seva pròpia religió, suposen el 23,6 % de la ciutadania, 1 punt i mig per sobre de la xifra obtinguda el 2020. El 34,2 % dels catalans i les catalanes està més aviat a favor, 7 punts per sobre del 2020. Per altra banda, el 18,4 % està l'any 2024 totalment en contra, 8 punts per sota del 2020. Finalment, l'única xifra que no ha variat pràcticament des de 2016 és la de població que està més aviat en contra, significant el 17,3 %, tot i això, està 5 punts per sota dels resultats de 2014.

Una darrera xifra significativa és la de persones que no han sabut contestar a la pregunta, arribant a uns valors del 6,6% de la població.

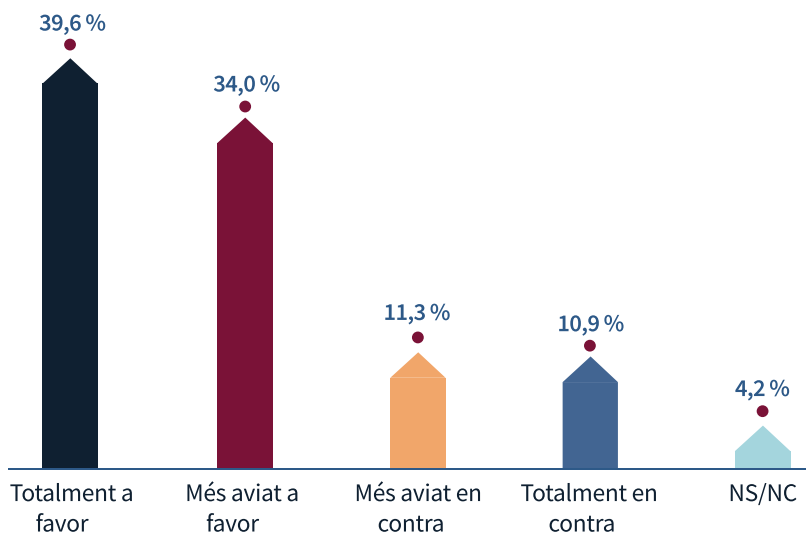
Figura 9. Opinió sobre que els pares i mares puguin sol·licitar a l'escola que els seus fills i filles rebin classes de la seva pròpia religió. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

Finalment, per tancar el bloc, es volen mostrar amb dades el debat públic sobre la incorporació de l'assignatura sobre diversitat religiosa en el currículum acadèmic. Les dades que ens mostra el baròmetre del CEO ens indiquen que la gran majoria de la ciutadania catalana n'és favorable, sent el 39,6% les persones que estan totalment a favor i, el 34% les que hi estan més aviat a favor. Per altra banda, les persones que estan en contra signifiquen poc més del 20%, sent el 10,9% les que estan totalment en contra i, l'11,3% les que estan més aviat en contra. Finalment, un 4,2% no s'hi posiciona.

Gràfic 2. Posicionament davant la incorporació d'una assignatura sobre diversitat religiosa. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

Dret a la llibertat religiosa

Per finalitzar, el darrer bloc que es vol analitzar del baròmetre és el referent al dret a la llibertat religiosa. Especialment, es vol destacar la qüestió sobre si es considera que el dret a la llibertat religiosa està garantit a Catalunya.

A més, en aquesta edició, s'inclouen dades de convivència entre religions, per mostrar amb dades una aproximació a la realitat de les relacions i convivència entre comunitats.

En la figura 10 se'ns mostren les xifres obtingudes sobre la garantia del dret a la llibertat religiosa a Catalunya. Les dades es presenten a partir de l'evolució percentual dels quatre baròmetres del CEO.

L'any 2023, el 20,6% de la població catalana creu que el dret a la llibertat religiosa està molt garantit, xifra que s'incrementa 1 punt respecte a l'edició del 2020 i 7 punts i mig respecte a l'estudi del 2014. La xifra que assoleix el seu màxim històric, és la de la població que creu que està bastant garantit, sent l'opinió del 52,2%, 7 punts per sobre de les dades del 2020 i 2 punts per sobre de les dades del 2014. Per tant, 7 de cada 10 catalans i catalanes creu que es garanteix molt o bastant el dret a la llibertat religiosa.

Per altra banda, el 15% de la societat catalana creu que el dret a la llibertat religiosa està poc o gens garantit, sent el 2,9% les persones que creuen que no està gens garantit i el 12,9% les que creuen que està poc garantit. Les dades de la població que creu que no està gens garantit són pràcticament idèntiques a les obtingudes en les edicions anteriors. En canvi, el percentatge de les que creuen que està poc garantit disminueix en 4 punts i mig respecte el 2020.

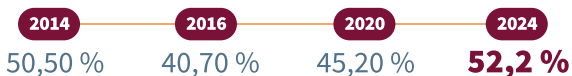
Figura 10. Garantia del dret a la llibertat religiosa. Catalunya, 2023 (%)

Molt garantit

Bastant garantit

Poc garantit

Gens garantit

NS/NC

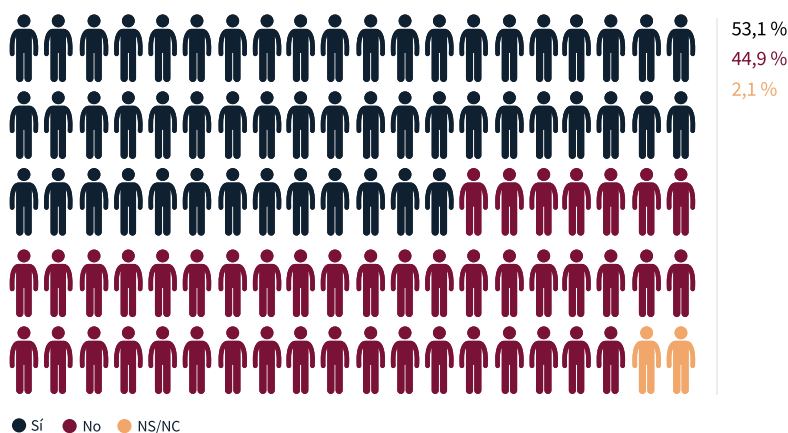

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

Finalment, cal esmentar que l'11,4% de la població no ho sap o no contesta, xifra pràcticament 4 punts inferior a l'obtinguda el 2020.

Un altre indicador que ens pot permetre observar i analitzar la convivència entre diferents confessions en un mateix territori és el que se'ns mostra la figura 11, on s'indica que el 44,9% de la població no té amics i familiars de confessions diferents, mentre que un 53,1% que indica si tenir-ne.

Figura 11. Amics i familiars amb creences religioses diferents. Catalunya, 2023 (%)

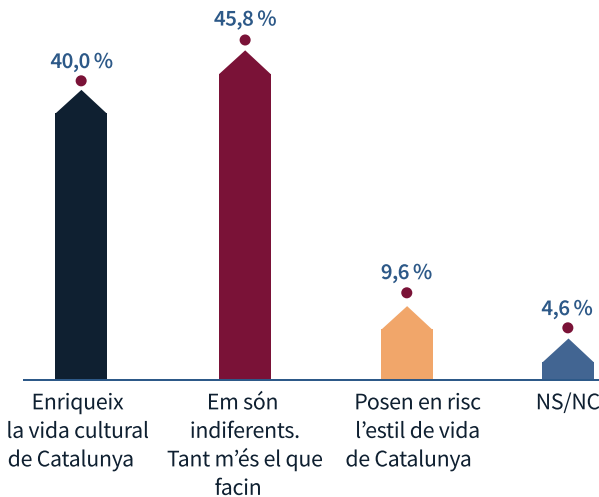
Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

En els gràfics 3 i 4, es vol mostrar el resultat obtingut a preguntes que interpel·len directament a posicionaments sobre convivència entre religions. En el gràfic 3, es mostra el resultat a la pregunta del baròmetre sobre el posicionament davant la presència de creients d'altres religions. Únicament el 9,6% hi veu un perill, creient que es posa en risc l'estil de vida de Catalunya. Per altra banda, més del 85% de la

ciutadania no hi veu perill, sent un 45,8% el que mostra postulats d'indiferència i un 40% considera que la presència de diverses religions enriqueix la vida cultural de Catalunya.

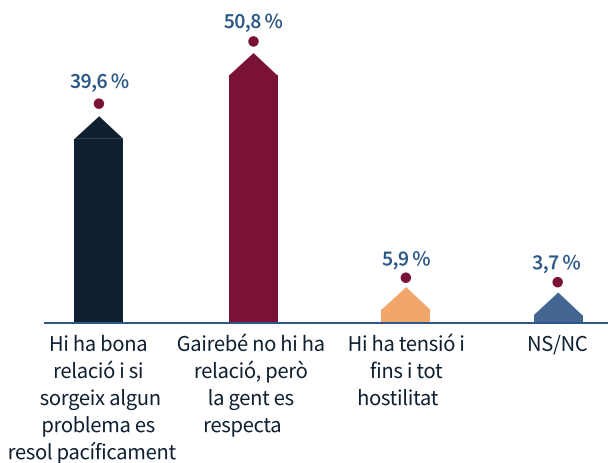
Per altra banda, en el gràfic 4 es mostra que la valoració que la ciutadania fa sobre la convivència de diferents religions en el seu municipi de residència. Únicament el 5,9% de la ciutadania indica que hi ha tensió i fins i tot hostilitat. Per contra, el 90% indica que no existeix aquesta hostilitat i tensió, sent el 50,8% que valora que no hi ha gairebé relació, però sí que hi ha respecte i, el 40% indica que hi ha una bona relació i que els conflictes es solucionen pacíficament.

Gràfic 3. Posicionament davant la presència de creients d'altres religions. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

Gràfic 4. Valoració de la convivència al municipi entre persones de diferents religions. Catalunya, 2023 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de CEO, Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat. 2024

Conclusions

Per finalitzar l'annex del Laïcitat en Xifres 2024 amb les dades extretes del baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat del 2023, publicat pel Centre d'Estudis d'Opinió amb el suport de la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat, volem remarcar cinc aspectes tractats durant el document, per fer de conclusions finals.

Incidència Religiosa

- La influència de la religió en la vida quotidiana a Catalunya està en declivi, amb només un 13,5% de la població que reporta una alta influència religiosa en el seu dia a dia.
- La pràctica religiosa ha disminuït significativament, amb el 56,5% de la població que no ha assistit a cap acte de culte durant el 2023, contrastant amb generacions anteriors on l'assistència era més freqüent.

Diversitat Religiosa

- El coneixement espontani de les confessions religioses mostra una estabilitat amb el catolicisme sent la més coneguda (89,6%), seguida de l'islam (66,7%).
- Hi ha una tendència a la disminució del coneixement espontani de les diverses confessions religioses en comparació amb anys anteriors.

Educació Religiosa

- Hi ha un canvi en les preferències educatives, amb un increment en les famílies que opten per educar als seus fills sense seguir preceptes religiosos (51,7%).
- L'opinió pública sobre l'ensenyament de la religió a les escoles mostra un suport més gran per incloure una assignatura de diversitat religiosa al currículum.

Dret a la Llibertat Religiosa

- La majoria de la població catalana (72,8%) creu que el dret a la llibertat religiosa està garantit, d'entre el qual un 20,6% considera que està molt garantit.
- Hi ha una 15% que percep una falta de garantia en aquest dret, amb un lleuger descens en comparació amb estudis anterior

Convivència social

- La majoria de la població té amics i familiars amb creences religioses diferents (53,1%), reflectint una certa diversitat en els cercles socials.
- La percepció general sobre la convivència entre religions és positiva, amb més del 85% que no perceben perill i consideren que la diversitat enriqueix la vida cultural de Catalunya.
- La convivència entre persones de diferents religions en municipis catalans és percebuda com a positiva per la majoria, amb només un 5,9% que nota tensió o hostilitat.

En resum, les dades del baròmetre del CEO del 2023 mostren una tendència cap a la secularització i la diversitat religiosa a Catalunya. Malgrat algunes preocupacions persistents sobre l'educació religiosa i la percepció del dret a la llibertat religiosa, la convivència i la interacció positiva entre persones de diferents creences són aspectes destacables de la vida social catalana actual.

Aquestes conclusions reflecteixen un canvi sociocultural gradual cap a una societat més diversa si parlem de creences. És necessari observar com evolucionen aquestes dades durant els pròxims anys i com les institucions i les polítiques públiques s'adapten a una realitat canviant.

Autors //
Autores

Miquel Ramos

València, 1979

Miquel Ramos és periodista i investigador especialitzat en extrema dreta, delictes d'odi i moviments socials. Llicenciat en Ciències de la Informació i amb un màster en Sociologia i Antropologia per la Universitat de València, col·labora amb mitjans com La Marea, Público i Directa.

Autor del llibre *Antifascistas: así se combatió la extrema derecha en España desde los años 90* (Capitán Swing, 2022) i coordinador de l'informe *De los neocon a los neonazis* (Fundació Rosa Luxemburg, 2021).

Membre de la Unió de Periodistes Valencians, ha treballat a la Comissió d'Ajuda al Refugiat (CEAR-PV) i ha impartit xerrades sobre drets humans i delictes d'odi.

Judit Pellicer

Barcelona, 1996

Graduada en Periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona amb menció en Política i Economia (2019). Ha cursat el màster en Mitjans, Comunicació i Cultura a la mateixa universitat (2020), on va començar a investigar sobre la masclesfera i les comunitats que la conformen, especialment els incels. De la mateixa manera, compta amb formació en gènere i política internacional. S'ha format al programa Més 324 i ha treballat a VIA Empresa, Món Planeta i ElNacional.cat, així com ha col·laborat amb El Món, Tot Barcelona i Mataró Ràdio. També ha treballat en comunicació institucional a l'Observatori per a la Igualtat de la UAB.

Ignasi Llorente i Briones

Torrelles de Llobregat, 1973

Ignasi Llorente és consultor en comunicació i autor de diversos llibres de divulgació científica. Té estudis de Medicina (URV), Filosofia de la Ciència (UPenn) i Ètica de la IA (London School of Economics). És membre fundador de l'Associació Oikia. També ha sigut membre del patronat de la Fundació Rezero i alcalde independent de Torrelles de Llobregat (primer municipi de tot l'estat en tenir una planta de compostatge de residus orgànics; primer municipi de tot l'estat en rebre el reconeixement de municipi *Zero Emissions*). Actualment és soci de la consultora Utopiq especialitzada en comunicació ambiental.

Carla Galeote Escoda

Lleida, 2000

Carla Galeote Escoda és una activa defensora del feminisme, la salut mental i els drets humans a les xarxes socials. Com a advocada especialitzada en violència masclista, es dedica a donar suport a les víctimes i a conscienciar la societat sobre la importància de combatre aquesta xacra. A través de les seves plataformes digitals, proporciona informació i suport sobre feminisme, igualtat de gènere i salut mental, creant comunitats de suport, fomentant el diàleg constructiu i denunciant el masclisme. La seva influència i compromís l'han convertit en una veu en la lluita per la igualtat i els drets humans a les xarxes.

Luis García Calavia - Europa Laica

Soria, 1950

Luis García Calavia va estudiar magisteri i va exercir com a professor d'ensenyament. Va ser regidor a l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat i també conseller comarcal del Baix Llobregat, on va treballar en projectes relacionats amb l'educació i la comunitat. Al llarg de la seva carrera, va formar part de l'Actiu Sindical d'Ensenyament de CCOO a Catalunya, defensant els drets laborals del sector educatiu.

Actualment, exerceix com a coordinador de Catalunya Laica – Europa Laica, on lidera la promoció de la laïcitat i la llibertat de consciència. A més, és membre fundador del Col·lectiu Cultural Republicà de Sant Boi de Llobregat, on segueix implicat en la defensa dels valors republicans i el desenvolupament cultural de la ciutat.

Francisco Delgado Ruiz - Europa Laica

Albacete, 1949

Francisco Delgado Ruiz és activista, polític i sindicalista, destacat defensor del laïcisme, especialment en l'àmbit educatiu. Diplomat en Psicologia Industrial, va ser diputat a les Corts Constituents el 1977 i senador el 1979. Al llarg de la seva carrera ha ocupat diferents càrrecs rellevants, entre els quals destaca com a president de la Confederació Espanyola d'Associacions de Pares d'Alumnes (CEAPA), i membre durant més de 12 anys del Consell Escolar de l'Estat.

Entre 2008 i 2017, va presidir Europa Laica, des d'on va liderar la lluita per la separació entre l'Església i l'Estat i la defensa de la llibertat de consciència. A més, ha estat crític amb diverses lleis educatives, denunciant la seva manca de laïcitat. És autor de diversos llibres i articles sobre educació i laïcitat, com "Hacia la Escuela Laica" i "La cruz en las aulas", on plasma les seves idees sobre la necessitat d'un sistema educatiu lliure d'influències religioses.

Elena Longares

Barcelona, 1983

Activista feminista i pels drets dels col·lectius LGTBIQA+. Ha treballat en l'àmbit dels drets sexuals i reproductius dels col·lectius LGTBIQA+ durant més de deu anys, en entitats com la Coordinadora LGTB de Catalunya, Gais Positius i actualment a l'Associació pels Drets Sexuals i Reproductius. En l'àmbit de l'activisme ha format part del col·lectiu LesBiCat (Grup de dones Lesbianes i Bisexuals a Catalunya) durant deu anys, i va ser membre de la Campanya feminista pel dret a la reproducció assistida, per a l'accés a les tècniques de reproducció assistida en el sistema sanitari públic de parelles de dones i dones sense parelles. També ha treballat en l'àmbit de la no discriminació i pels drets dels col·lectius LGTBIQA+, dirigint l'Informe de l'estat de l'LGTBI-fòbia a Catalunya de l'Observatori contra l'LGTBI-fòbia, durant els anys 2014, 2015, 2017 i 2018. El 2019 va participar a la Conferència Internacional de la ILGA, amb una ponència sobre els drets sexuals i reproductius dels col·lectius LGTBIQA+. Actualment forma part de la junta de l'entitat LGTBI 'Orgull Pota Blava' del Prat de Llobregat.

Lluís Pérez-Lozano

El Prat de Llobregat, 1985

Professor associat al Departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra i membre del seu Grup de Recerca en Teoria Política, així com director acadèmic de la Fundació Josep Irla. Els seus interessos de recerca se centren en les teories de la democràcia i, més concretament, en el republicanisme: les seves característiques teòriques, els seus orígens i evolució, les seves variants i les seves debilitats i fortaleces en afrontar diferents controvèrsies normatives a les democràcies modernes.

Hungria Panadero

Barberà del Vallès, 1977

Llicenciada en Sociologia en l'itinerari de treball i organitzacions per la Universitat Autònoma de Barcelona (2001). Llicenciada en Ciències del Treball per la Universitat Oberta de Catalunya (2005). Ha realitzat diferents cursos d'especialització en els àmbits de la participació i la joventut.

Actual directora de la Fundació Ferrer i Guàrdia. Des de 2016 ha estat investigadora de l'Institut d'Anàlisi Social i Polítiques Públiques de la Fundació Ferrer i Guàrdia. Ha estat autora i ha participat en recerques en diferents àmbits: educació, ocupació, associacionisme, participació, joventut i gestió de la diversitat cultural.

Experta en l'assessorament de plans estratègics tant a administracions públiques com a entitats i dinamització de processos participatius. Ha col·laborat en totes les edicions de l'*Informe Ferrer i Guàrdia*.

Josep Mañé

El Vendrell, 1990

Llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració per la Universitat Autònoma de Barcelona (2013). Màster Oficial de Relacions Internacionals, Seguretat i Desenvolupament (2015) i Màster en ciutat i urbanisme per la UOC (2023). El 2013 fa les pràctiques professionals de la llicenciatura a l'Institut d'Anàlisi Social i Polítiques Públiques de la Fundació Ferrer i Guàrdia, i el 2015 torna per incorporar-se a l'equip professional. Abans de la seva reincorporació ha estat col·laborador de l'Observatori Àsia Central.

Joan Gorina

Parets del Vallès, 1995

Graduat en Ciència Política i Gestió Pública per la Universitat Autònoma de Barcelona (2019).

El setembre de 2021 s'incorpora a l'equip professional de la Fundació Ferrer i Guàrdia com a tècnic de recerca.

Abans de la seva incorporació ha estat tècnic de participació ciutadana i de l'oficina tècnica de projectes transversals a l'Ajuntament de Parets del Vallès (2020-2021) i prèviament havia realitzat les pràctiques professionals al Servei d'Igualtat i Joventut del consistori de Parets (2018-2019).

